I I I

M O N S T R E S

El sueño de la razón produce monstruos.

GOYA
"Los Caprichos"

I . - Joan i Claudina

II . - Aquell estiu.

III . - Francesc s'excita.

IV . - Sis d'octubre

V . - Correspondència

VI . - La presó i l'amor.

VII . - Xavier dubta

VIII . - Per trobar Déu.

IX . - Tres diumenges.

X . - Un altre exili

X I . - Per camins diferents.

X I I . - El somriure dels monstres.

I. JOAN I CLAUDINA

Si no ens entenem per lenguatge, entenam-nos per amor.

Ramon LLULL - Libre d'amic e d'amat.

Claudina va mirar pels vidres del balcó, abans de córrer les cortines, com feia cada nit, en disposar-se a dormir. Els quatre rengles d'arbres de la Gran Via tapaven gairebé tota la vista del passeig. Per entremig del fullam obscur s'endevinava la massa il.luminada d'un tramvia mig buid que grinyolava en emprendre un viratge. Grans taques de llum claror foradaven l'espessor de les fulles, però en arribar al capdamunt dels plàtans es dissolien en la líquida blancor de la lluna. A la cantonada, el Ritx dreçava la seva façana foradada de balcons i guarnida amb tot de banderes. A aquella hora començava a calmar-se el pols de la ciutat, els motors dels autos s'adormien, els tramvies espaiaven llur aparició metedrica fins a perdre's del tot en algun immens hangar remot.

Sentí darrera seu com Joan entrava a la cambra. Abans de girar-se, els braços del marit l'empresonaren.

- Què mires?

- No res. A aquesta hora mai no passa res.

Joan rigué:

- I ara! Justament és l'hora dels crims i de les passions tenebroses! L'hora que s'adorm la gent de bé i que els assassins comencen la seva ronda! No la bescantis, aquesta hora, sobretot!

- Ui! que t'agrada fer literatura! - Clogué les cortines de seda amb molta cura i va desprendre's dels braços del seu home.- Com que jo em classifico entre la gent de bé, me'n vaig al llit.

Es disposà a sortir de la cambra per anar a fer la seva "toilette" nocturna. Sabia que Joan, quan arribaven a casa després d'un espectacle volia comentar-lo, fer unes quantes frases enginyoses, guarnir el record del programa amb tot de serpentines poètiques i de crítiques espirituals. I cada vegada li era més insuportable aquell monòleg continuat a despit dels focs artificials que hi esclataven. El marit va retenir-la, però:

- Espera't una mica, dona. No és pas tan tard com això! ¿Què t'h

semblat el concert?¿No trobes que, al darrera de Beethoven, Strawinsky resulta tot fred i cerebral, fins carregat de manies? I tant que m'havia agradat! "Petruixka", "Le Sacre du Printemps", "L'ocell de foc"! Quan vaig veure que amb aquest nom s'obria una sala de ball per a modistetes i saltataulells, ja m'havia d'haver escamat. I el "Pulcinella"! Vaig plorar-hi i tot! Devia ésser culpa de Pergolese, perquè al capdavall les melodies originals són de Pergolese, és clar. O potser era pels decorats i els vestits de Picasso, una pura delícia. ¿No el vas veure, tu, "Pulcinella"? Em penso que van donar-lo l'any 1925... Devia ésser la darrera temporada dels Ballets de Diaghilew al Liceu.

- Sí que el vaig veure. I no sé trobar que fes plorar tant com això. Més aviat em va semblar una mica grotesc, em sembla... Es clar que a tu no et costa gaire, de plorar. Aviat t'emocionos. Aquesta nit mateixa, al Palau, aquella noia morena de la tercera llotja je et tenia tot trasbalsat.

- Claudina! - protestà Joan.- No diguis aquestes coses, que ja saps que no tinc raó.

-¿Doncs per què m'has deixat sola tota la segona part? ¿Per què te n'has anat a la llotja del costat de la seva? ¿Que et penses que no me n'he adonat?

- Ja t'ho he dit, i tu ho saps prou. He anat a saludar l'Alcalde i a parlar amb ell de coses de l'Ajuntament. ¿Quina culpa tinc jo si a la llotja del costat hi havia noies brunes o rosses?

- De totes maneres, no m'havies d'haver deixat sola tanta estona. Amb l'escusa de la política o del diari, tant se val, el cas és allunyar-te de mi...

- Hi ha coses que no puc parlar-les amb tu! - pledejava l'home. - Ja pots comprendre que el càrrec i la feina m'obliguen a veure gent i a tenir entrevistes. Tu mateixa m'has dit moltes vegades que no t'interessa gens que et parli de política, ni del llibre que estic escrivint...

- Es clar! I per això et busques un auditori més dòcil. En lloc d'esforçar-te a trobar les coses que em poden interessar. En lloc de preocupar-te del teu despatx, en lloc d'intervenir a la fàbrica del teu germà, que tant dret hi tens tu com ell, tu vas perdent el temps amb la teva política i els teus llibres que no et donen ni cinc.

Estava excitada i les recriminacions se li enfilaven com a grans de rosari. Joan havia volgut que l'escoltés, i ara seria ell qui hauria d'escoltar-la. Dreta al davant del seu marit, sense descomprendre la perfecta harmonia de les seves faccions, abocava els seus greu-

ges i les seves desil.lusions.

- Et planys que no tinguem fills. No sé pas per què els voldries tenir. ¿Quin demà se'ls presentaria, amb un pare com tu? No et preocupes de guanyar diners, de pujar, com el teu pare, com el meu, com Jaume, com tothom que vol mantenir el seu nom i la seva categoria. Si no fossin els diners que em donen a casa meva cada mes ¿com podria tenir aquestes coses?

Assenyalava el vestit que emmotllava d'una manera precisa el seu cos les pells que jeien damunt del llit, l'armari entreobert de la cambra del costat. Joan s'aixecà d'una revolada de/ la butaca on havia segut feia un moment, s'apropà a la seva dona i l'agafà pels braços.

- No! Això no m'ho diguis! No tens dret a dir-m'ho! Prou saps que jo no voldria que te'ls donessin, aquests diners, que m'ofèn que els rebis cada mes! Per que tu ~~femmin~~ poguessis comprar-te vestits i joies, jo seria capaç de robar! Que no ho saps, Claudina?

Ara l'excitació s'esvaïa. Aquella dona equilibrada, que la proximitat de la trentena feia encara més bella, no podia fer durar gaire estona una emoció. Quan semblava que la passió anava a desfer en una ~~ma~~ganyota de dolor o d'odi les línies del rostre, quan l'escena que s'enduia la seva impassibilitat arribava al punt que les mans es crispen i l'esquena es corba, Claudina recobrava la seva serenitat, tornava a la seva marmòria bellesa. Semblava com si en el moment que anava a sorgir de la bella es tàtua una fúria o simplement una dona ofesa, la transformació fos interrompuda en sec per una misteriosa alquímia de les passions. Ara Joan tenia en els seus braços la Claudina de sempre, que acceptava com a cosa natural els homenatges del desig, tots aquells crits exasperats que la seva bellesa arrencava de l'home fascinat pels seus ulls immensos com un abisme d'ombres, per la corba plena i vermella del llavis, per les turgideses del bust i la plenitud dels flancs. La tenia agafada pels braços i ella es deixava agafar, sense aquell consentiment tàcit, del pensament i dels sentits alhora, que Joan coneixia prou de les altres dones que havia estrenyut damunt el seu pit: un consentiment que mai, després de gairebé tres anys de matrimoni, no havia pogut registrar en Claudina.

- ¿No ho saps que t'estimo més que totes les altres coses del món Claudina?

- Almenys no t'estàs pas de dir-ho. Ho dius, però fas ben poques coses per demostrar-ho. La política! ¿Què n'has tret, de la política? Un trist càrrec de conseller municipal, igual que fa tres anys. La literatura! Un parell de llibres de versos, una comèdia que només va

va durar una setmana i que va agradar molt als teus amics, aquella novel.la que diu que vols fer fa tants anys... Tot plegat t'ha costat molt més diners que no te n'ha donat. ¿Per què no t'aprofites, almenys de la teva posició política per a aixecar el bufet, per intervenir en els negocis del meu germà?

- No puc fer-ho. ¿Que no ho comprens? ¿No veus que si barrejava els meus interessos amb la política em semblaria que traeixo el meu poble, que m'envileixo com si em rebaixés a fer de gangster? No puc!

- Sempre els grans mots! La pàtria, el poble, la llibertat... Tot de coses que ningú no sap on són ni què volen dir. I al darrera dels teus ideals purissims, els altres fan els seus negocis. El que a tu et passa és que tens la vanitat del teu desinterès, de la teva generositat, de la teva eloqüència. Tot això t'embriaga, t'exalta de satisfacció. Ja en tens prou. I de passada, sempre resulta més fàcil que trencar-se el cap cercant la manera de guanyar diners. ¿Saps què em deia l'altre dia el papà? "Els polítics sempre són la gent que ha fracassat en els seus oficis: metges sense parròquia, advocats sense plets, botiguers fallits. Si no fos així ¿com vols que s'hi emboliquessin i abandonessin les seves ocupacions?"

- El teu pare no m'ha estimat mai, ja ho sé. Si jo fos radical o em passés a la Lliga, a ben segur que estaria més content del seu gendre i no trobaria tant que només sóc un advocat sense plets. Però jo sóc tal com sóc. Potser sí que això meu és vanitat. Jo em penso que és el sentiment de la meva dignitat i prou.

- Però mentrestant no guanyes diners. I d'altres en guanyen.

- Diners, sempre diners! ¿Que no hi ha res més a la vida, que els diners? ¿Encara en necessites més? Què voldries tenir? Viatges, automòbils, vestits, joies... Jo t'ho donaré tot!

- Sí: tu m'ho donaràs tot!

En la veu de Claudina hi havia aquell dring d'ironia que sempre prenia quan ell abocava les seves protestes de fidelitat o els seus desigs de complaure-la en tots els capricis. La pubilla del fabricant milionari Bertran es sentia, de vegades, defraudada en les seves illusions, com una sobirana que hagués renunciat al seu tron per seguir un amor romàntic, i que ara enyorés les esplendors de la cort, sense trobar prou compensació en els clars de lluna i els duos apassionats.

Es desprengué, altre cop somrient, dels bragos de Joan.

- Deixem-ho estar. Vaig a rentar-me la cara. Es molt tard.

Desaparegué per una porta. El seu marit es deixà caure de nou, sospirant, en la butaca. Agafà un llibre que tenia començat i en

llegí d istretare nt una pàgina. Sentí desigs de fumar la darrera cigarreta. Passà a la cambra del costat, es despullà i en pijama i bata va sortir al balcó. L'aire de la nit tenia una frescor que li duia, per damunt d el bai de gasolina i de polseguera de la ciutat, una remota sentor de salobre i de roses. L'abril començava a descloure les seves vestidures verdes i florides i a escampar damunt la ciutat els sortilegis de la primavera. Li vingué a la memòria una frase del scherzo de la Simfonia Pastoral: el ball camperol abans de la tempestal Mentre rondinava a mitja veu la melodia sentida al concert del Palau li tornaren al pensament els episodis d'aquell vespre. ¿Qui devia ésser aquella noia bruna que, segons Claudina, ell s'havia mirat amb tanta atenció? No pogué recordar-se d'haver-la vista per res, i això que sabia perfectament que la seva mirada apreciativa s'havia fixat ben bé en una dotzena de dones. Però això no volia dir res. La bellesa femenina l'atreia d'una manera instintiva, sense que la seva voluntat intervingués. Els ulls se n'hi anaven sols i resseguien, per damunt de la roba, tota l'anatomia sempre diferent - amb picants varietats i àdhuc imperfeccions que tenien tot l'encís d'una novetat - del cos de la dona. D'aquell examen elles se n'adonaven i el sofrien amb tota la resignació que els donava llur coqueteria i la sensació que tenien de com era difícil negar a aquells ulls negres i ardents el dret de despullar-les i d'avaluar llurs encisos en una comparació amb un cànon ideal.

El cànon ideal de la bellesa era per a Joan, sense mai poder-se'n evadir, Claud ina. La intimitat matrimonial no havia pas atemuat la sensació que sentia en trobar-se davant d e la seva dona. Admirava enc ara, com la més perfecta creació de la Naturalesa, aquell ésser que reunia unes formes on els volums s'equilibraven, les corbes eren sense sotracs ni replecs. Com en el poema de Théophile Gautier, l'esquelet era invisible sota la carn i a la vegada corresponia perfectament al joc dels músculs i dels tendons, a l'harmonia de les proporcions que, fa trenta segles, admirem en l'estatuària grega. Claudina era una estàtua que, en lloc del marbre polit i gelat tenia una pell setinada, blanca i rosada, d'un gra finíssim, dintre la qual bategava una sang calenta que envermellia els llavis i es difonia delicadament per sota l'epidermis. Llàstima, només, que aquella estàtua sense parió, que aquella dona que semblava un repte a totes les arts que han cercat de perpetuar i d 'esc ernir la bellesa, fos incapaç de reaccionar en un crit de follia amorosa! Llàstima que aquell cos diví, al costat del qual totes les dones que recordava Joan no eren més que tristes imitacions d'una obra genial, no sabés vibrar d'amor, no conegués els

espasmes de la passió i l'extremiment que envueix els sentits i anihila el pensament!

Aviat faria tres anys que eren casats. Tres anys que aquella dona era seva, que podia gaudir en tots moments de la seva presència i enfonsar-se fins a l'extenuació en el goig de pos seir-la. Veié aquells tres anys, feixugament arrenglerats en la seva vida, tots iguals, fets d'un monòleg invariable, al costat d'una dona que no entenia el llenguatge en què s'expressava el seu marit.

Tinguessin fills! Sobretot quan veia la felicitat tranquil.la de Xavier Forcada i la seva dona - aquella Carme enjogassada i plena de malícia d'abans, ara esdevinguda una mare gelosa de la seva llocada, voltada de bressols i de joguines - Joan pensava que si Claudina tingués un fill tot s'adobaria. El part esquinçaria les seves entranyes i a la vegada aquella capa de glaç que l'embolcallava, aquell tel d'indiferència i de passivitat que es contradeia amb la plenitud de les formes i amb la regularitat sense falles de la seva salut física. Sense fills, com fins ara...

Ressonaren de nou en la seva orella les recriminacions de Claudina. Parlaven llenguatges diferents. Ella no feia cap esforç per a entendre'l, i ell es sentia sense forces per posar-se a to del que ella emprava. Fer diners! Enfilar-se amunt, amunt, com havien fet el senyor Bertran o el senyor Portabella, com feia ara Jaume, després d'uns anys de vacil.lacions! Guanyar força diners, que servissin com un infal.lible mot que obre totes les portes i aconsegueix totes les coses. Ni l'idealisme del polit io ni la dolça follia del poeta trobaven gràcia davant d'aquella sobirana que parlava el llenguatge pràctic d'una menestrala.

A despit de tot, Joan ho sentia en el moll dels ossos, ell/ se l'estimava. Mai no li seria possible desprendre's d'aquell enlluernament que li havia envait l'ànima quan per primera vegada veié els cabells rossos i el front recte de Claudina. Cada vegada que la tenia als braços, cada vegada que se la mirava, cada vegada que li parlava, retrobava la mateixa adoració tremolosa del primer vespre que la va veure. Cada vegada, també, esperava que es produís el miracle: la crisàlida es migpartiria i en sortiria la dona ideal que ell volia desvetllar, amb els seus besos, del cor d'aquella argila sense tara. Cada vegada, però, les seves il.lusions eren decebudes i el seu cor se'n tornava de buit d'aquella exploració que havia emprès en les cavorques enigmàtiques de l'esperit de Claudina.

Donà unes pipades a la cigarreta i escoltà un moment el trontoll

desbocat d'un 61 que passava cap a la Plaça Catalunya. En la cambra es sentien uns sons apagats. Claudina devia ficar-se al llit.

La pregunta insidiosa de sempre el turmentà: ¿I ella, se l'estimava correspongia, de la manera que fos, a l'amor del seu marit? ¿Qui podia dir-ho amb certitud? Ni ella mateixa devia poder-ho contestar. O bé obriria els ulls una mic a més grossos i exclamaria sense vehemència:

- Es clar que me l'estimo!

Ni la seva passivitat física ni els retrets que sovint li feia Joan eren raons suficients per contradir aquella seguretat que ella expressava planerament, com un valor entès. Potser sí que ella també l'estimava. Bé demostrava alguna vegada - aquell mateix vespre- estar gelosa. Perquè hi hagi gelosia, abans ha d'haver-hi amor. ¿Quin era, però, aquell amor que dormia plàcidament al fons de l'espetit imperturbable de Claud ina, un amor que no la impel.lia a compartir els gustos intel.lectuals ni la passió física de Joan i que llà feia, en canvi, preocupar per les mirades que ell donava a una artista de music-hall o a una veïna de localitat ?

Era curiosa, aquella gelosia que s'expressava vehementment per una sospita o per un gest innocu i que podia conviure amb la més total indiferència envers els actes i els pensaments de Joan. Claudina gelosa! No era pas possible que hagués tingut esment de cap de les seves infidelitats. Aviat va convèncer-se Joan, després del casament, que la monogàmia era per ell una cosa impossible . Els seus càrrecs, la seva intervenció en diaris i revistes, les seves mateixes temptatives teatrals, li havien posat al pas els paranys en els quals es deixava prendre fàcilme nt. Recordava la seva primera caiguda, al cap de més d'un any de matrimoni. Era aquella actriu sudame ricana que havia passat per Barcelona i que havia causat tanta sensació per la seva gràcia maliciosa i la seva agudesa espiritual. Li havia calgut acompanyar-la, en nom de l'Ajuntament, a alguns indrets. Havien parlat de llibres, dels artistes preferits, de les noves corrents del teatre, havien discutit Shaw i Pirandello. Kapèc i O'Neill, la música de Villalobos i els versos de Gabriela Mistral i Juana d'Ibarborou. En una excursió a Sitges ella l'havia provocat, sense dir-li ni un mot que pogués semblar una invitació, només que amb el joc dels ulls i l'esperó de les rialles. Havien convingut que l'endemà ell li duria a l'hotel uns llibres de versos catalans que l'actriu volia endur-se com a record de la seva visita. Els reculls d e Portabella també, és clar. La cambra assolellada del Colon semblava donar voltes entorn d'aquella figureta vestida

de randes blaves que reia com una boja mentre ell s'enfebrava recitant els mots que el desig sap inspirar. Havia estat un atac sobtat i una immediata rendició. Ara només era un record amable, una fotografia amb una dedicatòria banal, que no desvetllava a Claudina altre comentari que el de constatar que aquella dona, al cinema, resultava molt més jove que a les taules.

Després de l'una, l'altra. Aquella propagandista política que duia la seva adhesió als princ ipis i als homes que els representaven fins a oferir-se tàcitament a un sacrifici/ que la seva joventut picant i una mica angulosa feien de més bon aprofitar que els discursos pronunciats amb to llagrimós i un devessall de mots impropis i de pinyols frustrats. L'episodi aquell puntuava una excursió electoral. Ni ell ni la noia havien insistit en l'aventura i Joan tenia raons per suposar que no havia estat l'única que decorava la vida sentimental de la jove oradora. Quan es veien, ara, feien un breu somriure de complicitat i parlaven de política o de cinema.

Hi havia hagut també aquella vedette de revista madrilenya que presidí un vespre un sopar una mica tumultuós, a Sant Sebastià i en ple agost, mentre Claudina feia amb els seus pares una quinzena d'aigües a Royat. Tota l'opulència sensual de la dona que turmentava la imaginació dels adolescents i dels que ja no ho eren des de les pàgines d'"Estampa" i al damunt de les taules del Còmic, havia esdevingut, a les cinc de la matinada, en aquella cambra vulgar de la pensió de luxe per a artistes, l'estovament amorós d'una noieta criada en un convent de monges, alternant sense transició amb la fredor precisa, gairebé científica, d'una professional. Aquella vegada l'aventura es prolongava quatre dies i havia traspuat forçosament en el món ~~barris~~ fet de xafarderia a e la gent del teatre i en el no menys xafarder dels polítics. Quan va tornar~~xxxxxx~~ Claud ina, però, Alina Velasco feia dies que tornava a estar a Madrid i l'aventura estiuenca s'havia fos com els granisats de cafè i els gelats de maduixa que envaeixen les terrasses dels cafès.

I, encara, Grècia Fària. La sola evocació d'aquell nom bastava per fer envermellir Joan. ¿Com havia estat possible que, al cap de més de quinze anys, aquella dona entrés en la seva vida, amb la seva corona de cabells roigs, la seva pell tan blanca i les seves formes opulentes de sultana? Quan la veié entrar al seu despatx la reveié exactament com aquella tarda de diumenge al Liceu, entre l'estridència de "Parada" i els giravolts de "L'Espectre de la Rosa". ¿Quina edat devia tenir? Vorejava la quarentena, a ben segur, però era, si passàveu

per alt l'edat i les finíssimes ratlles que començaven de resseguir els plecs d els ulls i de la boca, la Dona, amb totes les seves arts seductores, amb la seva veu una mic a aspra, de Marlene Dietrich, amb el perfum violent i canalla que duia arrapat a la pell com una emanació natural. Tots els somnis sensuals de l'adolescència, les inexplicables torbacions de les remotes primaveres es feien carn davant de Joan Portabella en aquella dona que traspassava amb aire segur i amb un fals somriure compungit als llavis el dintell del seu despatx. Ell va acollir-la sense fer la més petita al.lusió a la intimitat que un dia havia existit entre Gràcia i el difunt senyor Jaume Portabella. Després se n'havia penedit. Li semblava que si hagués dreçat entre ells dos d'una manera efectiva aquella revelació que ell tingué al saló de descans del Liceu, feia quinze anys, els fluids sensuals que emanaven del cos de Gràcia Fària haurien quedat absorbits, truncats, abans d'arribar-lo d e ple. Mentre ella explicava el motiu de la seva visita - demanar un suplement d'informació per a un expedient que Joan seguia a un funcionari parent d'ella - i s'ostenia en detalls que acreditaven la innocència de l'acusat, ell respirava aquella flaire canalla i reseguia les línies rotundes d'aquell cos fet per al plaer, una mica fatigat pel gaudi però sempre tens i disposat a reprendre la lluita.

- Es com si fos un fill meu, sap? - explicava ella.- L'haig de protegir i orientar. Em costa molts diners. Es clar, ell no té pares, pobret, i jo sóc vídua i sense fills...

Calgué interposar una galanteria sobre l'edat de Gràcia. ¿Ho sabia ella, que Joan l'havia vista, quan era l'amant del seu pare, al Liceu? Bé havia de suposar, de totes maneres, que quan Jaume, el noi gran, liquidà segons les instruccions reservades del difunt aquell "ménage" irregular del seu pare, l'altre fill devia haver-se'n assabentat. A ella, això, tant li feia. A la seva edat, amb un passament regular, lliure de marit i d 'amants, encara tenia el punt de comprovar si els seus encisos tenien la mateixa eficàcia que anys enrera. Conservava el gust pels homes atlètics, de cara bruna i cabells negres, que un dia havia estat a punt de costar-li un maldecap seriós. Quan veié Joan, va decidir d'enfrontar-li tote s le s bateries de la seva seducció. Fet i fet, i sense ella saber-ho, era la Gràcia Fària de vint-i-quatre anys, amant discreta i interessada d'un fabricant esplèndid, la que ara guanyava la batalla. Era aquella d ona d'un temps passat la qe rebia en el seu pis respectable d el carrer de Còrsega el jove tinent d'alcalde, convidat a una tassa de te, i la que li feia conèixer, en diminutius carrinclons i sàvies carícies, el tèrbol regust de

l'incest. Un incest fora de les regles del temps i de la llei, però al capdavall un incest, com si d'un moment a l'altre pogués presentar-se, per a interrompre aquells sospirs i aquells mossecs la figura congestionada del senyor Jaume Portabella, l'amo d el pis.

No. Gràcia Fària havia d'ésser esborrada d'aquell àlbum secret dels seus records, que ell evocava somrient i que, al capdavall, eren un homenatge a Claudina. Perquè cap d'aquelles dones variades i tendres, que havien sabut vibrar amb una nota ben diferent cada una en els braços de Joan, no havia pogut substituir ni un sol moment ni atemuar en un bri l'amor de Portabella per la seva muller. Menys, encara, arrelar-s e en el seu cor o perpetuar-hi, amb la llavor del desig, com aquella dona perfecta i impassible que ara es posava a dormir.

Llançà la punta de cigarreta al carrer, només habitat en aquell moment pel fanal agònic del "sereno" i el dringar de les claus del vigilant que se n'anaven a conversar amb un parell de xofers de taxi estacionats al davant del Ritz. No, el seu cor havia sabut evadir-se, en cada una de les seves infidelitats, del llit venturer on trobava satisfacció la seva sensualitat, per mantenir intacta i sense mixtura l'amor de Claudina. Era igual com, abans de casar-se, quan es trobava amb Mercè Caminal a casa de la senyora Certrudis. Mercè. Una altra figura que s'introduïa de trascantó en els seus pensaments, i que massa sovint se li presentava, en carn i ossos, per a recordar-li la seva existència.

En tot cas, amb Mercè ell tenia la consciència tranquil.la. No era pas ell quill'havia feta entrar de mecanògrafa a l'Ajuntament. Va saber-ho quan l'expedient fou dut a aprovació del Ple Municipal. Un altre regidor l'havia prote gida, sense saber que aquella noia era coneguda del seu confrare. Mercè havia estat a punt de casar-se, però no s'havia casat. La seva mare s'havia mort, i ara ella vivia tota sola amb la germaneta, que ja tenia disset anys i que es preparava per entrar també, un dia o altre, a una oficina pública. Havia deixat definitivament l'ofici de manicura i ara es feia malbé les ungles en un despatx de l'Ajuntament per guanyar cinquanta duros al mes. Joan l'havia vista unes quantes vegades per la casa de la Ciutat i li havia dit quatre paraules banals. Sabia que ella feia mans i mànegues per entrar a la seva secretaria particular. Arrufà el nas. Establir una intimitat massa seguida amb Mercè era molt perillós. Ell ho sabia de sobres. I de passada sabia que Mercè era tossuda i que duria a terme el seu projecte, si s'hi entestava. Sospirà. Que difícil era entendre les dones i preveure les seves reaccions!

Es girava una mica d'aire i Joan sentí la frescor a través de la roba lleugera. Era hora d'anar a dormir. Entrà i va tancar el balcó. Al dormitori només hi havia encès el llumet de la seva taulet de nit. Claudina ja estava acotxada i respirava regularment, com si dormís.

Va treure's la bata i es ficà al llum sense fer fressa. Estirant el braç, va apagar el llum. En les tenebres de la cambra, al seu costat, però molt distant, com si el llit de matrimoni fos immens com un desert glaçat, hi havia Claudina, el cos meravellós de Claudina i també, despert o adormit, el seu esperit, aquella serenitat inalterable que a ell no l'assorenava gens, aquell equilibri sense oscil.lacions que de vegades semblava una total absència de sensibilitat i de comprensió. ¿Com era l'ànima de Claudina? Abans, però, caldria saber si existia l'ànima. Evocà les seves preocupacions d'infant, en acotxar-se i recitar les velles oracions que li havia ensenyat la seva mare:

A aquest llit me poso
set àngels hi trobo...

Li havien ensenyat a no témer por de cap mala cosa, a encomanar la seva ànima a l'Angel de la Guàrdia que vetllava a tota hora del dia, durant tota la vida, per ell; a invocar el Nostre Pare que és en el cel i Maria plena de gràcia... Els pecats eren ofenses mortals a Déu, i calia penedir-se'n després d'un rigorós examen de consciència. I on era l'ànima?

S'estirà voluptuosament entre la suau frescor dels llençols. Va apropar-se a Claudina per besar-la, com cada nit abans d'adormir-se. Mentre avançava el cap per damunt dels coixins va allargar un braç i topà amb l'esfera d'un pit, rodó i massís com una cúpula. El desig, instantani, li fuetejà la pell. Els seus llavis s'esclafaren amb fúria damunt els de Claudina. La fina seda que cobria el seu cos fou matxucada per la barroeria de l'home que cerca una altra seda més llisa i bategant.

Claudina no devia dormir. Tant se valia. La perfecta estàtua de la sobirana rebia l'homenatge i sofria els insults del súbdit fidel, ne l'adorador exaltat. El/ seu/ cos ben proporcionat/, fet/ per a desvetllar l'instint de l'home i satisfer els seus capricis, i concebre i alletar infants meravellosos, erey/ balb/ i sense força. El foc passava per damunt d'aquella figura de deessa sense consumir-la ni abrandar-la. La muralla de glaç prima, transparent, invisible i impalpable, es dreçava davant l'ardència del mascle.

- ¿M'estimes, Claudina? Digues! - La pregunta tantes vegades repetida tenia ara un tremolor de desesper.

- Es clar que t'estimo! No ets el meu marit?

Era una bona noia barcelonina, que sabia que la fidelitat i l'amor - més encara aquella que aquest - eren condicions obligades per a la vida de casada. Per res del món no se li hauria acudit de mancar-hi, ni que fos en pensament. Veia els films i les comèdies, llegia les novel.les en les quals l'adulteri tenia una part preponderant sense imaginar-se que allò pogués ésser un reflexe de la vida real. Sabia que la infidelitat masculina era una cosa aproximadament inevitable, perquè en les converses familiars i en la seva observació personal n'havia adquirit el convenciment. Inevitable i sense gaire importància. La de la dona, en canvi, la destituïa immediatament del seu prestigi i en feia una perduda.

- Es clar que t'estimo!

Abans d'adormir-se, pel pensament de Joan passaren, en un carrossel desbridat, els cabells rojos de Grècia Fàbia, els ulls negres de la vedette, la pell mat de l'artista sudamericana, les sines sfuades de la propagandista política, els llavis ben pintats de Mercè, damunt un fons sonor compost de melodies enjogassades de Beethoven i de geometries polifòniques de Strawinsky.

II. AQUELL ESTIU

¿On eren aquells temps idíl.lics que, entre Madrid i Barcelona, un ample pont de discursos i de prometeneos pensava en una corrent sense interrupció? ¿On eren aquells viatges triomfals dels Presidents Alcalà Zamora i Azaña a Barcelona? I aquells trens especials per anar a lliurar a un Madrid deferent la voluntat de Catalunya?

Tot llegint els diaris, Francesc Vilà ho pensava. Les hores exaltades de lirisme del catorze d'abril estaven molt lluny. Catalunya havia adquirit la seva autonomia, després de moltes discussions i molts regateigs. La Generalitat havia esdevingut un govern, amb unes facultats efectives, per bé que limitades. Però mentrestant les dretes i les esquerres extremes se separaven de la República. Hi havia revolucions monàrquiques i revolucions proletàries, efímeres com un foc d'encenalls, que obligaven a la repressió i enfondien encara l'abisme que separava tant les dretes com les forces proletàries dels republicans governamentals. Els partits eren joves, tot just formats en caure'ls -

les mans la fabulosa i imprevisible rifa del catorze d'abril. Sense haver-se disciplinat i ensinistrat en l'oposició, es trobaven de cop en el poder. Els revolucionaris havien de fer de governamentals, i això no era gens fàcil. Una allau d'ambiciosos sense talent i de polítics recelosos envaïa les avingudes del poder i barrava el pas a tot nouvingut. I aquella gent criadanera només aconseguia d'entrebancar els esforços sincers dels homes que sentien la responsabilitat dels llocs que ocupaven. Dividits entre ells, enfrontats amb un proletariat desafecte i amb unes dretes aglutinades per la rancúnia i que agitaven com a bandera de combat la revisió dels articles laïcitzants de la Constitució, els republicans havien anat a les eleccions i havien estat batuts. Macià moria molt poques setmanes després.

Vilà es sentia una mica decebut de tot plegat. S'havia mantingut pocs mesos en el seu càrrec oficial i fou amb un sospir d'alleujament que retrobà el seu lloc de gerent de la Societat de Construccions Metàl.liques. També allà havien canviat els temps. Entre els obrers i el Consell d'Administració ara existia una guerra encesa. Les vagues esclataven sense saber per què. Francesc restava al seu lloc gràcies a una mena d'equilibri inestable. Per la banda burgesa, la presència d'un home de tan acusada significació republicana era una garantia d'influència en el Govern. Pel costat dels obrers, Vilà era encara considerat com un home de bona fe, que havia conspirat i s'havia exiliat, i el sentiment de lleialtat que li servaven s'ajuntava en ells al convenciment que més aviat hi guanyarien si el respectaven que fent impossible la seva permanència en la direcció.

Sort que, a desgrat de tot, Catalunya vivia. Catalunya i, sobretot Barcelona. Hospitals, grups escolars, noves urbanitzacions s'enduien ara l'activitat creadora del país. Hi havia feina a desdir per tothom. Fornells havia tornat al seu costat, també desil.lusionat de la seva intervenció en la vida pública.

- Aquella Casa és capaç d'empastifar-ho tot! - repetia, quan parlava del seu pas per l'Ajuntament de Barcelona.- El lerrouxisme sembla que trasputi de les parets. Els que tenen una certa tirada cap a la bretolleria s'hi envesquen ben de gust, i els que són de bona fe es veuen emmascarats sense saber com. No sé pas com el vostre amic Portabella s'ha tornat a deixar enredar, després de tres anys d'experiència.

- Ja veureu aquesta vegada el lerrouxisme, com vós dieu, és pràcticament difunt. Amb la nova llei mixta municipal catalana i amb l'equip que ha anat a l'Ajuntament, tot pot canviar. Tot canviarà, no en dubteu

- replicava Francesc Vilà.- I em sap greu que vós no hi sigueu, també. Aquesta vegada haurieu pogut fer bona feina.

Sabia que l'eliminació de Fornells de la candidatura per part dels seus companys socialistes havia estat per a l'enginyer una real humiliació, perquè es veia preterit als homes recolzats pels sindicats. Ell no havia sabut ni volgut afalagar els comitès, s'havia lliurat a la feina municipal només guiat pels seus ideals i regit per la seva honestedat i ara en trobava la recompensa.

- No hauria pogut fer res,- repetia.- Sóc un obrer de coll planxat, que diuen els anarquistes. Estic entre dues classes i cap de les dues no em vol reconèixer com a un dels seus. El millor que puc fer, creieu-me, és retirar-me a casa i no fer res més que treballar.

Retirar-se! Era fàcil dir-ho i àdhuc dur a la pràctica la resolució. Però era més difícil mantenir-se allunyat de la política activa, quan hi havieu intervingut una vegada. Francesc ho sabia prou. Malgrat haver-se després del càrrec, ell seguia lligat a una actuació concreta, estava enrolat en un partit i àdhuc hi tenia una responsabilitat directora precisa. Com abans del seu exili, el seu nom figurava molt poc, tanmateix, i les seves activitats eren perfectament compatibles amb la feina. Com abans, també, Vilà es feia més la il.lusió de poder influir i ésser més útil des dels bastidors de la vida pública que no sotmès al foc dels projectors, com a protagonista del gran drama col.lectiu.

Les seves dues grans preocupacions eren, encara, Catalunya i els obrers. Sovint havia de lluitar contra les onades de pessimisme que l'envaïen. S'indignava després davant de marrades que després hom veia prou que sols eren concessions a la moda del moment, sense cap ressonància profunda en l'esperit del país. El catalanisme prenia aliats i actituds que no li semblaven justos ni adients a la seva història.

D'ençà que es quedava vidu, el senyor Jacint Vilà havia abandonat totes les seves altres distraccions per seguir el joc de la política, i era un fidel puntal de tot de penyes de café i Ateneu. Llegia cada dia tots els diaris i assistia als mítings, a les conferències i a les sessions del Parlament. Era ell qui, moltes vegades, havia d'aixecar la moral del seu fill, quan Francesc es revoltava contra el que a ell li semblaven demostracions d'hipocresia.

- Hem arribat al govern sense que abans ens podessim preparar, i se'ns coneix bastant. Però de totes maneres, amb més o menys bones formes fem el mateix que hauria fet qualsevol partit revolucionari en arribar al pod er per un cop afortunat de l'atzar, és a dir, cercar aliances. Si

hagués guanyat la Lliga, les hauria cercat a la dreta, i ningú no se mf n'hauria escandalitzat. Prat de la Riba mateix, quan fou president de la Mancomunitat. no refusava pas de servir-se de carlins i liberals. Es lògic que ara Macià s'apuntali en els militars, o en els sindicalistes o en els rabassaires, si amb aquestes aliances pot for avançar la seva obra

Sí, el seu pare devia tenir raó. Francesc tenia l'obsessió del detall, filava massa prim. Volia trobar la justícia intrínseca de cada acte, i això el privava de prendre el recul suficient per veure el curs general ~~de la història~~ que, a despit de les ziganagues, seguia el riu de la política catalana.

- Hi havia un temps que, per catalanisme, no podies ballar res més que sardanes, i que anar als toros o a veure una sarsuela castellana era gairebé un delicte de les patriotisme. Aquella època està lluny, però encara/sembla que molts de nosaltres ens mirem les coses amb el mateix esperit - insistia el senyor Vilà.

- Doncs jo crec que una mica d'aquella ~~intransigència~~ intransigència ara ens faria molt de servei. Ens estovem massa amb oportunismes i aliances. I de passada, ens convencem que tot ho tenim guanyat. Amb aquesta política d'habilitats, només hem aconseguit que els obrers tornessin a caure a mans dels frenètics de la FAI i a perdre així la millor ocasió que se'ns havia presentat per fer-nos-els nostres.

Sí, era difícil evadir-se de la política. I més aquell estiu feixuc d'amenaces i d'esdeveniments. Amb els diaris escampats damunt la seva taula de treball, Francesc interrogava el destí. Semblava com si aquells mesos ~~de~~ estiuenes, igual que en 1917, haguessin de veure la revolta de Catalunya contra l'estat espanyol i que, com aleshores, aquest moviment aixecaria la bandera de l'alliberació contra un govern mancat de tota autoritat. Aquell obscur senyor Samper, que ara governava per no se sabia quins misteriosos retruos, era un digne continuador d'aquells innombrables cabdills de les mil branques conservadores o liberal-conservadores que servien per a totes les combinacions de la Monarquia. Disset i disset, trenta-quatre. ¿Pue veure-hi un presagi?

L'origen del conflicte gairebé estava oblidat, perquè la cosa que comptava era aprofitar aquell plet per a redreçar, enfront de la República caiguda en les mans dels lerrouxistes i els reaccionaris, la Catalunya autònoma que seguia essent fidel als homes i als principis del 14 d'abril. No era pas per aquella Llei de Contractes de Conreu que donava satisfacció a la cridòria rabassaire que els catalans premien els punys i estaven disposats, si calia, a una resistència armada. Era per mantenir el principi de la sobirania del Parlament, per contradir el veredic-

te del Tribunal de Garanties que havia anul.lat la llei, per demostrar a les dretes espanyoles, que a Madrid desitjaven emparar-se del poder, que la Catalunya esquerrana no volia acceptar la falsificació de la República.

Prou comprenia ell que no era gens fàcil que tots els catalans s'ho miressin des d'aquell punt de vista. Hi havia tota la colla de propietaris rurals esverats, que ja es veien expoliats per endavant de tot el que segons els vells contractes els corresponia i que, desesperats, se n'anaven a demanar "justicia" a Madrid. Hi havia en joc interessos, i quan aquests parlaven, llur veu era tan eixordadora que no deixava sentir a la vegada els clams de l'ideal ni els imperatius de la justicia.

Francesc recordava les discussions sostingudes amb Xavier sobre aquest tema tan candent.

- Els rabassaires! No em diguis que la causa de Catalunya va lligada amb els rabassaires! Són gent egoista, interessada, que explota els treballadors que tenen llogats i que moltes vegades són més rics que els mateixos propietaris,- protestava Forcada.- Després, si els propietaris han recorregut a Madrid, no han fet més que imitar el que ja van fer ells mateixos ja en plena República, una vegada que les disposicions d'una autoritat catalana no els semblaren prou favorables.

- Tornem-hi! Ara no es tracta de si tenen raó o no en tenen. Ara és un plet polític que posa davant per davant Catalunya i Espanya, Barcelona i Madrid. No podem triar el motiu.

- I mentrestant, la mamà aquest any no tocarà ni un cèntim de les terres de Sitges,- exclamava, mig seriosa, mig somrient, Laura.- Vostè creu que això està bé?

- ¿I que està gaire bé que la terra, que ningú l'ha fabricada, pugui ésser llogada, i que mentre la seva mamà s'està a Barcelona sense fer res, el pagès treballi tot l'any per ella?

- Ui! Ja ha sortit el pobre rabassaire! - es burlava la noia.

L'enginyer s'havia acostumat, sobretot després de la mort de la seva mare, que havia desfet la vida de llar de casa seva, a anar sovint a casa d e Xavier. Moltes vegades hi trobava la germana del seu amic. S'havia fet molt amic amb Laura, i sovint pensava que la presència de la noia era un clar incentiu per a les seves visites.

Després de sopar, aquell vespre, va tornar-hi. Era un passeig molt curt. Els naixements successius de la seva filiada havien obligat Forcada a canviar-se de pis. Ara s'estava a la Rambla de Catalunya, prop de la Diagonal. Les porteries encara no estaven tancades. En aquell barri de cases mig buides per l'estiueig es formaven petites tertúlie

que tenien per nucli principal els porters o algun adroguer que escampava per la voravia la dependència i un cercle de cadires. Francesc pujava pel passeig central, sota la volta de til.lers que donaven una penombra íntima a aquella Rambla mod erna, tan diferent de les altres - les de debò- però que per a Francesc també encloïa molt s records, entre la grava sempre remoguda per les pluges, els fanals de gas, els dos monuments que la trunvaven i els troncs grisos dels arbres.

Trobà a Xavier que acabava de sopar i encenia una cigarreta. Prengueren cafè, mentre Carme desapareixia en l'interior del pis, atreta per uns plors inquietants. Parlaren de les coses del dia.

- ¿Saps si s'ha pres cap acord, després de l'anul.lació de la llei pel Tribunal?

- Demà ha de reunir-se el Parlament. Crec que tornaran a votar la mateixa llei, tal com estava.

- I després, què? Es la guerra?

- Ningú no pot dir-ho.

Hi hagué un moment de silenci. Xavier insistí:

- M'agradaria tant, saber per endavant què pot passar! Carme i els menuts ara haurien d'anar-se'n una temporada a Sitges, amb els meus pares, i segons com els faria anar-se'n abans. Allà sempre estaran més segurs. A més, ja saps que m'he inscrit en els grups de defensa que organitza Palestra...

Ho deia amb un lle u tremolor a la veu, com escusant-se d'haver-ne de parlar. Francesc sabia què volia dir. I va endevinar tot el procès que s'havia operat en l'esperit del seu amic.

- Et felicito, noi! Sabia de sobres que tu acabaries per només veure el problema de Catalunya, tal com ara es planteja, i no pas els fets concrets que originen el conflicte. . Si no fos aquesta ocasió, d'altres en sortirien. I si ens veuen decidits a plantar cara, a Madrid afluixaran. Si no afluixen... Serà la primera vegada que Catalunya oposarà unes forces organitzades al poder central. Ens trobarem com a soldats!

- Millor que no passi res - murmurà Xavier.

Per-què era feliç, li feia por aquella turbonada que podia descarregar sense saber on ni quan, i desfer tota la fràgil construcció que abrigava el seu benestar. Per damunt del seu egoisme de propietari i la seva por d'home feliç, Forcada havia sentit, tanmateix, que en aquells moments ésser catalanista obligava a alguna cosa. S'havia inscrit "per al que fos".

Guardaren uns segons de silenci. Pels balcons oberts entrava el soroll dels tramvies i els cotxes que passaven per la Rambla i del fons ddel pis arribaven de tant en tant els plors desesperats del menut, que tenia ganes de dormir i no agafava el son.

- Avui també ha vingut en Joan a veure'm. Vé sovint,- començà Forcada.

- ¿Com a metge o com a parent?

- Totes dues coses. Com un parent que, de passada, fos metge. Sense trair el secret professional et diré que en Portabella està molt amoïnat. Tinc la impressió que el seu matrimoni no és pas un model de comprensió mútua. Em penso que tots dos s'han enganyat i que ara en tenen la decepció

- Bé semblen estimar-se prou. Claudina és una dona bellíssima i Joan no deixa d'ésser un galant minyó. Vistos per fora, qualsevol juraria que per força han d'ésser feliços.

- Es veu que no en són, donc. Saps què li passa, ara, a Portabella?

- ¿Què li passa?

- Doncs que té por de veure's arrossegat a ésser infidel a la dona. No, no riguis. Perquè ell ara té la seguretat que si aquesta vegada cau en la temptació no se'n podrà desprendre i que després els seus conflictes conjugals no se li podran resoldre mai més.

- Aquesta vegada? Vol dir que ja n'hi ha hagut d'altres, doncs? I perquè té tanta por, precisament ara?

- M'ha explicat que es tracta d'una noia que ja coneixia de soltera, i que ara se l'ha trobada a l'Ajuntament. La té a la seva Secretaria com a mecanògrafa, però ell jura que no hi ha intervingut per res, que ha estat ella qui ha fet tota mena d'esforços per a acostar-se-li, fins que ho ha aconseguit.

- I ara, què? Li fa l'escena de la dona de Putifar? Què vols que et digui, jo! No sé veure el nostre Portabella deixant-se estirar la capa.

- Precisament. . Entre que ella s'insinua, d'una manera molt hàbil, això sí, i que ell ja sap que la seva virtut és molt poc resistent , el xicot es veu segura la desfeta.

- Per què t'ho ha vingut a contar, tot això? Vol que li facis una recepta contra les seduccions?

- Ha vingut a demanar-me ajut i cons ell. M'ha dit que també volia venir-te a veure, però que abans calia que jo temptegés el terreny. Com a metge, ell creu que tot m'està permès.

Francesc s'alarmà:

- Què?¿Per què has de temptejar-me? temptejar-me? Que no m'embarqui a mi, en les seves històries de faldilles!

- Ja veuràs... L'home ha trobat una altra solució, molt senzilla. Abans de caure en el parany que li paran la seva mecanògrafa i el seu temperament, voldria veure si pot derivar el perill damunt una altra persona. I ha pensat en tu.

- Gràcies! Es una prova real i entendridora d'amistat, sí ha mó

- No t'esveris per endavant, home! Primerament, diu que no es tracta de cap mala noia ni de cap vampiressa professional. Sembla que és intel.ligent, discreta, bonica i afectuosa. Després, tu ets soltera i lliure de tot compromís, i encarregar-te del paper de parallamps no pot durar-te cap disgust, i en quant a prejudici, l'únic serà de fer-te perdre algunes hores i comprar de tant en tant una capsa de bombons. Si la noia veu que Joan ostensiblement l'empeny cap els teus bragos, comprendrà que amb ell no hi ha res a fer. Tu, aleshores, si t'interessa, aprofites l'ocasió, o bé te'n desempallegues d'una manera elegant I ja està.

- Sí! I ja està! Em fas molta gràcia, amb la naturalitat que ho expliques. ¿Per quins set sous ha hagut de fixar-se en mi per aquesta feineta? ¿No té cap altre amic que s'hagués avingut ben content a fer de parallamps,com tu dius, si la noia en qüestió és tal com dius el prospecte que m'has recitat?

- Apa, home, no siguis desagraït! I recorda't del nostre vell pacte! - bromejà Xavier.- ¿No ens hem d'ajudar sempre? I donos? A més, m'ha semblat comprendre que és per la mateixa estimació que sent per la mossa que en Joan no voldria ofendre-la massa traspassant-la a un qualsevol, que podria ésser un brètol. Tu ets un home de primer ordre que hauràs de compensar-la de sobres de la decepció que pugui sofrir.

- Quina pinta! - exclamà Francesc.- No tu, ell. Ja em sentirà, quan em vingui en persona amb aquesta ambaixada!

Arribava Carme, que havia aconseguit de fer adormir el menut, i canviaren de conversa. Les gràcies dels infants, les incidències de la vida barcelonina, les represes dels cinemes i les temporades estiuenques de teatre els formiren tema variat. Planejaren una sortida per dissabte a la nit.

- Laura també vindrà. La té ben conquistada,- declarà Carme.

- I encara t'exclamaràs que no tens dots de deducció!- intercalav Xavier, intencionat.

- El que passa és que els solters, quan han traspassat la trentena, a cada any que posen es tornen més interessants, perquè són més difícils de pescar. Si jo no t'arribo a ensopir abans dels trenta, Xavieret, rui! I vostè, quants en té, ara, Francesc?

- Jo? Pel febrer en vaig fer trenta tres. Vol dir que ja tinc els esperons massa durs?

- Una mica. I si tarda massa a decidir-se, per gall vell que sigui li espera la mort del pollastre: a les mans de la minyona. A veure quan farà un cop de cap!

- Si tots els casaments sortissin com el vostre, rai! - Féu un ample gest que ho assenyalava tot: els mobles confortables, el paper alegre de les parets, els quadros, i sobretot, marit i muller.- Però això és l'excepció, prou que ho sé. Cada dia em parlen de més gent que no s'entenen, de més parelles desavingudes que cada un pel seu costat fa el salt a l'altre.

- Perquè els matrimonis feliços, com diu que diuen de les nacions que també ho són, no tenen història, i fins de vegades tenen por d'exhibir massa llur felicitat.

S'acomiadaren. De tornada a casa, Francesc pensava en aquella estúpida proposta de Joan. Es sentí amenaçat en la seva tranquil.litat. S'havia anat encastellant en la seva eixorquia sentimental i li feia por de sortir-ne. La passió amorosa, els neguits sexuals li semblaven passatemps perillosos. La solitud, en canvi, no l'impressionava gens. S'hi trobava bé, fort com es sentia en la seva musculatura i el seu cervell, sense cap necessitat d'excitacions ni estovaments amorosos. Casar-se... No en sentia tampoc cap necessitat. Pensà vagament en Laira Forcada, en l'òval suau del seu rostre i en les línies rotundes del seu cos madur.. No, decididament, no sentia la necessitat de casar-se ni d'estar enamorat.

L'endemà, a la tarda, es trobà amb Xavier entre la gentada que envaïa el Parc de la Ciutadella. La sessió solemne del Parlament havia estat voltada de tota la preparació necessària per donar a la veu que expressaria la voluntat catalana tota la seva ressonància. Botigues i despatxos tancaven per associar-se a la magnitud de l'acte. A la Plaç d'Armes, enfilats a dalt dels arbres i dels fanals, aixecant el cap cap al balcó principal del Palau del Parlament, empenyent-se en una expectació carregada de notícies sensacionals i d'averanys gloriosos, dependents i petits burgesos, obrers i modistetes aclamaven el Presiden Companys i els parlamentaris que anaven arribant.

- Diu que els diputats de la Lliga també volen assistir a la sessió per oposar-se als acords.

- Que gosin! Se'n faran l'estella! - exclamava un xicot encès de cara.

Francesc sentí una mena d'angúnia. Allò no era pas liberalisme ni democràcia parlamentària. En aquells moments, va dir-se, no es tractava pas, de totes maneres, de resoldre un simple problema de parlamentarism sinó de prendre una posició que podia ésser heroica i tenir unes conseqüències feixugues de gravetat.

- Ja em veig amb el fusell al coll contra els exèrcits del senyor

Semper - bromejà Xavier.

Es produí un moviment d'expectació. Havia arribat un cotxe amb el senyor Raimon d'Abadal, com a representant de l'oposició. Sonaren dos o tres crits hostils, enmig d'un gran silenci, i el vell diputat entrà al Parlament.

- L'han fet venir tot sol,- comentà Francesc.- Un ell, nó pot negar-se que és un acte de valor cívic. Quina distància, però, d'aquest paper que li fan fer avui, al de President de l'Assemblea de Parlamentaris, l'any 17!

Sempre aquelles evocacions! L'analogia de les situacions no li sortia del cap. Sinó que aquesta vegada aquella meravellosa unitat del poble català, l'any disset, ja no existia l'any trenta-quatre, i un abisme de recels i interessos s'enfondia entre dues meitats hostils de Catalunya. Allunyà com un mosquit empipós aquell pensament inoportú que de tant en tant venia a inquietar-lo. Xavier va dir:

- Suposo que en Joan haurà pogut assistir a la xxxxxx sessió. Ja ens ho explicarà. S'ha excusat de no haver-nos pogut trobar invitacions, perquè diu que aneven a aranya-estira-cabells, avui, i s'ha quedat sense.

- Ja saps que m'agrada més estar entre la gent, fent de públic "de debò", de poble, com es diu ara. ¿I què, t'ha tornat a parlar d'aquella curiosa recepta que volia que tu redactessis i que jo executés?

- D'allò d'aquella noia? M'ha dit que ja te'n parlaria. Val més que t'ho expliqui ell, perquè jo no puc intervenir-hi més. Encara podries pensar-te que hi tinc comissió.

Passava el temps. El públic cridava, cantava himnes, escoltava oradors improvisats que parlaven xxxx de dalt del socle d'un fanal. Al capd avall, i sense que la gent se n'adonés, la sessió s'havia acabat. Uns aplaudiments frenètics assenyalaren la sortida del President de la Generalitat, del Govern, d els diputats. Entre la riuada que desfilava cap al Saló de Sant Joan, els automòbils oficials s'obrien pas amb dificultats. Xavier i Francesc caminaven de costat, poc a poc, escoltant els comentaris.

- El Parlament ha tornat a votar la llei en el seu text idèntic Que tornin a declarar-la anti-constitucional, si gosen!

- Els diputats catalans s'han retirat de les Corts de Madrid pe protestar del fall del Tribunal de Garanties.

- Els diputats bascos també.

Sentiren una veu que els cridava:

- Ep! Vilà! Forcada!

Varen tombar-se. Per la portella del seu cotxe, que anava a pas de processó, darrera els altres, Joan Portabella els cridava. S'aproparen amb treballs a l'automóbil. Ell ja obria la portella.

- Pugeu! Apa!

- Tinc el Waux̃hall a la Plaça de Sant Jaume,- indicà Francesc.

- Jo hi vaig. Pugeu, homes!

La seva còrpora, en retirar-se per deixar-los pas, permeté als seus dos amics veure una figura femenina que ocupava un recó del seient del darrera. Uns cabells de color ros cendrós, que sortien d'un capell sense pretensions, un cos esvelt dintre un vestit clar sense mànegues, uns ulls blaus, càndids, van acollir-los amb una falsa timidesa.

- Seieu,- Joan els feia lloc en el seient del fons. Va acomodar-s'hi Xavier i Francesc s'estimà més de prendre lloc a la banqueta.

- ¿No coneixíeu la meva secretària? La senyoreta Mercè Caminal, molt treballadora, i molt seriosa. Els meus amics Xavier Forcada i Francesc Vilà, el metge de criatures i l'enginyer més formals que hi ha a Barcelona, Dues persones importants de debò.

- Molt de gust - Mercè els allargava la mà, menuda i fina.

Murmurant uns mots de ~~mmmm~~ cortesia, Francesc l'examinava de cua d'ull, amb recel. ¿Es a dir que aquella era la famosa temptadora que amenaçava de fer trontollar de greu manera la virtut de Portabella? No semblava pas, realment, tan perillosa com això, amb el seu aspecte ingenu. Va pensar:

- Tot plegat, si a mà no ve, són il.lusions d'ell. Aquests conqueridors impenitents no poden veure una noia que no es pensin que ella es mor pels seus ossets.

Joan explicava mentrestant la sessió, el discurs de Companys, les intervencions de les minories, la del senyor Abadal.

-Ara la cosa està plantejada així: de Barcelona n'ha sortit un repte formal. ¿Què farà Madrid? ¿L'acceptarà, i tirarà endavant pel camí de la ruptura, o bé encaixarà, i no dirà res?

- Es més fàcil que hi hagi trencadissa. ¿Diu que els diputats catalans i els bascos s'han retirat de les Corts? - preguntava Francesc.

- I és clar que sí! Quin dia, nois, quin dia! D'ençà de la proclamació de la República que no havia sentit allò que en diuen viure la Història. La història de Catalunya torna a existir, les dates gloriosses s'arrengleren amb xifres de foc...

- Deixa't d'imatges poètiques. En Xavier, que hi entèn, et d'

dirà que tenir història no és cap garantia de felicitat, tot al contrari. ¿No és veritat, noi?

- Sí. A mi em fa una mica d'angúnia pensar com pot acabar tot això. Una guerra civil no em fa gens d'il.lusió, t'ho confesso.

- Si hi fos, serviria per a arrossegar les masses de tota la península. La reacció popular és magnífica a tot arreu. Recordeu-vos del catorze d'abril. Com aleshores, Catalunya serà ara la primera a redreçar-se i tothom seguirà.

Joan estava radiant en la seva seguretat. Veia estesa entre les tenebres de l'esdevenidor una teoria inacabable de dates resplendents, remoroses de banderes al vent i de cançons, que posaven dalt dels núvols el nom de Catalunya.

El vehicle havia aconseguit sortir del Parc i, pels carrers de la Princesa i de Jaume I es dirigia ara cap a la Plaça de la República. Un cop al vestíbul de l'Ajuntament, en Portabella baixà del cotxe i els altres el seguiren.

- Bé, nois, jo haig dá anar encara a dalt, que tinc una reunió. No, vostè no cal que vingui, Mercè. Ja se'n pot anar cap a casa. Segurament el senyor Vilà, que té aquí el cotxe, serà tan galant que la ~~xxxxxxxxxx~~ voldrà acompanyar, oi Francesc? - Tenia el punt de tractar-la sempre de vostè, àdhuc quan hingú no podia sentir-los. Ella s'hi havia adaptat totseguit. Sense la més petita protesta, somrient com sempre.

Portabella s'adreçà després als seus amics.

- Me'n vaig disparat. Ens hem de veure un dia d'aquests. Demà us telefonaré.

- Segons per quins encàrrecs, no cal ,- li advertí Francesc.

El seu amic posà una cara un xic confusa, però aviat es reféu. Els allargà la mà.

- A reveure, doncs! I perdoneu-me, nois. Tu, records a la Carme i petons als menuts.

Ja se n'anava cap a l'ascensor. Mercè es quedava palplantada entre Francesc i Xavier, mirant-se'ls de cua d'ull. Després d'una ~~xxxxxx~~ lleu vacil.lació, Vilà ~~xxxx~~ es posà a caminar cap a la sortida.

- Si vol venir cap al meu carretó - digué, tot anant-se'n, a la noia.- Cap a on viu?

- No, no. Si el molesto, ja aniré ~~xxxxx~~ en tramvia, com sempre.

- Deixi estar! En un cop de cotxe la duc allà on vulgui.

Sentí la necessitat de mostrar-se galant.

- Permeti'm que m'aprofiti, una vegada a la vida que puc dur en el Wauxhall una noia bonica. Anirem una mica estrets, de totes maneres.

- A mi em deixes a la Plaça de Catalunya. Haig d'anar a fer una visita al carrer Vergara.

Mentre el cotxet enfilava la Rambla, plena de passejants, de grinyols de tramvies, de crits de venedors de diaris, de llum i de flors, tots tres anaven pensant en els problemes que els amoïnaven.

Per Mercè, l'únic que comptava era saber com podria fer-s'ho per tornar a tenir Joan. Francesc sentia al seu costat la suau pressió del cos de la noia i estava amoïnat per les complicacions que podrien derivar-se d'aquell primer contacte. En quant a Xavier, anava pensant en els esdeveniments d'aquella tarda i es repetia el seu anguniat: Què passarà?

III. - F R A N C E S C S' E X C I T A

> Les catalans sont des gens un peu pendards, qui aiment beaucoup l'escopetterie et se font un plaisir de la chasse à l'homme.
>
> VAUBAN.

- No veus, tanta por que tenies de catàstrofes? No ha passat res.

Aquell vespre estaven asseguts a la terrassa del "Or del Rhin". El granisat de café s'enfilava per les palletes i queia a l'estòmac per transformar-se totseguit en suor. Quina calor que feia! El pensament evocava les delícies d'estar-se al mar, ajagut fent el mort, o bé llançant-se a tallar els "colls" que escometien, amb grans farbalans d'escuma, la platja assolellada.

- Millor. No ha passat res. Demà passat, sense falta, plego el ram i me'n vaig cap a Sitges. La Carme m'ha escrit que potser no hi ha tanta gent com l'any passat, i això ésuna gran cosa. Si hi arribo ben aviat, encara podré arreplegar tota la Festa Major. ¿No has vist mai, tu, la Festa Major de Sitges?

- Deu ésser com aquella sardana de "La processó de Sant Bartomeu" oi?

- Sí. El mestre Català és sitgetà. Llàstima que, d'ençà de la República, ens quedin a deure la processó i el ball de la Moixiganga! Troben que són massa concessions al tradicionalisme religiós. De tote maneres, sense la Processó ni la Moixiganga, encara hi ha força cos' que fan bonic: el castell de focs des de la Punta, els balls de d'

i els de bastons, les gitanes, els pastorets i els cercolets, què sé jo! També és cosa bona de debò la sortida d'ofici, el mateix dia de Sant Bartomeu. Als programes oficials, abans, l'anunciaven com a "estruendosa algarabía" i a fe que no exageraven. Tots els balls reunits i els diables engegant piules i agitant una mena de masses cubistes plenes de pedres. Ah! i els gegants i nans de la vila, i els que hi van de convidats, amb el Drac de Vilafranca i de vegades la Mulassa d'Olot o la Patum de Berga, tots recorrent els carrers costeruts i esvalotant de la Ribera al Cap de la Vila. I per als balladors, és clar, tants balls com vulguis: al Prado, al Retiro, al Kiosc, a Terramar. I concerts, i funcions de teatre...No et pensis que exagero. Mira, ¿per què no vens a passar un parell de dies, o millor una setmana, amb nosaltres? Sabries què és el Llevant de Taula i la Matinal, podries recòrrer tots els carrers que hi ha entre la Punta i Sant Sebastià, que són la cosa més autènticament sitgetana, passar el carrer de Fonollar, veure el Maricel per fora i el Cau Ferrat per dintre, travessar de part a part la nostra Cinquena Avinguda - que també en tenim una, no et pensis - i el carrer d'en Bosch, amb les seves parets florides. De passada, i que no me n'oblidés, podries banyar-te a la Platja d'Or.

- Té raó que ara teniu títol publicitari i tot. Aviat us trobareu els carrers envaïts de gangsters en vacances i d'estrelles de cinema que canvien de marit com de camisa, de banquers en fallita i de milionaris guillats... No en sortireu de franc, però: un dia us desapareixerà el Maricel i el Cau i Terramar i fins i tot el Sant Bartomeu de l'església i el ball de Bastons, i aniran a muntar una gran platja a Califòrnia o a la Florida. Aneu badant, amb els vostres "slogans" per enredar americans! No, ara seriosament: no puc venir, ~~ixxxx~~ creu que m'agradaria molt. Tinc un munt de feina al despatx i la meitat del personal fa festa. Si jo en puc fer, serà a mig setembre. Ja faig prou cada dissabte d'escapar-me a migdia amb el carro fins al dilluns, cercant platges desconegudes i una mica més buides de celebritats que la teva Platja d'Or.

- ¿De debò no et fa gens d'il.lusió veure la nostra Festa Major? Mira que és una cosa única al món! - Tornà a plànyer-se Xavier.- Llàstima, però, de la Moixiganga! Imagina't uns pescadors de pell colrada, amb uns bigotassos ferèstecs, que duen uns vestits blancs com unes bruses cenyides al cos i després acampanades fins a genoll, i uns pantalons també blancs, lligats a les ~~xxxxxx~~ cames amb cintes de colors. Al cap duen uns barrets de palla forrats amb roba i guarnits amb roses artificials, que emocionen. La colla és de tretze: ~~dotze~~

que van amb aquest barret tan curiós i un altre que duu al cap un casc fet de cintes, com una xarxa molt ampla. Aquest representa Nostre Senyor. Les gralles van tocant, amb el tamborí impassible que duu el compàs, i aquells tretze galifardeus van reproduint les escenes de la Passió. Has de saber-ho, és clar, perquè sinó no endevinaries de cap manera que quan enfilen enlaire l'home del casc de cintes representen els assots a la columna. Però resulta molt interessant. I la música és molt prenedora. De memut, jo m'hi encantava, però m'agradaven més els diables, vestits de retalls i amb la cara pintada, que agitaven llurs enormes masses de llauna i que cridaven:

"Jo en sóc el diable més xic
que vaig carregat de banyes
i treballo a baix a mar
a l'obrador d'en Cassanyes!

per si algú no els coneixia, o bé interrompien un dels companys en mig d'una filípica contra les modes desvergonyides o les noies que van a missa per festejar, amb aquesta felicitació:

"Tu que t'expliques tan bé
tindràs una bona sort:
així que jo sigui mort,
tu faràs de Llucifer.

I aleshores, del capdamunt de la massa que agitaven els diables sense mai reposar, sorgien piules i trons que esveraven la mainada.

- Noi! Em fas quedar parat! No t'havia sentit mai tan poètic, llevat de quan festejaves, és clar. Es veu bé que ets un sitgetà de cor! No et pensis que no hi he estat mai, però. Fins he jugat al golf a Terramar amb uns americans i he assajat els cent metres a la Piscina. Quan tu eres a París, una vegada vaig provar un parell de cotxes a l'Autòdrom. Com veus, he quedat prou bé amb el teu poble.

- No t'ho creguis! Terramar i la Piscina i l'Autòdrom, i els gangsters i les estrelles que ens predius no són Sitges, tal com m'han ensenyat d'estimar-lo i tal com jo l'he anat descobrint a mesura que em feia gran. I em sap greu que aquella vila que jo estimava tant es vagi fonent sota el cosmopolitisme i els pijames de colors, entre sopars a l'americana i festes de gran luxe!

Va sospirar i tornà a xarrupar el cafè glaçat. Miraven la gent que passava arrossegant els peus, els tramvies atapeïts, els cotxes descoberts amb gent que cercaven la fresca a base de velocitat. Va seguir:

- Estic molt interessat en els teus debuts oratoris. ¿Com ha anat això que et decidissis a parlar en públic, i en un míting de "banderillers"? Tu ets una personalitat, no ho oblidis: has estat a l'

i has manat a Madrid.

- Ui! No exageris! Què en fa de temps, d'això! I qui se'n recorda, avui? ¿Saps per què prenc part en aquest acte? Perquè és una cosa popular i de cara a la joventut. M'he decidit a intervenir activament a la política, perquè m'agradaria que el catalanisme deixés d'ésser una cosa verbal i platònica i que es decidís a servir-se de tots els arguments, fins els contundents.

- Els contundents i tot? ¿Vols dir els escamots? Jo diria que això pot ésser contraproduent, a la llarga.

- Deixa-ho córrer. I el nom no fa la cosa. M'he convençut que la violència és de les poques coses que fan efecte, sobretot als joves. I als contraris també.

- I s'hi tornen.

- Jo crec que és hora que el catalanisme, el nostre, el que no s'esvera davant de cap reforma social ni de cap ideal de llibertat, demostri que també sap defensar-se i atacar si cal. Si no ho fa així, tota la jovenalla se n'anirà amb el primer agitador que els prometi un programa de cops de puny. Ja se n'hi va, no et creguis! ¿Que no veus cada dia aquests barbamecs que agafa la policia, carregats amb un pistolot o una bomba que els ha donat un desconegut a la Plaça d'Espanya? Les violències de la FAI, i això que no tenen sentit ni finalitat concreta, exerceixen una fascinació terrible damunt els joves. En aquesta època saturada de films de gàngsters, fins i tot els atracaments a profit de la causa són perniciosos exemples, que fan més prosèlits que trenta discursos de la Federica. Ens hi hem d'oposar, ni que sigui davallant a llur mateix terreny. Encarant pinxos nostres als pinxos d'ells. Si no, dia vindrà que ens adonarem que hem perdut bous i esquelles.

- ¿Per això et llences a fer d'orador? No et trobo lògic. Tu mateix deies que fa més un exemple que trenta discursos.

- Es que hi ha unes quantes coses que encara no s'han dit des d'una tribuna pública, i jo vull explicar-les. Em sembla que la meva història em dóna el dret de fer-ho. Després, és clar, ha de venir l'acció.

- Tothom et dirà que prepares un feixisme, si utilitzes els mateixos mètodes de Mussolini i Hitler. Tu mateix, aquests darrers anys, criticaves les temptatives fetes en aquest sentit. Jo penso que aleshores tenies raó, i ara no.

- Raó! A veure: ¿que estaves gaire d'acord amb els t eus principis, tu, quan et vas inscriure per defensar, "si calia, amb les s-

mes", el Govern de Catalunya? Aleshores també podies dir que hi havia els camins legals, i que no era pas segur, i menys per a tu, que els rabassaires tinguessin raó. Afortunadament, no ha passat res. El senyor Samper, tot i que mira contra el Govern, és un governant hàbil que ha sabut capejar amb força traça aquest temporal. Però ¿ i si haguós volgut mantenir a la punta de l'espasa el principi de l'autoritat central, què? ¿No trobes que valia més, en aquest cas, que haguós topat amb un poble preparat per a la resistència que amb un ramat de bens, com els que l'onze de setembre de 1923 es feren apallissar al peu del monument de Casanova? M'ho he pensat molt, he dubtat i he parlat amb molta gent, abans de decidir-me a triar aquest camí. Ara no recularé, no puc recular, perquè ja m'hi sento llançat de ple. Parlaran de feixisme, dius. El feixisme ja el tenim. Es el que imposen les bombes i les pistoles i aquestes vagues estúpides de la FAI: un feixisme que a la llarga se'ns endurà a tots, i als treballadors primer que ningú, si no hi oposem alguna cosa més que paraules.

- Tot això que dius potser és veritat, però repeteixo que em fa angúnia que t'embranquis en aquestes empreses. ¿Per què no fas com Joan? Discursos xarbotants de lirisme, plens d'imatges i de castells de focs que no comprometen a res. I tothom l'admira com un gran orador. Pren-ne exemple, home!

Xavier va pensar en aquella noia, la secretària de Portabella. D'ençà que la va deixar en el Waurhall, a la Plaça de Catalunya, no n'havia sabut res més. ¿L'havia tornada a veure, Francesc? No gosà preguntar-ho directament. Sabia que Vilà no era com Portabella, i que el pudor de la seva vida interior l'allunyava de totes les confidències d'aquest gènere. Ell, però, tenia dret a saber-ho. ¿No l'hi havia embolicat ell, indirectament, en l'aventura - si aventura hi havia? Gosà preguntar:

- Parlant d'en Joan. Què m'expliques de nou? ¿Has vist més aquella noia, la seva secretària? ¿Va venir-te ella a veure't per demanar-te aquell servei?

- Sí. Vaig veure'l fa dies. Va explicar-me en tons patètics que estava molt preocupat perquè el seu matrimoni no rutllava prou bé, i em va conjurar per tots els sants a què li apartés del costat aquella temptació amb brusa i faldilla.

- Com a mi, si fa no fa. ¿I tu què vas dir-li?

- Jo? Li vaig etzibar quatre fàstics. Vaig dir-li que semblava mentida que un home com ell, casat amb la dona més bonica de B-

lona, no tinguéssprou força per resistir el primer trencacolls que se li presentava. Com que ell està convençut que totes les dones estan per ell, no en pot tenir cap a la vora que el tracti amb una certa amabilitat i que ell no es pensi de seguida que és que vol que se l'endugui al llit. Si molt convé, allò que menys pensa aquesta Mercè és de conquistar-lo. O reconquistar-lo, si és veritat que ja el coneixia de molt abans que Joan es casés.

- I ell, què va contestar?

- Que potser sí que tenia raó, però que jo no sabia què era tenir, com ell, l'obsessió de les dones. Es una mena de sisè sentit, sembla, que li fa copsar de seguida els graus de vulnerabilitat d'una dona i el seu desig d'ésser, això, vulnerada. Tot plegat, ja t'hò diré, pretensions de noi "maco". Va reconèixer que exagerava una mica quan deia que Mercè el provocava, directament ni d'intenció. M'assegurà que, fos com fos, si no sabia del cert que la noia estava ocupada amb una altra víctima, qualsevol dia es deixaria caure al parany i que aleshores les catastrofes s'acumularien damunt del seu cap i també damunt la meva consciència. Ja veus, un descarat xantatge als meus sentiments d'amistat.

- Així, doncs?

- M'he sacrificat, ve-t'ho aquí. He tret a passejar alguna vegada Mercè. L'he convidada a teatre, l'he duta d'excursió a alguna platja, amb la seva germaneta, un parell de vegades. Total, res.

- Ja ho veig. I quin paper hi fa, ella?

- Molt amable i, a la vegada, molt discret. Es veu que és una noia intel.ligent. Pots dur-la al costat sense que mai et comprometi.

Xavier comprengué que era inútil voler-li arrencar més detalls. També podia ésser que, efectivament, la cosa "encara" no hagués passat d'una camaraderia esportiva. Aleshores, o bé en Joan exagerava, com deia Francesc, o el remei seria incomplet, i el perill per a la fidelitat conjugal dels Portabella romania intacte. Renuncià a escatir-ho. Tanmateix, volgué insistir:

- Ara comprenc per què no vols venir a Sitges! T'estimes més, com has dit, les platges solitàries, oi? Si li diguéssa la dona, es quedaria de pedra. Oh! i la Laura, que et considera com una mena d'apòstol de la vida austera!

- No els diguis res, eh, tu? No fem bromes! - Li dolgué, de sobte, que les seves excursions amb les germanes Caminal poguéssin ésser mal interpretades per Laura.- Mira, et prometo que vindré a passar un cap de setmana amb vosaltres. No, aquest diumenge no, l'altre. Tu encara deuràs estar a Sitges, oi?

- Bé m'ho penso. Vull prendre'm deu dies complets de vacances, aquest estiu. Potser per la tardor farem una escapada a París, amb la Carme. D'ençà que ens vam casar que ens ho tenim promès. Deixarem els menuts amb la meva mare.- Mirà el rellotge.- Quèt sembla, si plegués sim?

S'aixecaren i van emprendre, Rambla de Catalunya amunt, el camí de casa. Anaven poc a poc, conversant de tots els temes que els passaven pel cap. De vegades arribaven, sense dir-se res més que monosíl.labs, fins al monument de Clavé, l'home enorme de la batuda, que a les nits semblava evadit del seu socle modernista. I aleshores, en el moment de separar-se, se'ls acudia una idea i encetaven una conversa que durava tanta estona que podien acompanyar-se l'un a l'altre dues o tres vegades fins que es tornaven a trobar al peu del monument.

- Dius que demà és el mítting? On el feu?

- Al Palau de les Arts Decoratives, a Montjuic. Vindràs? Si en tens ganes, et passaré a recollir amb el cotxe.

- No sé encara segur si podré. En tot cas, jo faria cap directament, per fer de públic. Suposo que, ara que sembla que Madrid ens deixa en en pau, vosaltres no anireu pas a declarar-li la guerra?

- No tinguis por. Per culpa nostra no t'hauràs pas de privar de sentir el Llevant de Taula ni de veure el castell de focs de Sant Bartomeu.

Van separar-se, al capdavall. Quan se n'anà a dormir, Francesc Vilà pensava en la conversa amb el seu amic. La política que havia triat i la seva freqüentació d e Mercè Caminal. Dos perills? No volgué pensar-hi. Es sentia estranyament excitat, amb una febre de lluita i de vid a com poques vegades recordava haver experimentat. Tenia els nervis i els músculs tibants, disposats a la batalla. Evocà el perfum tan personal de Mercè, els seus cabells roosos, els braços prims però ben rodons, d e pell blanca i fina. "Sophisticated", sen dubte, com les dones que admirava, anys enrera, a la Rue Royale. Terriblement artificial, però també seductora. La noia mig nua en el seu mallot vermell arrapat al cos, més jove encara d'aspecte que la seva germaneta - totjust travessant el moment perillós dels quinze anys.- Enjogassada, joiosa i a la vegada conscient de la seva bellesa i de l'efecte que produïa en els homes. Tractava Francesc amb la mateixa franquesa despreocupada que la seva germana, però no oblidava mai el cerimoniós "vostè" i de vegades àdhuc el tracte de "senyor Vilà", malgrat les protestes de l'home.

Perill? Les pistoles anònimes, les mirades de Mercè? Valia

més no encaparrar-s'hi. Les dues preocupacions el perseguien, tanmateix. L'endemà matí sentia al telèfon la veu de la noia:

- Senyor Vilà? Com està? Molt bé, gràcies. Li telefonava de part del senyor Portabella, que m'ha dit que l'excusés perquè no podrà anar al míting d'aquesta nit. Se n'ha hagut d'anar a un acte a Girona. Diu que vostè parla? On és el míting? Allà a l'Exposició? Sí, és molt a prop de casa. M'agradaria molt poder-lo sentir. Sí, potser sí que hi vingui.

L'altre perill s'anunciava a les primeres pàgines dels diaris. "Un altre atemptat terrorista. Un tramvia incendiat." Més enllà hom ressenyava un assassinat que duia totes les característiques dels mateixos crims que ensangonaven fa quinze anys els carrers de Barcelona. Les pistoles que aquell primer de maig havia sentit engegar-se amb tota llur cega violència contra les parets de la Generalitat, havien après ara d'encertar el cor d'aquells que es rebel.laven contra llur tirania. Era impossible deixar-se reduir al silenci i a la inacció per aquella por. Francesc veia com envaïa els homes que treballaven amb ell, com arribava fins al mateix Fornells, tan desenganyat de la política. No. Calia fer alguna cosa, donar la cara. Aquella feina, d'altra banda, ja havia començat. La policia de la Generalitat donava proves de la seva valentia sense escarafalls i de la seva decisió d'acabar amb aquella tirania. Els homes que la dirigien eren catalans i joves. Era aquell el camí.

Quan aquell vespre va trobar-se enfront de l'auditori que escridassava i xiulava, gairebé tots els homes en mànegues de camisa, la majoria drets en aquella immensa nau del palau de Montjuïc, es sentí una mica intimidat. Els altaveus ressonaven amb tres o quatre ecos alternats i era curiosa la sensació de sentir, segons més tard, la teva pròpia veu. La calor de la nit i la febre política d'aquell estiu havien encès aquells xicots que volien afirmacions extremes i discursos inflamats, rebutjant tota apel.lació al seny o a la concòrdia. Prou que hagué d'experimentar-ho l'orador que parlà abans de Francesc i que fou copiosament esbroncat perquè feia vagues reserves prudents i condemnava els extremismes de tota mena.

Quan va tocar-li el torn de parlar a Vilà, la calor li semblà insuportable. Es tragué l'americana, s'arromangà lentament les mànegues de la camisa i es sentí més de peu pla amb el seu auditori. Començà a parlar.

Cridava molt, per ofegar els murmuris que encara duraven desp

de l'anterior discurs, tan poc afortunat. Al cap d'uns moments ho acor segui. Les frases li sortien llises, sense pinyols, però tenia la sen- sació que el públic el seguia i que es deixava convèncer pels seus raonaments.

- ... Aquest estiu hem passat una alarma que ha servit per demos- trar a tothom que el poble està disposat a defensar les seves llibertats al preu que sigui. No ha passat res, però ¿qui ens assegura que no pot passar més endavant? Barcelona i Madrid no parlen el mateix llenguatge, no poden entendre's. Són l'expressió d'una Catalunya que vol la llibertat i l'avanç social i d'una Espanya que malgrat la Repú- blica somia amb les mortes grandeses del centralisme i amb l'esclavat- ge dels pagesos i dels obrers. Hem d'estar a l'aguait contra tota a- gressió i contra tota amenaça.

"... I després, hi ha l'enemic de dintre. Es la nostra feblesa, el nostre estovament, que ens permet de dir-nos catalans i patriotes, tot anant a aplaudir les bajanades que duen als nostres teatres les compa- nyies de Madrid, i ~~me~~ deixant que es mori l'edició catalana mentre ens assadollem de diaris i revistes castellans. Es aquesta covardia, que ens deixa sense defensa davant de quatre murcians que volen fer la llei als nostres obrers i que no reculen davant de cap violència per asse- gurar-se aquest domini. ¿Ha de durar gaire temps, això que els sindi- cats catalans estiguin a mans de forasters?

Féu una pausa. Mirà el seu auditori. Entre les americanes blanques i les camises dels homes li semblà reconèixer, al setè o vuitè rengle, la brusa estampada de Mercè. Va continuar:

- No podem permetre que ni l'enemic de fora ni el de dintre ens treguin de casa. Hem de preparar-nos, hem d'estar disposats a imposar la nostra voluntat: la voluntat de la joventut catalana, que és la vo- luntat de tot Catalunya. I aquesta voluntat és de viure i d'avançar pel camí de la Llibertat.

No sabia construir períodes cadenciosos, d'aquells que llancen al capdavall, com una sageta, la frase que colpeix i que arrenca l'aplau- diment amb la seva corba segura i efectista, ni enlairar-se a cavall de les imatges, com Portabella...Diria el que necessitava dir, i ja n'hi havia prou. Conclogué, totjust alçant una mica més el to:

- Abans que ens hagin de venir a imposar l'ordre des de fora, po- sem a ratlla nosaltres mateixos els atracadors i els eterns agents de totes les provocacions. Demostrem que ens sabem governar i, de passada que en tenim els mitjans materials i la ~~força~~ voluntat resolta de ser vir-nos-en. Si la joventut es posa a aquesta obra amb una sola emp

en sortirem, i ningú no gosarà mai atacar-nos, perquè si ho fa es trobarà amb la resposta als nostres punys!

El públic aplaudí amb entusiasme en acabar Francesc el seu discurs. Un altre orador s'aixecava, al seu torn. Era un home que sabia inflar la veu, jugar els braços i glopejar les paraules. Les ovacions l'interrompien, desfermades al sol conjur d'un trèmolo o d'una afirmació contundent. Allò sí que era una demostració d'oratòria, manipulació segura d'uns quants tòpics que no diuen res de nou però que són uns fulminants infal.libles de l'entusiasme de l'auditori. Les idees, rai. Eren les paraules, i el to en què eren dites, allò que comptava.

De la seva cadira de l'escenari va tornar a mirar-se el públic. Estava segur, ara, que aquella noia rossa de la brusa estampada era Mercè. Quan s'acabà l'acte va baixar i la trobà ja esperant-lo prop de la porta.

- Gràcies per l'assistència. Suposo que ha quedat servida!

- Però si vostè ha estat espl·èndid! Ha dit més coses que ningú, i amb més claredat que tots els altres oradors. ¿Per què ho han de fer, això de dir els discursos com si recitessin versos o fessin drama Però éscolti: ¿vostè debutava avui? No m'ho crec.

- Es que he tingut molts anys per preparar-me,- exclamà Francesc, tot rient,- Encara que aquest fos un acte de joventuts, no s'imagini ara que tots els oradors érem forçosament de la primera volada.

Sortiren a l'exterior. La gent s'escampava pel carrer de Lleida, anant al Paral.lel a cercar el tramvia. En un gest instintiu, que semblava molt natural, Mercè se li agafà al braç. Va preguntar a Francesc

- Què farem, ara?

- El que vostè vulgui. ¿Vol que anem a prendre alguna cosa a qualsevol banda? Aquí a la cantonada tinc el cotxe.¿No vol pas anar-se'n ja cap a casa? Es aviat, encara!

- Miri. Vostè deu tenir molta set, amb tant de parlar. Jo també, només d'escoltar-lo. ~~[illegible]~~ Anem a fer beguda, doncs. On anirem

- Allà on vostè vulgui. ¿Què li sembla Sant Sebastià?

- Tal com vaig vestida? No pot ésser.

- ¿Que no fa prou goig? Jo trobo que sí.

- Vostè mana, doncs. No em pregunti res més. ¿Troba que faig goig de debò? Ja és de bon conformar, ja!

Dintre el Wauxhall, amb els vidres baixats, passava fresca. Anaren Paral.lel avall fins al port i seguiren pel Passeig de Colom. Les llu dels vaixells tremolaven en l'aigua, en l'esvoranc de la Porta de la Pau. Barcelona tenia por o es donava vergonya del mar, i l'amagav

amb les disgracioses baluernes dels "tinglados" del moll. El Passeig Nacional pudia: una barreja d'oli de xurros i gas acetilè. Però de tant en tant venia una bravada de quitrà o de salobre que ho purificava tot.

Mercè estava molt a prop de Francesc, dintre el motxe, i l'home sentia, a través de la roba prima dels vestits, la tebior d'una cama. Per les venes li pujava, poc a poc, una febre desconeguda, mentre les mans seguien aferrades al volant i la veu anava fent comentaris als espectacles de la Barceloneta. S'aturaren davant de Sant Sebastià. Francesc saltà del cotxe i anà a obrir la portella de l'altre costat.

- Així ¿de debò, hem d'anar-hi? - preguntà Mercè, abans de saltar del cotxe, i allargant-li la mà.

- Es clar que sí! No m'ha donat poders? Qui mana, mana!

En baixar, les faldilles s'enfilaren més amunt de genoll i el cos de Mercè gairebé va caure al damunt de Francesc, qui el recollí en els seus braços. Tinguè esma de comentar:

- Es incòmode, el Wauxhall, oi?

Asseguts a la terrassa, de cara a la mar que desapareixia darrera un telé negre, enllà de la claror rutilant dels llums de l'establiment, prengueren uns gelats. Anaven parlant sense saber ben bé de què. De sobte, Mercè va mirar-se l'home.

- Vull fer-li una pregunta. Fa dies que en tenia ganes, però no gosava mai. Prometi'm que me la contestarà.

- Ja està promès. El recurs de dir mentides suposo que no me'l negarà pas.

- No, vull que em digui la veritat. Escolti ¿què li ha dit de mi en Joan Portabella?

Francesc quedà sobtat. Dir mentides no li era gens fàcil, tanmateix.

- Contesti'm, sigui'm franc, home! Necessito saber quin concepte té format vostè de mi.

- Jo? La considero una noia molt bonica, agradable, intel.ligent que sap correspondre a una bona amistat...

- Moltes gràcies per la sabonera, però no era pas això que jo volia. Miri, sé que vostè és el millor amic de Portabella, i endevino que ell li deu haver parlat de mi. Si no hagués estat per ell, és segur que ara no estaríem així plegats, prenent-nos una copa florida, que per cert és molt bona. Digui'm ¿què li va explicar?

- Res de particular. M'ha dit que la coneixia de temps, d'abans de casar-se ell, i que l'apreciava molt.

- I res més? ¿No li ha dir, per exemple, que jo vaig ésser la seva amant una temporada, tot un any? ¿No li ha dit que ell aleshores em deia que m'estimava i que jo em creia estimar-me'l també?

L'home barbotejava, sorprès per la revelació.

- No, no m'ho havia dit.

- Tant se val. A vostè, Vilà, li estic molt agraïda. Tenia motius per tractar-me com a una perduda i de bon començament ja m'ha considerat com a una amiga. No s'ha donat gens vergonya d'anar al meu costat i no m'ha donat mai cap motiu d'avergonyir-me davant de la meva germana. Jo no sóc allò que se'n diu una xicota decent. Però ella no ho sap. Ni voldria que ho sabés.

Hi hagué un silenci. Mercè continuà:

- L'he molestat, dient-li tot això? Em sabria molt de greu. Es que amb vostè hi tinc tanta confiança! Em sembla com un germà gran, que m'ha d'aconsellar sempre bé.

Va estrènyer-li la mà que ella tenia damunt la taula.

- No m'ha molestat. M'ha sorprès una mica, això sí. De totes maneres, estic content que tingui confiança en mi.

- ¿Sap quants anys tinc, Vilà? Això és un altre secret, més secret que l'altre, però es veu que aquesta nit haig de treure-los tots. Doncs tinc trenta anys. Trenta anys! Sóc una dona vella. Fa uns quants anys, encara tenia certa confiança en casar-me. Quan vaig trencar amb Joan, semblava ja cosa feta. Però el casament no va tirar endavant. No devia estar cridada al matrimoni, perquè no en tinc gens de recança. Ara, això sí, em fa horror una vida sempre igual que la que visc: o la mediocritat insuficient d'un sou que no és mai tampoc una cosa segura, o la humiliació de sotmetre'm a un home qualsevol, jove o vell, lleig o agradable, que no m'estima però que m'ajuda a viure.

- ¿I per què no pot trobar-lo, també, un home que se l'estimi de debò i que es faci estimar de vostè? Encara que tingui trenta anys, que jo no m'ho crec, no és cap vella, com diu. No ha de renunciar pas a l'amor veritable.

Pensà en Laura Forcada. També aquella invocava els anys com una renunciació indeclinable a tota vida sentimental.

- ¿S'ho creurà, si li dic que estimo en Joan? Almenys, quan miro cap endarrera la meva vida, em sembla que l'únic home que de debò he estimat ha estat ell. Ara treballo al seu despatx, amb ell, li parlo, però és com si veiés un altre home, que no es digna ni mirar-me. Es que ell no m'ha estimat mai de debò, i ara ja té la seva dona, qu

és la dona més bonica de Barcelona, ja ho sap vostè. Em diu que no he de renunciar a l'amor, encara. I jo sento que ja no tinc dret a esperar res més. Joan m'evita, voldria allunyar-me. ¿Oi que veu amb gust que jo surti sovint amb vostè?

- No n'hi he pas dit res, - mentí Francesc. Es sentia cada vegada menys confortable, en aquell paper de confident.

- Ja li l'hi he dit jo. Es mereixeria que l'enganyéssim. ¿Qui sap sinó és això mateix, el que ell voldria?

Va mirar-se el rellotge de polsera.

- Dos quarts de dues! No troba que és tard? Demà no em podré arrencar dels llençols!

A la tornada, dintre el cotxe, no es digueren gairebé res. La Mercè que s'arraulia, torbadora de feminitat, al costat de Francesc, era una dona humil, que cercava protecció i reconfort, no la noia provocativa d'ulls blaus falsament ingenus, ni la sirena d'escates vermelles.

Quan arribaren al davant de casa de Mercè, el Wauxhall es deturà. La noia va posar una mà damunt el braç de Francesc.

- Escolti, Vilà. Vull que em perdoni les coses desgradables que li he dit. No em sap greu del tot, però! Arriba un moment que necessites tant esplaiar-te, que quan trobes una persona que et mereix confiança, n'abuses. Ja ho comprenc: no estava gens bé de dir-li tot això Sobretot, no voldria que amb aquestes coses que li he dit em fessin perdre la seva amistat.

- ¿Per què l'ha de perdre? - Francesc s'estranyà de sentir un lleu tremolor d'emoció a la seva veu. - Miri, dissabte hem d'anar a l'Estartit, tal com vam quedar, no és així? Ja ho sap la Margarida? Entesos, doncs! Les vindré a recollir a les quatre de la tarda. Aquí mateix, oi?

Es sentí uns braços suaus que el lligaven i uns llavis calents que el besaven a la boca. Abans que pogués reaccionar, Mercè ja havia saltat, ben àgilment ara, del cotxe, i travessava d'una correguda la voravia. Des de la porta, mentre obria amb la clau minúscula la vidriera, la noia va dir:

- Aquí mateix, sí! Fins a dissabte, Francesc!

Sí. Els dos perills existien. Era bo, tanmateix, de desafiar els perills. Tenieu, fins i tot, la possibilitat de deixar-vos vèncer. I també els podíeu dominar i convertir-los en dòcils animals domèstics.

IV.- SIS D'OCTUBRE

Quan el veié, Francesc exultava:

- Has vist la vaga? Ha estat un atur absolut. I això, malgrat l'oposició de la FAI.

Tot Barcelona tenia aquell aire massa conegut de Dijous Sant a la tarda. La solució de la crisi del Govern Samper havia produït, com una reacció immediata, aquella nova vaga general, que tenia la particularitat de comptar amb l'hostilitat declarada dels especialistes en l'art d'aturar completament ~~fàbriques~~ la vida ciutadana. La revolució, com declarava amb complaença un dels dirigents del Centre, "es mastegava en l'ambient".

- Em sembla que ara sí que ha arribat l'hora,- comentà Xavier.

Com cada dia, s'havia presentat al local on estava inscrit de feia uns mesos. Va trobar-hi Francesc, desbordant d'activitat, acaparat pel telèfon, amb tot de mapes i plànols que omplien la taula.

- A migdia, repartiment de les armes i revista general a la Plaça de la Universitat,- va indicar, després d'un nou cop de telèfon.

- Bé, fes-me cinc cèntims del que passa - gosà demanar el metge.

- Es ben senzill. Amb l'entrada al nou govern dels tres ministres de la CEDA, ens trobem que el poder central ha passat a les mans dels feixistes, dels monàrquics, de tota la gent que somnia amb enderrocar la República i sotmetre una altra vegada Catalunya. Abans que ens ataquin, nosaltres prenem les nostres mesures. Aquest cop no ens deixaren esclafar fàcilment, t'ho asseguro.

- ¿Et creus que hi haurà un alçament general?

- Es clar que sí! Ja hi és! Et diré una cosa: a Madrid, avui mateix, estan passant-hi coses greus. Les forces obreres assalten els ministeris. A Astúries, ja des d'ahir, els minaires s'han apoderat de tota la regió i tenen armes i municions en quantitat. Els bascos seguiran. A tot arreu, el barril de pólvora està a punt i només espera el ble que el farà esclatar. Aquesta temptativa d'emparar-se del Govern els sortirà cara, a les dretes feixistes espanyoles!

- ¿Què hi diu la C.N.T.?

- Calla, oficialment, però en realitat saboteja les nostres iniciatives. No els valdrà de res, als energúmens de la FAI. N'hem fet unes bones encordillades, i aquest matí mateix, que uns quants dels

seus volien apoderar-se d'un cotxe d'Estat Català, han estat estossinats fàcilment. Sembla que s'hagin aliat amb els lerrouxistes.

- Tenim armes? - Xavier seguia el seu interrogatori.

- Sí, d'ençà d'ahir a la nit. No moltes, però podrem armar tota la gent de confiança. Dencàs dictarà una ordre que ens convertirà automàticament en sometents.

A migdia, amb la Winchester al coll i un manat de bales a la butxaca, Xavier Forcada es trobà arrenglerat entre uns centenars d'homes, al davant de la Universitat. Abundaven els xicots ben vestits, de divuit a vint-i-cinc anys. La major part manipulava el mauser o la winchester amb la tafaneria inquieta d'un infant que té una joguina de la qual encara desconeix els secrets meravellosos.

El dia era rúfol, amb un sol trist que donava de tant en tant llambregades per una escletxa dels núvols de plom, entre rauxes de vent fresc. Uns caps improvisats, amb la nosa de la pistola que es marcava sota l'americana, donaven ordres i passaven revista a les centúries. Forcada estava entre un noi esprimatxat, que no devia passar gaire dels setze anys, i un xicot de més edat, una mica calb, rodó i endreçat, amb ulleres.

- Un estudiant i un dependent d'oficina,- els classificà mentalment.

Si fa no fa, tots els que s'estaven allà amb l'arma [illegible] al coll, sense arribar a poder-se distreure del pes i de la gravetat d'aquella càrrega, devien pertànyer a aquelles classes mitjanes que feien l'armatura del catalanisme polític: empleats de despatx i de magatzem, estudiants, homes de carrera, petits botiguers. Veié passar per davant seu Francesc Vilà, amb un home que duia una mena d'uniforme desconegut: camisa kaki, corretjam amb una pistola al cinyell, pantalons cenyits al genoll i polaines. Sonaren ordres, i tots els presents s'arrenglereren.

- Des d'ara tots formeu part del Sometent de Catalunya - declarà aquell home, amb veu potent,- i us heu de considerar mobilitzats al servei del Govern per defensar-lo contra tots els seus enemics. Heu de seguir amb disciplina totes les ordres que us donin els vostres caps, sense nerviosismes ni defallences. En aquest moment, els catalans comencem a provar si som capaços o no de conservar les nostres llibertats. Sometents, visca Catalunya lliure!

El crit sonà unànime. Per la Gran Via arribava, pel costat del Passeig de Gràcia, una petita caravana d'automòbils. En un d'ells,

dret, amb les faccions contretes com una màscara d'energia, sense res al cap, molt bru i amb els cabells rutllats, hi anava Miquel Badia, vestit amb el mateix uniforme que duia l'home que els havia arengat. Xavier va trobar-li una certa semblança amb Portabella. El vehicle passava poc a poc, i els ulls del cabdill resseguien els minyons arrenglerats al davant de la Universitat. Francesc Vilà i el seu acompanyant s'apropaven al vehicle. Hi hagué una breu conversa. Totseguit, la caravana continuà el seu curs cap a Sants, obrint la marxa el cap de la policia catalana, en el seu automòbil.

En tornar cap al pis de Palestra, Francesc veié Xavier. Li féu un gest amical i va acostar-s'hi:

- Res de nou, per ara, noi. D'ací a pocs minuts, tot Barcelona estarà coberta pels sometents. I a tot Catalunya, les ordres són les mateixes. Tot va...

Va interrompre'l l'espetec d'un tret, molt pròxim. Hi hagué un moviment esverat de fusells i pistoles. Francesc va precipitar-se:

- Què passa? No us mogueu! Qui ha disparat?

Hi havia un grup que voltava un home que havia caigut en terra, ple de sang.

- Se li ha disparat el fusell i s'ha ferit ell mateix,- explicà un dels que voltaven el caigut.

Vilà va tornar endarrera i cridà el seu amic:

- Forcada, vols venir? Té, vina a veure què pot fer-se per aquest desgraciat. Em penso que tindràs feina abans d'hora, si la gent no comença d'adonar-se que amb les armes no s'hi pot jugar! Deixa el fusell.

Ho havia dit en veu ben alta, indignada. Xavier va precipitar-se per auxiliar el ferit.

D'ençà d'aquell moment, els esdeveniments del dia semblaren endur-se'l en una cavalcada sense objecte. La seva vida individual no comptava més que com a espectador i actor alhora del gran drama col·lectiu que anava a representar-se. Aquell xicot que no sabia manejar el mauser i que al cap d'una hora es moria estúpidament damunt una taula d'operacions li semblà un presagi funest. Quan sortí del dispensari per tornar a ajuntar-se amb Vilà, els carrers estaven ocupats pel Sometent que, amb sentinelles a cada cinquanta metres, contemplava, possessit de la importància del seu paper, la gent que circulava, estemordida, per les voravies.

Francesc seguia enfeinat com abans. El telèfon no es deturava mai. Xavier va recordar-se que l'hora de dinar havia passat feia

estona. Hauria d'avisar la seva dona.

-¿Puc telefonar a casa o anar-me'n a dinar?

- Telefona. M'estimo més que et quedis amb mi. Menjarem plegats.

Va obeir. La veu de Carme li dugué una bravada d'angoixa i una allau de recomanacions. La va reconfortar. No, no passava res. No passaria res.

Mentre dinaven arribà Joan Portabella, els cabells en desordre, arborat d'emoció.

- Ara sí que la cosa va de debò! Es la revolució, l'autèntica revolució catalana! El catorze d'abril només va ésser un joc. Es van respectar massa coses. Allò d e fer truites sense trencar ous, que deia aquell, es veu que realment és impossible. Aquesta vegada, si hi ha d'haver sang, n'hi haurà, però el que en pugui sortir serà molt més fort.

- ¿Quines notícies tens, tu?

- Tots els partits d'esquerra han trencat les relacions amb el govern i amb el President de la República. A Astúries els socialistes són amics de la situació. I tota la resta d'Espanya només espera el senyal per aixecar-se. Azaña és a Barcelona, no ho sabíeu? A Madrid és Largo Caballero qui ha de dirigir la revolució.

- Catalunya també està a punt. Ací és la Generalitat qui ha de donar el senyal,- exclamà Francesc.

- Aquesta tarda hi ha Consell. Diu que Dencàs ha amenaçat amb fer el cop pel seu compte, si Companys no es decideix. L'Estat Català és amo del carrer.

- I els anarquistes, què hi diuen? - preguntà Xavier.

- Donen notes plenes d'ambigüitat, protestant contra les coaccions de la policia, i afirmant que ells no tenen res a veure amb la vaga. Prou que ho sabem! No compten per res, aquest cop- assegurava Francesc

- Aquesta tarda tenim convocada sessió a l'Ajuntament.

- Jo haig de fer un tomb per tot Barcelona, inspeccionant els sometents. Si vols venir, et duré a la Casa Gran. ¿A quina hora és la reunió?

- A les sis. Però m'agradaria estar-hi abans.

Tots tres s'encabiren al Wauxhall, que arborava una banderola amb les quatre barres i l'estel blanc damunt un triangle blau. Els carrers eren nets de circulació. Botigues i magatzems tancats, els veïns feien conversa a les voreres, com si fos un diumenge. A cada cinquanta metres es dreçava la silueta d'un sometent, armat amb fusell.

Hagueren d'exhibir sovint llur documentació. Recorregueren l'Eixample, Gràcia i després passaren cap a les Corts i Sants. A les barriades extremes no hi havia tanta vigilància com al centre de la ciutat. Uns grups febrosos marcaven la proximitat dels casals esquerrans.

Van travessar després tota la Gran Via per anar al Clot i a Sant Andreu. Si fa no fa com a Sants, els sometents cobrien les carreteres i els llocs estratègics, però els carrers secundaris estaven completament abandonats. Alguns dels sentinelles es planyien de no haver dinat encara i amenaçaven amb deixar el lloc si no se'ls atenia.

- Bé. ¿Anem cap a la Plaça de la República? - proposà Joan.

- Anem-hi.

La Via Laietana estava gairebé buida. Fosquejava. Quan arribaren a l'altura de la Plaça, de Berenguer el Gran, trobaren una mena de processó, formada d'homes i dones que anaven en rengles de tres i cantaven.

- ¿Què deuen ésser, aquests? - preguntà Xavier.

- Comunistes, suposo. Almenys, això que canten és la Internacional.

Es veia que tots els manifestants no coneixien encara l'himne revolucionari. Alguns es limitaven a seguir la tonada cantussejant. D'altres deien la lletra en francès o en castellà.

- No l'havia sentida mai! - exclamà Portabella.- Trobo que és trista. Sembla un cant d'església.

Els manifestants aixecaven, clos, el puny de la mà dreta. De tant en tant proferien crits. El Wauxhall, amb la seva bandereta, es ficà, poc a poc, per llur costat, i enfilà el carrer de Jaume I. La manifestació començava a passar pel davant de la Generalitat. La gent guaitava els balcons closos del Palau i cridaven, el puny enlaire:

- Mori el Feixisme! Volem armes! Armes per al poble!

- No són gaires,- comentà Francesc.- Un cop hagin fet aquesta desfilada ja hauran quedat bé: hauran afirmat llur voluntat revolucionària, com diria en Baldó. La feina que els donaríem, si ara els encarreguéssim, a ells, de fer la Revolució!

- Ja és original, també, si bé ho mires, que els comunistes demanin al Govern que els doni armes per fer la revolució! ¿Com ens ho explicaria això el nostre teoritzador Baldó?

Joan baixà del cotxe davant de l'Ajuntament i s'acomiadà dels seus amics després d'aquesta reflexió. El Wauxhall enfilà la Ram-

bla per continuar el seu recorregut de la ciutat. Voltaren pel pla de la Boqueria i baixaren fins a la Porta de la Pau. La caserna de les Drassanes estava tancada i oferia una façana enigmàtica als ulls dels sometents que la vigilaven des de la porta del vell edifici del Banc de Barcelona.

- ¿Què farà l'Exèrcit? - preguntà Xavier, inquiet de sobte.

Francesc s'arronsà d'espatlles. Què sabia ell?

- Si la gent manté la disciplina i tot marxa tal com tenim previst, això no tindrà cap importància.

Pel Paral.lel i la Ronda tornaren al pis de la Gran Via, que encara estava més ple de gent agitada. Un altaveu deixava sentir un doll de melodies. Cançons populars i sardanes s'alternaven entre l'expectació d'una dotzena de persones que voltaven l'aparell instal.lat en un dels despatxos.

- Què passa? - preguntà Francesc.

- La ràdio ha anunciat que a les vuit el President de la Generalitat farà una declaració important al poble de Catalunya.

Mancava un quart d'hora, encara. Francesc es tornà a submergir en una mar de crides telefòniques, ordres a signar i plans de distribució de forces per la ciutat.

- ¿Quants homes hi ha al Coliseum? I a l'Or del Rhin? I al Novetats? Haurieu d'enviar reforços a Hostafrancs i a Sant Martí. ¿Què se sap de la Guàrdia Civil i dels Guàrdies d'Assalt?

- D'això se n'ocupa el Conseller de Governació. Depenen d'ells.

Xavier s'havia quedat al ~~xxxxxxxx~~ davant de l'altaveu, com fascinat per aquella caixa de fustes que abocava a dojo nadales i cants patriòtics. Era un nou personatge important dels temps moderns. Calia comptar-hi com un protagonista o com un testimoni. Va recordar-se d'aquell dimarts a la tarda, a dos quarts de tres, que, a mig dinar, la musica banal va interrompre's per deixar pas a una veu neutra que deia:

- Atenció! Atenció! Ens comuniquen que a l'Ajuntament i a la Diputació acaba d'ésser proclamada la República.

¿Què sortiria ara d'aquella orella enorme del món? La música ara s'havia interromput, també. La veu neutra del locutor reclamava, una altra vegada:

- Atenció! Atenció! El President de la Generalitat de Catalunya, l'honorable senyor Lluís Companys, va a adreçar-se al poble de Catalunya. Atenció, catalans!

Era un timbre de veu conegut, gens vacil.lant, el que ara ressonava en l'altaveu:

- Catalans! Les forces feixistes i monarquitzants que s'han apoderat del Govern de la República....

"L'Estat Català dintre la República Federal Espanyola". La veu s'havia apagat, i la fórmula encara repercutia en les orelles dels auditors. Ara ressonaven les notes dels Segadors. Drets i en silenci escoltaren l'himne.

¿Per què és sentia ara Xavier envaït d'una joia enorme, d'una sensació d'alliberament com la que havia experimentat després del primer part de la seva dona, quan el xiscle estrident de Carme s'havia barrejat amb el primer plor de l'infant, i semblava que tota la sofrença i l'angoixa fossin esborrades per una pau i un benestar sense parió? No era pas ell sol. Tots els qui el voltaven s'estrenyien les mans, entusiasmats, amb una emoció sincera.

- No ens el deixarem prendre, aquest Estat Català, com la República Catalana del catorze d'abril! - exclamà un xicot robust, que lluïa uns magnífics bíceps sota la camisa curta de mànegues i els pantalons d'excursionista.- Que vinguin ara, si gosen!

- Que vinguin! - repetiren unes veus enfervorides.

Tota l'angoixa que pesava aquell dia damunt d'ells, la por del desconegut que els oprimia el cor, ara s'havia transformat en una seguretat somrient. Sortint del seu despatx, on havia estat telefonant, Francesc també somreia:

- Tot està tranquil. A tot Catalunya es proclama l'Estat Català sense incidents, seguint les ordres del President Companys. Ara cal esperar com s'ho prendran a Madrid.

- ¿Així, a Barcelona no cal témer res? - s'aventurà a preguntar Xavier Forcada.

- Jo no ho crec pas. He parlat amb Dencàs, que està segur de les forces d'ordre públic. El prestigi de Miquel Badia s'ha fet molt gran damunt la policia.

- I l'exèrcit, què fa? Seguirà, també?

- Probablement. Penseu que a hores d'ara tot Espanya està en plena revolta. Al capdavall, la màxima autoritat de Catalunya és el President Companys. I el general Batet és un bon republicà i un bon català. No, no crec que passi res.

- Què et sembla, doncs? Puc anar-me'n a casa a sopar? Després ja tornaria.

- Per mi, tens l'autorització. Ah! una cosa: pel que pugui '

així tens això.

Li allargava un salconduit i un bocí de cinta catalana amb un timbre marcat al damunt en negre. Després d'una vacil.lació, obrí un calaix.

- I això - va afegir.

Xavier dubtava.

- ¿Vols dir que ho necessito? Sóc un home pacífic, ja ho saps!

- Pren-ho. Ja m'ho tornaràs, en tot cas. Saps com funciona? Veus, la bala ara és al canó. Ara treu el carregador, prement aquest ressort. Així, la bala surt de la recambra. Ara no hi ha res. Aquesta palanqueta és el segur i aquest botó el contra-segur. Per disparar, és senzill: apretes el gallet i la càpsula salta. Les altres bales van pujant soles a la recambra.

L'eina era freda com un instrument de cirurgia. La deixà caure en una butxaca de l'americana.

- ¿Tu et quedes aquí?

- Per ara sí. ¿Tornaràs, després de sopar?

- Pots comptar-hi

Se n'anà pel carrer de Balmes amunt. Els sometents s'havien retirat de llur posició en mig de la rambla i ara formaven uns grups de tres o quatre minyons que conversaven a cada cantonada o entraven i sortien dels locals on estaven acantonats. L'atmosfera d'inquietud s'havia esvanit.

Arribà a casa seva oblidant el pes de l'arma a la butxaca. Abraçà Carme i anà a veure els menuts que ja dormien.

- Has sentit la ràdio?- preguntà a la dona.

- Sí. Què passarà, ara?

- No ho sap ningú. Tot fa suposar que no passarà res i que tot anirà com un altre catorze d'abril, potser amb una mica més de resistència. A Catalunya, de totes maneres, no hi ha res a témer.

- La Ràdio ha dit que el President de la Generalitat ha comunicat oficialment la proclamació de l'Estat Català al capità general.

- Ho veus? Això vol dir que tothom ja hi està d'acord. Apa, sopem, que després vull tornar a sortir. Hi ha cap novetat?

- Han trucat de casa els Domènech per si podies passar-hi aquest mateix vespre. El nen se'ls ha enfebrat molt i estan inquiets. Vés-hi, si has de sortir.

D'ençà que era mare i que vetllava amb preocupació els més lleugers símptomes de trastorn en la salut dels seus fills, Carme s'havia tornat una decidida intercessora dels pares alarmats. Comp

nia de sobres la preocupació davant l'enemic sobtat i desconegut, i el consol que podia aportar la presència del metge. Tant com el marit, era admirava el metge de criatures.

- Ui! Viuen al carrer d e la Unió. I total no deu ésser res: un empatx qualsevol. Bé, bé, ja m'hi arribaré.

Després de sopar telefonà a Francesc. Va explicar-li que abans de tornar havia d'anar a fer una visita.

- Està bé. Per ara no hi ha res de nou. Calma total.

A les deu sortí de casa. Carme va besar-lo i li féu la recomanació ritual:

- No tardis, eh! Tingues prudència, sobretot.

Se n'anà Rambla de Catalunya avall, molt lleuger. A la Plaça de Catalunya, plena de claror malgrat estar tancats tots els cafès, hi havia bastant de gent. Al capdamunt de la Rambla de Canaletes, davant del fanal dels Butbolistes, hi havia una metralladora plantada i els badocs s'hi apropaven amb una familiaritat que semblava exc essiva als servidors de l'arma. Hom trobava colles de gent, amb dones i criatures que anaven fins a la Plaça de la República o en tornaven, decebudes de no haver-hi trobat una repetició més perfecta de l'eufòria del catorze d'abril. En totes les c ares hi havia la mateixa satisfacció, feta del convenciment que totes les coses anaven de la millor manera que podien anar i que, al capdavall, la tensió s'havia resolt.

A casa dels Domènech, l'ànima també havia minvat com la febre del menut . Xavier va examinar-lo amb detenció, receptà un parell de coses i ac abà de tranquil.litzar els pares. Quan anava a baixar l'escala sentí un toc de corneta, ple de fioritures, que sonava molt a la vora.

- ¿Què deu ésser això?

- La Guàrdia Civil. Tenen la caserna aquí al costat.

- Ah, sí! Està bé. Bona nit.

Tornà a trobar la Rambla tranquil.la, amb menys gent que feia mitja hora. Quan arribava al Pla de la Boqueria es sentí un tret que espetegava secament. Hi hagueren corredisses. Quatre o cinc dispars van replicar. Xavier va trobar-se al costat d'un home de quaranta anys amb el fusell als dits. Instintivament, la seva mà se n'anà a tocar la pistola que duia a la butxaca. Sí, encara hi era.

- Què passa? - preguntà.

- Res, em penso. Han donat fusells i pistoles a molta gent que mai no n'havia manejat i d e tant en tant, potinejant les armes, s'escapa un tret. Aleshores, sempre n'hi ha mitja dotzena que es pens

que els ataquen, precisament a ells, i que es posen a disparar, sense ni saber contra qui. Nerviosisme que hi ha, vetaquí. ¿Cap a on aneu, ara, vós?

- Sóc metge, i ara me n'anava a Palestra.- Ensenyà el salconduit.

- Va bé. Voleu creure'm? Si voleu fer via amb més tranquil.litat, passeu pels carrers del costat, mai en lloc de pujar pèr la Rambla. Aquests minyons dels terrats són capaços de començar altra vegada amb els seus focs artificials i no deixaran passar ni una rata.

Tornaven a sentir-se uns trets escampats. La gent corria cap a l es voreres. Sí, era millor desviar-se. Es ficà pel corró obscur del carrer d'en Roca, més fosc sense els traus lluminosos de les entrades dels prostíbuls, travessà la Portaferrissa i seguí pel carrer d'en Bot fins a la Canuda. Els carrerons estaven deserts i semblava que les cases fossin deshabitades. Allà no hi arribaven els sons del tiroteig. Segurament els nervis devien haver-se calmat. La Rambla de Canaletes també estava buida. La metralladora havia desaparegut. Tot estava tranquil. Xavier tingué de sobte la sensació d'ésser l'única persona que travessava la Plaça de Catalunya i que de tots els mai terrats i balcons que voregjaven l'ample espai el miraven milers d'ulls. Una Plaça de Catalunya només habitada pels personatges de pedra i bronze que ornaven els pedestals, déus i deesses i figures simbòliques, però voltada d'un cercle herissat de boques de fusell. El cercle podia clotre's de cop damunt seu, feble criatura que travessava el desert ciutadà. Posà la mà a la butxaca de l'americana, però la fredor de la pistola no l'aconsolà gens.

Quan tot just arribava al xamfrà de la Ronda d'Universitat, el tiroteig tornà a esclatar. Primer era un tret curt, eixut, com de pistola. Després era una sèrie de dispars de fusellería. I de seguida el fos s'estenia en totes direccions, voltava la Plaça, s'enfilava pel Passeig de Gràcia i la Rambla de Catalunya, guanyava les Rondes i el carrer de Pelai. Les descàrregues foradaven la nit. ¿Quin enemic devia provocar-les? Xavier s'havia arrambat a una entrada, que el vigilant havia obert. No volgué endinsar-se, perquè a despit de la sensació de perill i de la inutilitat que tenia la seva pistola davant de les armes invisibles que el voltaven, es sentia fascinat per aquell espectacle insòlit que es desenrotllava en un escenari buit de personatges. De la Plaça vingué un soroll clar de cavalls. Devien pujar per la Rambla i enfilaven el Passeig de Gràcia. ¿Policia o Guàrdia civil? Es sentiren també uns automòbils que passaven a tota marxa sota el tiroteig. ¿Quan mai minvaria aquell tiroteig

sense solta? Va sentir-se irritat contra aquells xicots que disparaven enfebrats contra un enemic inexistent. Pensà en el minyó que se li havia mort als braços aquell matí. ¿Quantes imprudències es produïrien com aquella?

Al capdavall, l'espetec es calmà. Pogué arribar fins al local on comptava trobar Francesc. El seu amic no hi era. Van explicar-li que se n'havia anat a la Generalitat per veure el Govern, perquè hi havia dificultats per entendre's amb Governació i volien aclarir personalments certes coses.

Trobà la gent desorientada. ¿Què era aquell constant tiroteig? Ell, que arribava del carrer, devia saber-ho. Xavier donà la seva versió, copiada de la que havia escoltat de l'home del Pla de la Boqueria. L'aparell de ràdio estava donat i de tant en tant hom sentia repetir, gravada en disc, la proclamació del President. Seguia el doll de música catalana: "L'Emigrant", "La Balenguera", "La mort de l'escolà"...

- Aquests benèits de la ràdio sembla que vulguin posar-nos ben tristos,- comentà un xicot.

Hi hagué un silenci.

- Si voleu que vagi a alguna banda, estic disposat a fer el que convingui,- s'oferí Xavier.

- ¿No sou metge? Doncs potser val més que us quedeu ací, pel que pugui passar.

Seguiren unes hores estranyes. Els moments de tiroteig frenètic alternaven amb la calma més completa. Des d'aquell despatx interior - perquè els balcons estaven closos i a les peces del davant, completament fosques, hi havia xicots armats que vigilaven la plaça - Xavier sentia aquells dispars incomprensibles, mentre la ràdio, indiferent, abocava música idíl.lica.

Tot d'una es sentí una remor més greu, profunda, com un tro que retrunyís estranyament per la ciutat fins a Sant Pere Màrtir i Montjuic.

- Heu sentit? Són canonades, oi?

El tiroteig havia cessat en sec, com si aquella veu més potent hagués ofegat la fútil cridòria de les altres. Al cap d'uns segons, potser un minut, sonà una altra explosió. El canó havia intervingut i deia també el seu paper en aquell drama sense solta que estava esquinçant la nit ciutadana. Refets de la sorpresa, els trets tornaren a començar, més nodrits encara.

- ¿Què deu ésser? ¿Contra qui devien anar, aquestes canonades?

Sonava el timbre del telèfon. Un dels minyons es posà a l'aparell.

- Sou vós, Vilà? Sí. ¿Ja heu telefonat al Coliseum? ¿No ens podeu explicar què passa? ¿Què són aquestes canonades?

Hi hagué un curt silenci, mentre escoltava el seu interlocutor.

- Ah, ja! ¿I què hem de fer, doncs, nosaltres? Sí, és clar. Bé, adéu. Telefoneu les ordres.

Va tombar-se cap als altres, excitat:

- En lloc d'adherir-se a la proclamació de l'Estat Català, el general de la regió ha proclamat l'estat de guerra i ha tret les forces al carrer per dominar la revolta. Però totes les precaucions necessàries han estat preses. De tot Catalunya arriben reforços. No en sortiran.

- ¿On són les canonades? Us ho ha dit? - preguntà Xavier, després d'uns segons de silenci.

- Vilà no ho sabia. Suposava que eren a Drassanes, potser a la Comandància de Sometents o al Cadci.

- ¿I mentrestant, nosaltres, què hem de fer?

- Esperar instruccions. No prendre cap iniciativa pel propi compte. ¿Què voleu fer, sinó?

L'atmosfera s'espessia amb el fum de les cigarretes. A ratxes, les canonades i els dispars de pistoles i fusells clivellaven la nit. La ràdio seguia engegant el seu doll de melodies sentimentals. De tant en tant, d es de Governació, donaven notes. Unes eren d'un optimisme somrient: que tothom tornés al treball l'endemà passat, que era dilluns; els diaris sortirien demà altra vegada. Les altres eren unes crides patètiques als rabassaires, als treballadors, als anarquistes: tothom havia d'ajudar l'Estat Català i posar-se al costat del Govern de Catalunya. Al capdavall, el propi Conseller de Governació parlà en castellà, demanant l'ajut de tots els espanyols. Un dels presents féu una ganyota:

- ¿Què li agafa, ara, a aquest home? ¿Està boig?¿No trobeu que parla massa per ràdio? En canvi, cada vegada que li hem telefonat, ens ha contestat que esperéssim instruccions. Quan les rebrem? Demà passat?

Passaven les hores lentament. Semblava com si els trets perdessin intensitat. Només el canó seguia, imperturbable, fent ressonar la seva veu profunda. Ara no era en un sol indret. Semblava com si sonés en tres o quatre llocs diferents. La ràdio havia perdut també la seva verbositat. De l'altaveu només fluïa música, en discos que no eren ni anunciats. Amb els primers entrellucs de la matinada sonaren les

notes del Virolai cantat per l'Escolania de Montserrat. Les canonades es feren sentir més seguides. Els telèfons funcionaven inútilment.

- Si us haig d'ésser franc, tot això ho veig molt malament - exclamà descoratjat el minyó del telèfon, després d'una crida infructuosa a Governació.

Mot d'una, l'altaveu deixà sentir una veu ronca:

- Atenció, catalans! Us parla el President de la Generalitat, l'honorable senyor Lluís Companys!

Hi hagué un silenci, que ompliren uns dispars i una canonada que la ràdio va transmetre fidelment. Es sentí també un gemec planyívol i un so com de cos que es desploma.

- Un ferit! - comentà a mitja veu Xavier.

- Sí: els soldats són a la Plaça de Sant Jaume i ataquen la Generalitat i l'Ajuntament a canonades i amb granades,- explicà, també a mitja veu, el xicot del telèfon.

- Atenció, catalans! Atenció!

Era una altra veu que parlava. Immediatament es sentí la veu del President.

- Hem estat vençuts i la resistència seria inútil. Per evitar més efusió de sang, aconsello a tothom que abandoni les armes. El Govern de la Generalitat ha capitulat davant les forces del general Batet.

Res més. La ràdio havia emmudit. La tragèdia incomprensible d'aquella nit havia acabat i el teló davallava de sobte. Els canons també emmudien. Tota la ciutat semblava haver perdut la veu estrident d'aquella nit. Ara s'adormia, retuda, en la matinada que tenyia el cel de blaus i perles tendres.

- Què farem? - preguntà un dels presents.

Xavier s'aixecà.

- Em penso que és inútil parlar-ne. Jo me'n vaig. No em fa cap il.lusió que vinguin a agafar-me com un conill.

- Jo també,- exclamaren dos xicots.

Davallà les escales, oprimit. En sortir a la plaça d'Universitat, es meravellà. ¿On eren les víctimes d'aquell carnatge que tota la nit eixordava la ciutat? Els carrers eren deserts, tranquils sota l a claror naixent de la matinada. Travessà amb passa insegura la Gran Via i emprengué pel carrer de Balmes amunt, incapaç de pensar i de reaccionar d'altra manera que amb aquella cursa desesperada cap a casa seva. Si hagués gosat, o si les cames l'haguessin obeït, hauria corregut. De cap a cap del carrer de Balmes no veia ni un vehicle ni un transeünt. Els vigilants devien estar arrecerats en les

escales. Tornaven a retrunyir trets distants.

Xavier caminava a grans passes, d'una manera mecànica. La seva m topà amb la butxaca de l'americana, inflada per la pistola. Un pànic irreflexiu l'envaí. ¿Què en faria? Havia de treure-se-la del damunt, com fos.

Estava a prop del carrer d'Aragó. Mirà al seu voltant, esverat No, no hi havia ningú. Es tragué l'arma i la llançà per una boca de claveguera. Seguí caminant, més lleuger, sense girar-se, perquè li semblava que el retruny de les seves passes suscitava una canilla de perseguidors i volia resistir-se a veure'ls. Las seves mans forfollaven, maquinalment, per les butxaques. Va treure'n el salconduit i el braçal que li havia donat Francesc, aquella nit. Féu a miques el paper i ho llançà tot plegat a una altra claveguera. Quan ho hagué fet, el seu cervell registrà l'acció horrible: havia llançat la seva bandera! Una foguerada de vergonya li encengué les galtes.

Arribà a casa seva amarat de suor, mentre el sol naixent pintava d'or els terrats. Trobà llevada la seva dona, que l'esperava. No pogué dir res i va caure als seus braços, retut, sanglotant gairebé.

Carme l'amoixà com a un infant. Li eixugà el front regalimant. I aleshores li vingueren al pensament els seus amics. ¿Què els hauria passat, a Joan i a Francesc?

Els sanglots l'ofegaren. Tot el seu cos es sacsejava amb violència. Després de molts anys, tornava a aprendre el mètode infal.lible de les llàgrimes per alleugerir el cor massa feixuc. Carme, contenta d'haver-lo recuperat, l'estrenyia contra d'ella. Mirà de convèncer-lo de ficar-se al llit una estona.

Caigué estirat damunt del seixí, abaltit, sense esma de pensar ni de dormir. Al cap d'un parell d'hores, un soroll estrany el va desvetllar. Sortí al balcó, inundat de sol. Per la Rambla pujaven, en formació, uns soldats, el fusell al braç, precedits d'un oficial de cavalleria amb el sabre desembeinat. I tots els balcons s'obrien a llur pas. Els barcelonins, després d'aquella nit d'angoixa, aplaudien. Refeta del malsón, la burgesia estermordida respirava i aplaudia els seus alliberadors.

Va tancar les persianes d'una revolada, avergonyit. Potser a aquella hora Portabella i Vilà havien caigut sota les bales d'aquells mateixos soldats. I ell era viu, amb el seu dolor i la seva vergonya, augmentats encara per aquells aplaudiments inconscients de gent covarda - covarda com ell mateix. Sentí que una onada de tristesa l'ofegava i se l'enduia molt lluny, sense que ell tingués volun-

de resistir-hi...

Va aixecar-se. Havia d'anar a l'Hospital, informar-se del què havia passat, donar el seu ajut, si era útil. La vida continuava.

V. CORRESPONDENCIA

Toujours plus souriant au désastre plus beau
MALLARMÉ.

Barcelona, 8 d'octubre de 1934.

Estimada mamà: He rebut el vostre telegrama i l'he contestat de seguida de la manera que he pogut, només perquè sapigueu, tu i el papà, que no m'ha passat res i pogueu estar tranquils. Hi ha coses que no es poden dir per telegrama i una d'elles és aquesta: Joan és a la presó. Ja sé que vosaltres pensareu i em direu que ja havíeu pronosticat fa temps qualsevol cosa desagradable i que el meu casament només podia dur-me disgustos. No sabeu, però, el que he passat aquest cop. I encara, ara estic més tranquil.la perquè ja sé on és i que no li ha passat res de greu. Però tota la nit del dissabte i el dia de diumenge van ésser terribles.

Els diaris d'aquí ja deuen haver dut informacions de tot el què ha passat, i potser encara ho sabreu amb més detall que nosaltres, que només anem arreplegant rumors i suposicions. No sé si hauran exagerat o no en el que m'expliquen, però crec per endavant que aquesta nit i aquest dia han estat una cosa impossible d'explicar i que dubto que Barcelona hagi viscut unes hores més tràgiques. No saps què és estar sentint trets tota la nit, molts ben a prop de casa, i després aquelles canonades que no sabies on eren i que aviat vaig descobrir que les tiraven contra l'Ajuntament i la Generalitat. I a l'Ajuntament hi havia en Joan!

Se'n va anar després de dinar aquell dia, i em va dir que no passaria res, que no tinguéssiu ànsia. Ja deus saber que feia tres dies que hi havia vaga general i que no es podia anar enlloc ni sortir de casa de manera que vaig haver-me de quedar tota la tarda a casa sola, llegint o bé escoltant la ràdio per saber notícies. Al vespre en Companys va fer una proclama per ràdio de no sé què de l'Estat Català i després cap allà a les deu, va telefonar-me en Joan que no l'esperés per sopar perquè no podia moure's de l'Ajuntament. Vaig preguntar-li si les

ses anaven malament i em va tornar a dir que no, que no m'esverés. Vaig anar-me'n al llit cap a les onze, i encara no devia fer mitja hora que hi era va començar un tiroteig espantós, que fins tenia por que m'entrés alguna bala pel balcó. Era impossible dormir, i més quan van començar les canonades. Tota la nit, fins a la matinada, va durar el soroll. I a dos quarts de set va telefonar-me Joan per dir-me que els soldats els havien vençut i que se l'enduien detingut. Imagina't quin disgust!

Després no vaig saber-ne res més fins al vespre, que el doctor Forcada, aquell que és tan amic seu, va venir-me a veure amb la seva dona, la Carme Arnau, que és cosina de Joan, per dir-me que havia pogut esbrinar que a ell, com a tots els altres detinguts - diu que n'hi ha a milers - els havien dut al vaixell "Uruguany", que està al port i el fan servir de presó. Abans hi tenien els anarquistes agafats.

Ningú no sap què els faran. El doctor Forcada creu que no afusellaran a ningú més que a uns militars que hi havia a la Generalitat amb en Companys. Però que no sap com aniran les coses per als altres. Com que a Astúries encara dura la revolució i diu que els minaires fan coses horroroses, es veu que depèn molt de la manera com allà s'acabin les coses. Per ara no els deixen escriure, ni rebre visites, ni cartes.

Fes-te càrrec, doncs, de com estic d'amoïnada. I pensar que no fa gaire encara vaig tornar-li a dir que el que havia de fer era deixar la política i l'Esquerra i l'Ajuntament, i ocupar-se seriosament del bufet i de fer diners! Tot allò que vosaltres m'havíeu explicat del seu germà i de la fàbrica li ho dit no sé quantes vegades. Però ell, sempre tossut amb les seves dèries. Si no fos per aquest disgust que tinc i per la l'angúnia del que li passarà, de vegades pensaria que això és un càstig que li està força bé.

Digues al papà si coneix algú que pugui ajudar-me en aquest cas. Ha d'ésser algú que tingui bo amb el govern de Madrid, o amb els militars o amb algun bisbe. Un advocat ben situat, que pugui fer activar el seu procés, si és que li fan procés. Jo no sé què fer ni què dir. No li escric directament al papà, perquè em recordo de les vegades que ell s'havia oposat al meu casament amb Joan i em semblaria que mentres escric m'ho va retreient. Si acabeu la vostra cura d'aigües aviat, veniu de seguida, perquè em sento molt sola. La mamà de Joan no serveix de res i el seu germà només està amoïnat per les conseqüències que pot tenir l'aventura de Joan. Potser seria millor, de totes maneres, que esperéssiu a veure si aquest bullit es calma del tot. Diu que a Astúries i a Catalunya mateix els revolucionaris han fet tants dis-

barats i uns crims horrorosos. Tot i que estic passant aquesta desgràcia, penso que haurà estat una sort per a tothom que aquesta nova bogeria hagi fracassat i sobretot que s'hagi acabat tan aviat.

Bé, escriu-me aviat i força. Digues-me què es portarà a París aquest hivern, perquè suposo que abans de tornar de Royat bé us hi aturareu uns quants dies. No trigueu gaire a venir-me a fer companyia. Un petó de la teva filla

CLAUDINA.

x x x

Del vaixell "Ciudad de Càdiz", 10 d'octubre de 1934.

Estimat Xavier: Avui ens han dit que podíem escriure alguna carta, "naturalment, amb les limitacions pròpies de la nostra situació". Ja te'n faràs càrrec. He posat quatre ratlles al meu pare, i ara t'escric a tu sobretot perquè me'l vigilis, que d'ençà que la mare és morta sempre em fa l'efecte que qualsevol trasbals pot ser-li fatal, si no el vigilo bé. T'ho encarrego confiat.

Joan també està ací amb mi, i em diu que aquesta carta va en nom de tots.dos. Et demana que visitis Claudina i que la vagis orientant en les coses que es presentin, que ningú no sap quina fesomia tindran.

Nosaltres, en realitat, estem bé. Després d'aquella nit, i d'altres moments desagradables de l'endemà, ens ho hem passat molt millor que si ens haguessin dut a la presó. Això és molt més sa, més lliure i amb una mica de bona voluntat pots imaginar-te que estàs fent un viatge per mar. Com que estem d'esquena a la ciutat, només veiem el moviment del port i això encara ajuda més la il.lusió. Joan comparteix el meu camrbó, perquè tots dos estem inclosos amb els detinguts de "preferència" - fins en això hi ha classes! A la "general" de l'"Uruguay" no crec que hi estiguin tan bé. Mengem d'una manera molt decent, el personal ens tracta molt bé i, malgrat que ahir, abans de traslladar-nos ací des de l'altre vaixell estàvem convenguts que se'ns durien de Barcelona, avui que ja veiem que no serà així estem força contents del canvi. Ací tenim més llibertat de moviments, i com que la companyia cada dia és més agradable i augmenten les persones destacades, la il.lusió de trobar-se en un viatge turístic, que ja et deia, va augmentant també.

Pel demés ¿què vols que et digui? El jutge ens ha pres declaració. La meva causa va desllligada de la de Joan i els seus companys d'e consistori. El fet d'haver-hi estat de guerra complica les co

i ens fa anar tots seta el fur militar. No sé: tan pot anar tot bé com embolicar-se. Ara estem passant angúnia pels condemnats a mort. Prou temps tindrem de passar-ne per nosaltres!

Bé, noi. Plego, perquè l'espai és limitat i, al capdavall, poca cosa més et podria dir, ara com ara. Suposo que un dia o altre podrem parlar de tot. Records a la teva dona i als menuts, i no oblidis d'anar a veure Claudina i el meu pare. Una abraçada ben forta

FRANCESC VILA.

x x x

A bord del "Ciudad de Càdiz", 12 d'octubre de 1934.

Claudina meva: No he rebut encara cap notícia teva, però confio que tu ja deus tenir la carta que vaig enviar-te abans d'ahir. Xavier t'explicarà la manera de fer-me arribar les teves. Escriu-me sobretot.

Estic bé, fent aquesta vida ensopida de balneari, i enyorant-te molt. Sort tinc de Francesc, que com que ja hi està acostumat de tants anys, resisteix les meves exclamacions i em deixa abocar damunt seu tota la meva tristesa per sentir-te tan llunyana i haver-te fet tant de mal. Prou que ho sé que tu no t'ho mereixes.

Per mi, doncs, no passis angúnia. Ens tracten bé i, com et deia en l'altra carta, estic amb Vilà i un parell més d'amics molt trempats en un cambrot. No em falta res, sinó és una mica de roba, que suposo que ja et preocuparàs de fer-me arribar. I algun llibre, que ja veurem si més endavant ens deixaran rebre. Sí, és clar, em falten moltes més coses, em falta tot: em faltes TU. Sort tinc del teu retrat que duia a la cartera i que m'ha fet companyia, ben prop del cor, en les hores amargues del diumenge. Però no en tinc prou amb la teva imatge, que està més ben gravada en el meu cervell que en aquesta cartolina; et necessito a tu, amb la teva bellesa i el teu somriure i la teva veu. A tota tu.

Aquests dies, és clar, han estat com una mena d'examen de consciència per a nosaltres. Quan no saps què t'espera, els pensaments se't precipiten en una cavalcada desesperada i revius molt de pressa tota la teva vida. He vist la meva amb molta més claredat que mai l'hagués poguda contemplar. M'he vist tal com sóc, ben diferent de com jo voldria ésser, molt distant de l'home que tu et mereixes i que sempre he aspirat a esdevenir. Però també he vist que el meu amor per tu ho il.lumina tot i que no he fet res que no estigués inspirat per aquest amor.

Claudina, encara que t'hagi deixat, no em deixis. Més que la llibertat i que totes les altres coses que hi ha en aquesta terra que jo no puc petjar, tot i estar-hi tan a prop, allò que més em manca ets tu, i per tu podria passar-me de totes les altres. Es el càstig més terrible que em podien haver imposat. Més ho seria, però, que tu poguessis deixar d'estimar-me. Això no pot ésser. En el fons de la meva ànima hi ha el convenciment que és impossible, i m'hi arrapo com a una fusta que surés en mig de la mar. Cada nit somnio que a l'endemà et trobaré en despertar-me a dalt d'aquest vaixell blanc i polit que ens serveix de presó. I no desespero mai de veure aquest somni convertit en realitat. Xavier ja et tindrà al corrent de les possibilitats de fer-me una visita, quan ens autoritzin a rebre'n. També ho dirà a la meva mare.

No m'oblidis. No pensis sinó que aquesta detenció meva és un parèntesi que aviat es clourà i que ens deixarà continuar la nostra vida i tornar a ésser feliços. Per mi, l'única felicitat que existeix ets tu.

Espero les teves lletres i estaré impacient fins a tenir-ne. Llegint-les, em faré la il.lusió que sentó la teva veu i que et tinc al meu costat. Tant de bo aquesta carta meva et pogués fer també tota la companyia que et manca! T'abraço amb la mateixa veneració i la mateixa passió de sempre

JOAN.

x x x

Barcelona, 15 d'octubre de 1941.

Joan: Avui, a l'Ajuntament, m'han dit que ja se us podia escriure i espero que aquesta carta, donada a una persona segura, t'arribarà a les mans. Voldria tant tenir-ne la certesa!

He passat uns dies terribles, d'ençà d'aquella nit del dissabte. Quin greu em sap d'haver-me'n anat cap a casa, tal com tu vas dir-me! No pas perquè em passés res: vaig arribar al pis sense cap entrebanc i si no hi hagués comparegut, la Margarida hauria patit molt. Però si aquelles hores esgarrifoses les hagués pogudes passar al teu costat, em penso que t'hauria pogut convèncer d'una vegada que tot el que t'he di aquests darrers temps no és una simple comèdia de coqueteria i vanitat sinó la veritat del que sento a dintre meu.

Ja veus que et tracto de tu. No em conformaria més amb la teva exigència de dissimular davant de la gent que ens coneixem tant que fins ens hem estimat. Tant me fa que la gent conegui que jo encara t'estimo. ¿Tens por que això et comprometi? Joan, no parlo per un

pell ni vull explotar uns records que per tu es veu que estan ben oblidats. Però vull que ho sàpigues: que t'estimo com mai no he estimat cap home.

Hauria volgut estar amb tu aquella nit, perquè estic segur que si t'ho hagués dit, entre les canonades i el perill que ens voltava, no hauries tingut més remei que creure'm. Lluny de tu, he patit horriblement tota la nit i tot l'endemà, no sabent què t'havia passat. Vaig provar d'anar a l'Ajuntament i no m'hi van deixar arribar. Vaig telefonar a una pila de gent, fins al teu amic Dr. For cada, i ningú no sabia o no volia dir-me res. Després, dilluns, varen dir-me que t'havien dut a un vaixell, l'"Uruguay", i l'endemà que t'havien traslladat a un altre. Aleshores el meu patir va ésser potser pitjor, perquè encara conservava l'esperança que t'haguessis escapat, mentre que aleshores sabia que estaves exposat a tot el pitjor. Avui sembla que el perill més gros s'hagi esvaït per a vosaltres. Per això començo a respirar i t'ho dic, però això em serveix per adonar-me de com et trobo a faltar i cóm m'esvera el pensament que la teva presó pugui fer-se llarga.

Joan, no em deixis amb aquesta angoixa de creure que em menysprees. Potser no sóc la dona que tu et mereixes. Sé de sobres que al costat de la teva muller, que és més jove, més bonica i molt més rica, jo no sóc ni puc representar mai més altra cosa que una amiga que no pot lligar-te ni exigir-te mai res. No t'ho exigeixo ni t'ho exigiria mai. Només et demano que m'estimis una mica. ¿Es molt difícil, això?

Penso en la teva alliberació i voldria que fos demà mateix, tot i que potser representi un nou desengany per a mi. Contesta'm. En tot el poc que jo pugui servir-te, ja saps que estic disposada a tot el que o algui. ¿No era una mica la teva secretària? Si no ho vols demanar a l'amiga d'un dia, no dubtis a acceptar-ho de la teva subordinada. Per mi la satisfacció serà la mateixa, si puc contribuir al teu benestar i alleugerir els teus sofriments. Ben teva

MERCE.

x x x

A bord del "Ciudad de Cádiz", 18 d'octubre de 1934.

Benvolguda Mercè: Segurament li farà estrany que sigui jo qui li escrigui. Es la primera vegada, i no sé si vostè sabia que també jo em trobava en aquesta presó aquàtica. Em valc d'aquesta condició de presoner, que segurament la predisposarà a la benvolença, i de l'amistat que vostè m'ha volgut demostrar prou vegades per fer-me perdonar aquesta carta intempestiva.

Fa tres mesos, només, que ens coneixem. Ni l'un ni l'altre (de mi n'estic segur, i en quant a vostè haig de valer-me de les coses que m'ha dit en alguna ocasió) no hem tingut motius per plànyer-nos d'haver lligat coneixença. Vostè, i la seva germana igualment, han estat per mi unes amigues molt agradables, i l'acompanyar-les a un espectacle o a una diversió ha estat per mi, que ja començo a tenir esperons, una satisfacció que m'ha rejovenit i que m'ha fet veure que en el tracte amb les noies pots trobar-hi un encís molt diferent que en la companyia dels homes. Parlo d'un encís purament espiritual, sense segones intencions, del que comporta una amistat sincera i desinteressada, una camaraderia com la que hi havia entre vostè i jo. Feia molts anys, quan totjust sortia de la infantesa, vaig mig descobrir, amb la companyia d'una cosina meva, que després es va morir, aquest atractiu que fins ara no havia tornat a conèixer i que em sento orgullós d'haver trobat totalment, després d'haver-la conegut a vostè.

Espero, donos, que em perdonarà i que em contestarà. Estem molt sols, a dalt d'aquest vaixell immòbil, massa allunyats d'aquesta ciutat on hi ha totes les coses que estimem i que ara no sabem quan tornarem a veure. I necessitem, tots, evocar al nostre entorn, perquè ens acompanyin en les nostres passejades solitàries per coberta, o en les hores d'insomni en el cambrot baix de sostre, tots els nostres amics que ens recorden hores joioses i ens fan esperar noves alegries. Jo sóc solter, la meva mare va morir fa un quant temps, i les cares femenines sempre han estat escasses al meu voltant. Vostè les pot representar totes.

No he perdut pas l'esperança ni estic desanimat. La catàstrofe ha estat terrible i ningú no sap quan podrem alliberar-nos dels seus resultats. Però jo tinc la seguretat que la meva vida no ha de quedar-se estancada en aquest aigusmoll d'ara i que un dia o altre podré reprendre la lluita de cada instant. Ara aquesta lluita de cada moment vol dir matar el temps, enganyar l'enyorament de tot el que hi ha molt a la vora nostre i el record de les coses que ens han dut a dalt d'aquest vaixell. Necessitem omplir de pensaments riallers i de florides esperances la nostra solitud. En nom de la nostra amistat, només li demano que pensi de tant en tant en aquest pobre presoner - això té tot l'aire d'una cançó popular, oi? - que no rep cartes de ningú.

Una estreta de mans ben forta per a la Margarida. Digui-li que em sap molt de greu de no haver-li acabat d'ensenyar, aquest estiu, a fer el "crawl". Estic disposat, però, a completar les lliçons quan pugui. Una altra estreta de mans, encara més afectuosa, per vostè, del seu amic agraït.

FRANCESC VILA.

Barcelona, 2o d'octubre de 1934.

Estimat Joan: Suposo que ara ja deus rebre bé les meves cartes. Vaig dir-ho a Xavier, i ell em va contestar que primer hi havia hagut algunes dificultats amb la censura, però que ara ja s'han resolt. Jo bé rebo les teves. ¿Te ns també la maleta amb roba que vaig enviar-te? M'ha semblat que amb això en tenies prou. Si te'n falta més, m'ho avises i t'et faré dur altres coses. Roba de llit no en necessites pas? Tu mateix. Digues-me també què vols fer amb les mudades, si tu et pots fer rentar la roba o bé si ens n'hem de cuidar nosaltres.

Els papàs han tornat de Royat. La cura d'aigües els ha anat bé. Pots comptar com estan de trasbalsats pel que t'ha passat. Encara que el papà estava molt sulfurat, perquè diu que això que vàreu fer era una estupidesa, i que sort tenim tots que va sortir malament, l'he convençut que posi en moviment les seves relacions per obtenir que el teu assumpte vagi de pressa. En quant a advocats, ell pensa que si tu ja en tens, val més no buscar-te'n de nous, però m'ha promès que parlarà amb alguna de les "primeres quotes" que ell coneix, perquè vigilin la cosa. Ell creu que no us ha de passar res de greu. Els indults dels militars condemnats a mort, i després, dels d'Astúries, li semblen uns senyals segurs que no hi haurà gaire severitat. Tant de bo que no s'enganyi!

Diu en Xavier que aviat s'autoritzaran les visites. Avui haig de parlar amb ell i aniré a inscriure'm, perquè diu que cal seguir un tor rigorós i s'han de fer una pila de tràmits per aconseguir el permís, quan te'l vulguin donar.

Et trobo a faltar molt, jo també. Sort de la Magda, que em fa molt companyia! Ahir vaig sortir amb ella i el seu marit, i vàrem anar al Barcelona, que hi ha la companyia de l'Infanta Isabel de Madrid, saps, aquella tan bona. Feien una cosa que es diu "Margarita, Armando y su padre", que diuen que és una versió moderna de "La Dama de les Camèlie Què et diré? No estava malament. Molt ben interpretada, això sí. Després van acompanyar-me a casa. ¿No et sap greu, oi?

La Carme Forcada també em ve a veure sovint. Sempre té feina amb les criatures, però. ¿Ja saps que n'espera un altre? Abans d'ahir va telefonar a casa del teu germà i avui hi he anat per veure la teva mar Està bé i no se sap avenir que estiguis agafat. "Com si fos un lladre o un pistoler!" només sap dir. Jaume diu que més endavant ja vindrà a veure't, si obté el permís.

Em sembla que no tinc res més per dir-te. ¿Quins llibres vols

t'envii? Val més que m'ho escriguis detalladament. Adéu. Espero veure't aviat. Una abraçada

CLAUDINA

x x x

Barcelona, 25 d'octubre del 1934.

Estimat amic Francesc: No em tingui ràbia per haver trigat tant a contestar la seva del dia 18. M'havien mig promès d'aconseguir-me un permís per venir a visitar-los, vostè i Portabella, i per això no escrivia; m'estimava més fer-los la sorpresa de presentar-me en carn i ossos (més ossos que carn, em temo.) Però després de tenir-ho coll avall, m'he trobat que no podia ésser, perquè de moment només autoritzen les visites dels familiars més pròxims, i encara amb compta-gotes. I són molt rigorosos. De manera que haig de renunciar, almenys per ara, a la visita, i li haig de contestar per escrit. Què hi farem! Altres desgràcies més grosses han passat, però val a dir que he tingut una empabiada molt gran. Perquè de paraula no sé si sóc gaire expressiva, però el que és per carta, estic segur que no em sé expressar gens ni mica.

La seva carta m'ha agradat molt. No sé per què l'haig de perdonar. Al contrari: sóc jo qui li haig d'estar agraïda una altra vegada perquè pensi en mi i vulgui mantenir, mal sigui per correspondència, aquesta amistat de la qual vostè diu coses tan agradables. Pensa tan poca gent en mi, i hi ha tan poques persones que tinguin interès a mantenir amb mi aquest tracte que vostè jutja d'una manera tan afalagadora, que per força la seva carta m'ha d'haver estat una alegria. Més, venint de vostè. I només entorpeix aquesta alegria el fet que m'hagi haguda d'escriure d'aquesta presó flotant. No cal que li digui com desitjo que en surti ben aviat. Sinó que em temo que això no deu tenir gaire influència, en els temps que correm, li diria que tinc ganes de dur un parell de ciris a la Bonanova, un per vostè i l'altre per Joan. Voldria tant que tot s'arrangés i que sortissin ben aviat lliures!

Margarida enyora el seu professor de natació. S'ha conformat, si no de grat, per força, amb la seva promesa, i espera que la pugui dur a compliment ben aviat. Jo també l'enyoro - li estranya? - perquè m'havia acostumat a tenir a prop un amic afectuós i desinteressat, que accepta les confidències sense provocar-les i que sap tractar-te com a una camarada, sense encarcaraments cerimoniosos ni llibertats ofensives. No sé si jo, com a dona, li agrado. Suposo que

i almenys ha estat prou galant per a permetre'm de creure-ho. A les dones, és clar, això sempre ens impressiona, encara que no sigui ben bé veritat. Però també ens agrada que malgrat aquesta atracció física que inspirem ens sàpiguen respectar la voluntat i no vulguin forçar-te als desig s del mascle que vol tirar al dret. Ens agrada que ens puguin c onsiderar com una amiga de debò, amb la qual pot parlar-se de tot i ~~xxxx

Després d'haver desfet el paquet, d'haver-me embadalit amb els títols i amb les portades, d'haver fullejat un per un els quatre volums i d'haver-ne tallat fins i tot unes quantes pàgines, em trobo abocat a donar-li les gràcies, i em penso que no sabré pas dir-l'hi amb tot l'entusiasme que es mereix la seva atenció i el valor de l'amistat que aquest obsequi ve a recordar-me. Si jo fos poeta com en Portabella, que aquests dies descobreix mil gràcies noves al port de Barcelona i ja deu tenir llest un llibre de poemes, li ho diria en vers. No en sóc, i m'haig d'acontentar amb dir-li en prosa: gràcies, estimada Laura!

Havent rebut aquests llibres de vostè, no puc dir-li, com diuen a tothom els que estan tancats: no m'oblidi. Som egoistes, com els malalts i els infants, i com que nosaltres estem retirats de la circulació, ens agradaria que tot s'aturés al nostre entorn. I tot rutlla igual com cada dia. Per això encara és més meritori que vostè s'hagi recordat d'aquest empresonat - que a hores d'ara encara se'n recordi.

Jo també em recordo de vostè, però això no té cap mèrit. Ací dalt, amarats de la monotonia de la nostra vida, encarats amb un esdevenidor que no sabem quin color tindrà, ens entestem a evocar els moments feliços, les cares amigues, les dones boniques que han posat claror a la nostra vida. Jo, per exemple, puc dir-li que fins ahir que va venir el meu pare a veure'm i vàrem poder parlar llargament de tot, no vaig pensar per res en el despatx ni en la feina. En canvi, des del primer moment d'estar tancat, quan el cop de les emocions passades començava a esmorteir-se, vaig enfonsar-me en aquests records que volia que embellissin la meva solitud i em fessin oblidar la llibertat perduda. Del primer dia, doncs, que vaig pensar en vostè.

No sé pas què deu haver pensat de mi, Laura, moltes vegades. Potser li he semblat tímid o indiferent. Tímid es veu que sí que ho sóc una mica, sobretot en aquestes coses del tracte amb les dones. Indiferent, no, i sobretot amb vostè. L'he admirada des del primer dia que la vaig conèixer, que la vaig descobrir en aquella noia que havia vist créixer sense fixar-m'hi al costat de Xavier.. Va ésser un descobriment, igual com si trobés una altra dona, a la qual no vaig gosar tractar amb el "tu" familiar d'altres temps. Després l'he amada coneixent millor. He admirat la seva bellesa, que cada vegada que la veig em sembla més afinada, més dolça, més espiritual. He discutit amb vostè moltes coses, per descobrir al capdavall que estàvem d'acord mirem en tot.

Tot això no ho dec haver deixat sentir massa clarament, és possible. Les impressions meves són lentes a pujar a la superfície. Moltes vegades resten en el fons, però aquest solatge és més durador i més

més eficaç que les sensacions fugaces de la gent que sempre fa de la seva vida un espectacle públic.

¿Per què li dic tot això? Ni jo mateix ho sé ben bé. Potser un dia ho descobriré plenament, i aleshores podré completar-li aquest quadre tan poc detallat del meu esperit, que al costat del dolor d'haver sofert un daltabaix enorme en les seves il.lusions, té el consol de descobrir en un racó unes clarianes que un dia poden envair-ho tot amb la seva llum perfecta.

Em fa l'efecte que aquestes coses que li escric són gairebé "en vers". Com que sé de sobres que no estic dotat com el meu company de captiveri i de cambrot, resistiré al meu vici de rellegir les cartes que escric, perquè si ho fes, potser no rebria aquesta. Gràcies, Laura, i escrigui'm. Si un dia pot venir a veure'm amb el seu germà, el meu agraïment arribarà al punt més alt. El seu amic

FRANCESC VILÀ.

x x x

A bord de l'"Uruguay", 12 de novembre de 1934.

Estimada Mercè: No calia pas que haguessis donat cap encàrrec per mi a Vilà. Ja t'hauria contestat.

Em sap molt de greu que el meu silenci et sembli ofensiu. Ja saps que sempre he sentit per tu, almenys, una sincera amistat, i que els records que tinc de tu són dels més bells de la meva joventut. ¿Vols dir, però, que és convenient per tots dos bufar el caliu que encara pugui haver-hi en aquelles cendres i embolicar-nos tots dos en una nova aventura que ara tindria moltes més conseqüències que la de fa uns quants anys? Sóc casat i estimo molt la meva dona. Perdona'm que t'ho hagi de repetir. Sento per tu un afecte que no minva, i és natural que aquestes proves d'estimació que en dónes l'han d'impressionar força. El teu cos té per mi, com abans, potser més i tot, un atractiu poderós. Per tot això, precisament, vull defugir la temptació de renovar les hores inoblidables. Em fa por l'aventura, perquè potser aquest cop no seria una simple aventura, sinó una cosa seriosa de debò.

M'adono que escric com si estigués en llibertat i no em passés res de particular. I estic tancat a dalt d'un vaixell, sense saber quina serà la meva sort, i per tant no tinc dret a fer plans ni a dictar el destí de ningú, ja que començo per no saber el meu.

Estimada Mercè: fes un esforç per oblidar les coses passades i per oblidar-me a mi. Jo faig tot el que puc per oblidar-te, i de vegades

costa força. Quina llàstima que en lloc d'haver-me trobat a mi, fa cinc anys, no haguessis trobat un home com Francesc Vilà, per exemple! Segurament ara series feliç i mare de tres criatures...

Adéu. Pots comptar amb l'afecte sincer del teu amic

JOAN.

VI.- LA PRESO I L'AMOR

Les vaincus se sont dit dans la nuit de leurs / geôles:
Ils nous ont enchaînés, mais nous vivons encor.
Paul VERLAINE.

El dia de Nadal fou celebrat com calia.

- Mai no hauria dit que el calendari tingués tanta importància - exclamà Joan, després de dinar, recolzat a la barana de coberta, tot guaitant el formigueig de visites que esperaven l'hora de pujar al vaixell.- Sembla que estant tancat no t'ha d e venir d'un dia, que el pas de les hores no compti, i veig que tothom fa com jo, que compta el temps que fa que estem tancats, sap sempre el dia de la setmana i del mes, i fins els sants que el decoren. Ara comprenc la pressa que va tenir Robinson a fabricar-se el seu calendari. Perdre la noció del temps ha d'ésser terrible.

- O una gran consolació. Imagina't que t'han condemnat a trenta anys de presó, i que comences a fer el compte de les hores que representen, i t'adones que són més de dues centes cinquanta mil. Ho has de trobar tan llarg, tan inacabable, que només et deu quedar el desig d'oblidar-ho, de trobar un sistema que permeti de negligir el temps, de deixar-lo que flueixi sense vigilar-lo, de distreure-se'n totalment,- contradigué Francesc.

- D'e mbrut ir-se, per tant. Perdre la noció del temps deu ser com perdre un sentit o la memòria. I em penso que la saviesa humana sempre ha tendit a lligar-lo, aquest temps, a fer que el passat esdevingui una cosa tan viva com el present i l'esdevenidor una projecció del moment actual. Recorda't de Proust, que després d'haver escrit tota aquella pila de volums amb la dèria del temps perdut, va cloure la seva obra amb aquest títol: "le temps retrouvé".

- Precisament l'obra de Proust representa l'afany de suprimir / present, d'abolir la noció del temps tal com la sentim amb el ti

del rellotge i el batec del nostre cor. Ell, per uns mecanismes tan simples com l'olor de la magdalena sucada amb tè o la "petita frase" de la sonata de Vinteuil reconstrueix tot el passat, perquè el present no li serveix de res més que per aquest treball de tornar a reviure el temps perdut, i el futur tampoc no compta per ell, malalt i resignat a la mort com està...

- Ja ho discutirem un vespre, a una de les vostres sessions amb els savis de la colla - interrompé Pere Bartolí, que estava al seu costat.- Val més que avui, dia de Nadal, parlem de la fe que ens sostó a tots i de les esperances que tenim encara. ¿Què vol dir, sinó, aquesta dèria de seguir el calendari i de comptar els dies que fa que som aci, sinó el desig de sortir-ne aviat? Jo he estat detingut moltes vegades, ja ho sabeu. Detencions no gaire llargues, vuit dies, quinze, dos mesos a tot estirar. Una vegada, després del complot de Garraf, m'hi van tenir quatre mesos llargs. Donc sempre vaig tenir el calendari al davant i vaig mirar-me'l, com si m'hagués de revelar el dia que sortiria al carrer.

Tragué unes pipades de fum de la cigarreta i va continuar:

- Aquelles vegades es tractava de la Model, és clar. Es una cosa molt diferent. No m'hauria pensat mai que, amb la República i l'Autonomia, d esprés del cator ze d'abril, en pogués tornar a veure agafat. I de tant en tant penso si aquesta mena de presó d'ara és millor o pitjor que l'estaro del carrer d'Entença. ¿No hi heu estat mai, vosaltres? No, és clar, sou xicots de casa bona, ben acos tumats, que us heu ficat a la política en els bons moments, quan només calia recollir el que n osaltres haviem sembrat anys i panys. Aquests darrers temps hi he anat alguna vegada, quan hi passaven coses d'aquelles tan divertides com l'evasió de cinquanta presos per una mina o l'incendi de totes l es portes, entreteniments inofensius dels "libertarios" ben ajudats per tota la púrria de la casa. A dintre, llevat dels "xoríssos" de sempre, que ja saben tots els trucs per treure els diners dels pagesos que fan cap a la presó, i dels invertits que hi pasturen uns amors contrariats, sovint hi trobeu bons companys, conversadors imperturrits que s'estaran hores i hores prenent el sol al pati i discutint de tots els temes humans i divins. Hi ha molta més gent que aquí, i com que tots són desconeguts, tens lleure de fer noves cone ixences i descobriments d'exemplars rars de l'espècie humana. Aci tots plegats som massa iguals i ens tenim massa sabuts de memòria tots. Sembla com si ens hi haguessim reunit per una assemblea de partit o per una sessió de Parlament. A la Model, en canvi...

Pere Bartolí aprofitava sempre les ocasions d'exhibir els seus records de presó, sobretot davant dels que no tenien cap experiència de la Model, com Vilà i Portabella. L'advocat no sentia per ell gaire simpatia: li semblava que tot i ésser diputat al Parlament s'havia enc allat en les seves obsessions i preferències de feia trenta anys, com si el món no hagués avançat gens. Quan escoltava aquell home de cabells grisos i cara ferrenya, que no llegia mai cap llibre, ni jugava a cap joc, ni volia sentir música, i que només enyorava les seves passejades pel districte cinquè i les seves caceres a les Guilleries, li venia una irritació involuntària. No comprenia com Francesc podia complaure's en la conversa d'aquell home que, toquessis el tema que volguessis, tot ho feia derivar cap a ell i les seves experiències. Va interrompre'l:

- No us amoïneu. Si tantes ganes en teniu, ja us hi portaran, ja, a la Model. A vós i a tots. Qualsevol dia s'adonaran que ens tracten massa bé, i ens duran a fer companyia a "xorissos" i invertits.

- Ja és curiós, ja, quan hi penses, que només faci tres anys que existeixi la República, i que ens hàgim de veure agafats per massa republicans,- intervingué Francesc, que no volia que la conversa esdevingué s discussió.- Quin país més variable! Per voler salvar la República, ens he m llançat a un moviment que, ara ens en adonem, era absurd i havia de fracassar per força. Per catalanisme, hem contribuït a que es vessés la sang dels catalans i a que ara el nostre país es vegi privat de l es llibertats que havia aconseguit. Un govern que fa la revolució i uns revolucionaris professionals com els de la C.N.T. que es posen t otseguit al costat de les forces de repressió i tallen en sec la vaga. Quina pila de paradoxes!

- Sí, només fa tres anys,- comentà Bartolí.- Jo, us haig de ser franc, al començament no vaig tenir mai la seguretat absoluta que tot allò fos veritat. ¿No hi éreu vós també, Portabella, aquell dia, a la Generalitat? Sí, home, el catorze d'abril! ¿Us recordeu que jo us explicava les complicacions que encara podia haver-hi? Si semblava impossible! Aquells soldats que anaven a presentar armes a Macià, l'ofic ial que llegia en català la proclamació de la República a Catalona, quines coses més absurdes! Jo pensava: d'aquí a un moment tot això és fondrà com un somni i et trobaràs corrent al davant dels cavalls de la policia, o tancat a la Model, com a sospitós. Sí, el moment ha estat llarg, ha durat més de tres anys, però ja hi som, ja ens hem despertat. Aquells soldats del

catorze d'abril han estat suplantats pels que van venir l'altra nit a canonejar-nos. Potser els manava el mateix oficial, vés a saber. I potser li sabia tant de greu haver-ho de fer com al mateix general Batet.

Hi hagué un moment de silenci. Allà baix, al moll de l'Aeronàutica Naval, sota mateix de Montjuic, que per aquell costat era un estimball de pedres nues, els visitants, en llur majoria dones, s'arrengleraven amb els papers a la mà, esperant que comencessin els trànits necessaris per deixar-los pujar a bord. Potser entre aquella gent que esperava poder abraçar aviat els parents que tenien a dalt del vaixell immòbil hi havia Claudina, o Laura, o el senyor Vilà o Carme Forcada. Potser Mercè, si havia aconseguit el permís. No, en aquella diada era segur que Mercè no vindria, precisament per no topar-se amb altres visitants. Francesc alçà els ulls cap a Montjuic i en resseguí les línies tan conegudes d'ençà dels tres mesos que el veia cada dia. Darrera el Morrot, feia una recolzada i al darrera hi havia la ciutat. A mig aire, en aquell greny de més ençà de les noves escales que davallaven fins al port, hi havia hagut aquell Miramar de fama dubtosa on una tarda havia anat, amb Vilà i Forcada, a celebrar el comiat de llur adolescència. Del damunt sortien els cables del transbordador aeri, que anaven a parar a la torra de Jaume I i a la Barceloneta, amb les vagonetes penjades que es creuaven en llur viatge solemne per damunt del port. Cap a l'esquerra, darrera una altra recolzada d'aquella muntanya enorme i contradictòria com la mateixa ciutat que dominava, hi havia el cementiri. Aquell matí, aniversari de la mort de Francesc Macià, els barcelonins hi havien acudit, en corrua però mig d'amagat, a saludar les despulles del primer President de la Generalitat. ¿Què quedava, en aquests moments, de l'obra d'aquell home? Francesc Vilà Sentí la necessitat de plantejar, una vegada més, la preocupació que el turturava.

- ¿Què serà de Catalunya, després de tot això? ¿Quines conseqüències tindrà per a la seva vida? ¿Què us sembla, a vosaltres: està tot perdut o bé cal esperar, encara?

- No hi ha res perdut - esclamà amb vehemència Joan.- Al contrari, perquè ara el catalanisme ha tastat el gust de l'aventura, sap què vol dir l'heroisme, el sacrifici del confort d'un moment per salvar l'ideal i l'esdevenidor de tothom. Totes aquelles paradoxes que tu assenyalaves no són altra cosa que aquesta realitat: que el catalanisme, que podia haver-se quedat a un costat, lluny de la batalla, esperant que el problema polític espanyol es resolgués tot sol, no ho ha volgut fer i ha donat el pit, llançant-se a la batalla. Que ho hem fet malament; que hem demostrat que no sabiem organitzar-nos ni triar bé els homes que hav

de dirigir la batalla, tot això és molt possible. Però hi ha uns morts, aquells xicots del Centre de Dependents, Compte, Alba, Bardina, que salven amb la sang vessada i amb llur exemple totes les ridiculeses i les covardies dels altres. ¿Tot això vols que es perdi per Catalunya? Un Govern que dóna la cara i accepta totes les responsabilitats, àdhuc les dels altres; uns milers de detinguts que no han fet altra cosa que obeir les ordres de la Generalitat; uns herois que passen a ajuntar-se amb els Casanova i els Villarcel i els Bach de Roda: encara no en tens prou? I, enfront d'això, les pedres sagrades de la Plaça de Sant Jaume esberlades pels obusos i els cavalls del "tercio" instal.lats a la Generalitat. ¿Què vols que triï, Catalunya, el dia que pugui triar?

- Catalunya pot considerar molt bé que nosaltres ens n'hem dut el càstig de la nostra imprevisió i de la nostra infantilitat. Pot pensar que ja en té prou de gent que surt als balcons a fer discursos abans de saber com reaccionaran els militars. De vegadas, quan em miro per dintre i veig què diferents han estat les meves obres del que jo em proposava de fer, penso que els altres encara han de veure-ho més que jo i treure'n les conseqüències lògiques. Tota aquesta gent de les bodegues, sobretot, penso que tenen més dret que ningú a avorrir-nos, perquè al capdavall, si ells són aquí sota és per culpa dels qui som als cambrots de segona.

- En això fileu massa prim, Vilà. La desgràcia pitjor és perdre. Es la sola cosa que el seguidor no perdona mai al seu cabdill. Però la desfeta sí oblida ben aviat amb una nova victòria. I, sobretot, el que pesa és el sentiment, no la raó. ¿No veieu que, encara que estiguem més o menys còmodes, no deixem d'ésser una mena de màrtirs, uns empresonats que responem davant de la justícia d'uns actes polítics? ¿Qui gosaria, ara, retreure'ns aquests pecats menuts que vós dieu? Si ens haguessin exterminat, si haguessin fet la neteja d'una manera molt dura i metòdica, com a Astúries van començar-la, potser sí que el terror hauria fet reflexionar molta gent. A la llarga, de totes maneres, hauria estat el mateix. Ara, només que em deixin viure per veure, us ben asseguro que el triomf dels nostres ideals el tinc per ben segur.

Bartolí va llançar a l'aigua la punta de la cigarreta i va continuar:

- Potser trigarà una mica. La guerra del 14 tothom es pensava que no passaria de tres mesos i va allargar-se més de quatre anys. La dictadura en va durar set. Però tot ve que un dia o altre s'acaba, i així d'ara també s'acabarà. I aquell dia Catalunya recobrarà tot el que perdut, i nosaltres tornarem a ésser els seus guiadors.

De les bodegues pujaven les veus d'un cor que aquelles diades abocava pel broc gros tot el seu repertori sentimental, on bategava l'enyorament i la tristesa. Després, en un contrast segurament involuntari, aquelles mateixes veus entonaven un cant d'esperança, gairebé un himne triomfal.

- Sentiu? Canten per ells, per desfogar llur angoixa. Però també canten per nosaltres, per assegurar-nos que encara podem comptar amb ells, que tota llur fe es conserva intacta. Mai no ens havien considerat tan units a ells com ara, que comparteixen, encara que sigui amb algunes diferències de comoditat al nostre favor, llur pressó i les acusacions que se'ls fan: els articles 236 i 237 del Codi de Justicia Militar pesen igualment damunt de tots...

Començaven d'arribar els visitants, carregats de paquets. Les barques anaven fent viatges del moll fins a l'"Uruguay", carregades de dones i d'infants.

- ¿Anem a veure qui arriba? - proposà Joan a Francesc.

- Aneu. A mi no és fàcil que vingui ningú a visitar-me,- comentà el diputat.

L'agitació característica de l'hora de les visites envaïa el vaixell. Els gàrdies canalitzaven la riuada que envaïa les cobertes i els menjadors. En una barca que arribava vam veure els cabells rossos i el posat de reina de Claudina, i el seu costat els ulls negres, que es menjaven tot el rostre bru de Laura Forcada - un rostre que encara serbava una mica de la claror de l'estiu.- Al banquet del darrera seríen el senyor Jacint Vilà i un altre home que Joan va identificar aviat, sense ni mica de satisfacció, com el seu germà, l'hereu del prestigi industrial dels Portabella.

Així que arribaren a bord els acolliren amb alegrois:

- Felices festes! Com us prova Nadal?

- Ja heu menjat torrons i neules?

- Us portem unes quantes coses per ajudar-vos a passar les festes: discos, llibres, tabac, confitures...

- Un veritable tresor!

Aviat van dividir-se en dos grups. Joan estava absorbit per la presència de Claudina i volia parlar-li tant com pogués. Li hauria agradat prendre-la en els seus braços, abocar-li d'un plegat totes les queixes i les preguntes i les peticions que volia fer-li. Jaume Portabella va seguir la parella amb un somriure benèvol de comprensió. Aquell germà seu sempre havia estat tan fogós ! Matrucada a petons pel seu marit, Claudina estava a punt de perdre la seva majestat.

- Joan! Per Déu! Tingues una mica de moderació. Sembla que faci

deu anys que no m'has vist!

- Quants en fa, doncs? Només deu dies? Per mi és una eternitat. No saps com t'enyoro, com t'estimo, com sofreixo quan penso que estàs sola, lluny de mi.

Nosaltres procurem fer-li molta companyia. Avui mateix, ha dinat a casa, amb la mamà, que ha estat molt contenta de tenir-la a taula, ja que tu no pdàies estar amb nosaltres. Figura't que ella està entestada a venir a veure't. Jo li he dit que no podia ser, que és massa pesat. Ja ho saps: està delicada i només de veure tots aquests guàrdies civils i els marinersde la baioneta es pensaria qui sap el què pateixes. A més, em penso que si les coses van bé, aviat us deixaran anar, de manera que no val la pena que es molesti tant, si d'aquí poc s'ha de poder abraçar lliurement.

¿No podia callar d'una vegada, aquell idiota? Tota l'antipatia que sempre havia sentit pel seu germà li tornà a venir en una onada a la cara. Es dominà per no dir-li quatre fàstigs i es submergí de nou en la contemplació de la seva muller.

- Què fas? T'avor reixes molt? Et sents molt sola? Em trobes molt a faltar?

Les preguntes sortien encadenades, i les seves inquietuds hi traslluïen. Aquells tres mesos tenia la sensació que encara havien allunyat més del seu amor la dona meravellosa que duia el seu nom i que ara tenia al davant. Aquella estàtua perfecta de carn turgent i satinada, aquella dona que tothom li emmmm

trobava a faltar, i això que tenia tantes visites i tantes persones que la volien distreure. Ara, que també creia que aviat ell sortiria en llibertat, i que aleshores deixaria estar per sempre més la política i seguiria els seus consells.

- La lliçó ha estat molt dura, però si et serveix, no haurà estat perduda. Ja veus què en pots treure, de la teva política.

- Oh, sí! Li haguessis fet cas, a la Claudina! - tornà a intervenir Jaume.- Amb això de la política sempre hi anirem a trobar disgustos, i res més, els que tenim per perdre. Es diferent dels que van per guanyar-hi (es veia clar que feia un esforç per no dir: per robar-hi) però els que ja el tenim fets ¿què vols que hi anem a cercar?

- Vols callar? - cridà, eixut, el seu germà.

Però a Claudina no la gosava fer callar, i les seves paraules li feien molt més mal. Prosaica, terriblement pràctica, incapaç de sentir ni comprendre cap ideal, indiferent a la poesia i a la música i a totes les arts, incapaç de sensibilitat i d'amor. ¿Era aquesta imatge de l'ànima de Claudina, que poc a poc se li anava dibuixant en l'esperit, la que havia de vèncer, suplantant la de la deessa curulla de perfeccions, equilibrada en els pensaments i en els desigs, majestuosa per naturalesa i amorosa per voluntat, que ell s'havia obstinat a venerar dalt del tabernacle del seu amor? No volia admetre-ho. Quan sortís d'aquella presó - si un dia en sortia- voldria posar-se de ferm a la tasca de transformar aquella dona que era la seva muller. Faria que tornés a ésser la concreció de totes les perfeccions, l'ideal que ell adorava i que ara semblava que les paraules de Claudina volguessin destruir.

- No existeix l'ideal. Només hi ha aproximacions o imitacions més o menys perfectes - assegurava Laura Forcada, recolzada a la barana de coberta. Al seu costat, mirant-se-la somrient, hi havia Francesc.

El senyor Vilà, després d'haver canviat quatre frases amb el seu fill, havia trobat tres o quatre vells amics i refrescava els records de la seva actuació a la vella Esquerra. Ben embolicat amb l'abric i el tapaboques, amb el capell enfonsat fins a les orelles, desafiava el fred que feia a coberta i es resistia a anar al saló de fumar, com els amics l'invitaven.

- ¿Vol anar-hi, vostè, Laura, al fumador? No hi tindria tanta frescor com aquí,- deia també Francesc.

- No, si hi estic molt bé. El mar i jo som bastant bons amics, i aquest aire el trobo ben agradable, sobretot després del dinar de Nadal.

- Torno a dir-li que estic molt agraït perquè han convidat el pare. Si no, hauria tingut un Nadal molt trist. Però encara agraeixo més

aquesta visita. Aixecar-se de taula tan aviat, avui, és un sacrifici i dels grossos, ja ho sé prou.

- Oh! I deixar tota aquella taulada de Forcades i Forcadetes menjant neules i bevent xampany com unes persones grans! No em ve d'un sacrifici a mi, ja ho veu. I això que, li ho repeteixo, no sóc de cap manera aquella dona ideal que per galanteria vol fer-me creure que em troba.

- Laura, jo sóc molt seriós, ja ho sap. Molt sincer, també. D'acord, oi? Doncs bé, quan penso en vostè, la veig sempre plena de gràcies, somrient, valenta, forta i, així i tot, tan femenina.- Féu una pausa.- Té raó: ¿per què no ens tutegem, Laura?

- Segurament perquè ja tenim tots dos més de trenta anys. No arribéssim als vint, al cap d'una hora de conèixer-nos ja ens diríem de tu. Es un de tants inconvenients que té ésser vella, diguem massa gran, vaja. Que et respecten massa.

- Jo no tinc cap ganes de respectar-la, almenys d'aquesta manera. ¿Quants anys fa que ens coneixem?

- Segons com s'ho miri. Vostè mateix m'ho deia en una carta. Aquella noia que creixia al costat de Xavier no comptava per vostè, com gairebé no comptava per ell. Quan m'ha tornat a veure, o quan s'ha adonat que jo existia, ja era una vella. Ha deixat passar els anys millors, els anys que, segons tots els entesos, jo feia més goig.

- Escolti, Laura: ¿em permet que la tracti de tu?

- I és clar que sí, si això li ve de gust! No puc pas negar res a un presoner, i menys aquest dia de Nadal. ¿Les faltes de respecte bé deuran aturar-se aquí?

- Qui sap! Laura, cada dia et trobo més bonica.

- Una "belleza ajamonada", que diuen els castellans, no?

- Tornem-hi! Les dones no tenen edat. Tant se me'n dóna, de la cèdula! El que sé és que cada vegada m'agrades més.

- Ho dius de debò?

Els ulls negres es feien més brillants, els llavis semblava que s'engreixessin més encara i s'inflessin d'una sang calenta, les dents lluïen més blanques en el somriure, la pell irradiava tot el sol que havia arreplegat a la platja de Sitges. Era una dona desitjable, madurada per a l'amor, que encara era sensible als afalacs i estava disposada a deixar que cremés la flama de la il.lusió. Francesc va comparar-la instintivament amb Mercè Caminal, més prima, més esvelta, més artificial, plena d'experiència i de malícia, terriblement decebuda de totes les il.lusions i només concentrada encara en el seu amor per Joan. Qui sap, si aquest afecte persistent no s'hagués interposat entre ells dos,

potser Francesc hauria cedit al desig insidiós, tan insensible com penetrant, que la companyia de Mercè, la seva joia i la seva modernitat li inspiraven. No sabia pas si se n'havia enamorat, com tampoc no sabia si era o no amor allò que el feia acostar a Laura i dir-li aquelles coses que, pel to que prenien en els llavis de tots dos, com per l'edat que ja tenien, fugien de la categoria d'un simple "flirt".

- Ho dic de debò - confirmà, seriós.- Cada dia m'agrades més. Si estiguós lliure, em penso que faria un cop de cap.

- Tot això són conseqüències de la detenció. Sortissis d'aquí, et distreguessis amb les teves ocupacions de sempre, amb les companyies de sempre, ja veuries com no t'adonaries dels meus progressos en matèria de seducció ni pensaries en cops de cap. Ah! i que consti: sóc tan poc egoista que, tot i tenir aquest convenciment, desitjo de tot cor que surtis ben aviat. M'estimo més un amic en llibertat que un adorador engarjolat.

Sonaven els xiulets que avisaven que l'hora de visita s'acabava. El senyor Vilà compareixia, atrafegat, per prendre comiat del seu fill.

- Diu que ja ens n'hem d'anar? Ara em recordo justament que tenia tot de coses pensades per dir-te de la Societat. De moment han retardat la teva substitució fins a l'Assemblea d'Accionistes del mes de febrer. Hi ha molt mala bava , de totes maneres. Hi ha gent que demostra estar content d'això que et passa.Fornells està també bastant estranyot.

Se n'anava ja, però tornava enrera.

- Té raó! M'havia oblidat d'una cosa! M'ha dit l'advocat que està mirant de fer separar la teva causa de la dels altres detinguts a la Generalitat. Com que només han trobat dos o tres salconduits signats teus i a les llistes de Governació no hi ha res que et comprometi, en Noguerol es pensa que no li serà difícil aconseguir-ho. I si ho obté, pot fer avançar molt l'assumpte. Hi ha el mal d'aquest desgraciat Codi de Jysticia Militar, que ha la guitza, però...

Tornava a sonar el xiulet.

- Bé, ja t'ho explicarà tot ell, quan vingui. Jo ja tornaré aixó que pugui.

- Adéu. No facus el valent. Vigila-me'l, Laura. I una vegada més, gràcies per tot. Adéu, Laura!

- Si em tornes a donar les gràcies, me'n torno els discos i els llibres. A reveure, Francesc.

Al costat de Joan Portabella i d'una dotzena d'altres companys de captiveri, Vilà agitava el mocador per saludar la gasolinera que se n'anava cap al moll. Aviat Laura i Claudina i tots els altres visi-

tants del dia de Nadal a la tarda no serien més que una taca fosca en la llunyania . La gent es dispersava, com si volguessin assaborir en la solitud i el silenci el regust d'aquella estona que servia per endolcir la separació i alhora per fer-la més punyent.

El sol se n'anava cap a la posta, incendiant els núvols, i colpia amb un darrer esclat de claror, des del darrera de Montjuic. Francesc i Joan tornaren a trobar-se a l'altra punta de vaixell, de cara a la mar lliure. Canviaren unes quantes paraules banals, tot fumant una cigarreta.

- ¿Què t'han dutm en aquell paquet?

- Uns discos de Casals, el Concert per violi i orquestra, de Beethoven, i un parell de sardanes de Garreta. Ah, i uns llibres anglesos: els darrers Albatross. I a tu?

- Uns paquets de tabac anglès, una capsa de galetes, confitura i coses per l'estil. Ja ho encetarem aquest vespre o demà per esmorzar.

Fumaren una estona en silenci. Joan seguia pensant en la seva dona. Francesc feia giravoltar interiorment un disc de dues cares, una de les quals tenia els cabells negres i la boca molsuda de Laura i l'altra la cabellera rossa i rutilada, els ulls blaus i el cos afuat de Merè Caminal.

- Estic una mica preocupat amb Claudina,- trencà de sobte Portabella.

- Per què?

- De vegades em penso que no m'estima. Altres vegades m'imagino que em considera un inútil, un desgraciat, incapaç,de "fer diners". Potser ho diu guiada pel meu interès, però així i tot, em dol que pugui pensar-ho. Encara em sabria més greu si això fos una expressió de la seva manera de sentir.

Havia començat en veu baixa, com si s'aprofités de la solitud i de l'ombra que s'anava estenent damunt del port, per llançar-se a aquella confidència. Ara ja havia començat i no havia pas de deturar-se.

- Claudina és una dona terriblement freda, que no es commou per res. Vull creure que la meva presó la té trastornada, però tot ho diu i ho fa d'una manera tan especial, tan poc sentida! Va al teatre i al cinema, fa una vida social més intensa que quan jo hi era i jo tinc, en definitiva, la sensació que no faig cap falta...Fins i tot em penso que està convençuda que me'l mereixo una mica, aquest entrebanc d'ara i que...- això mn m'ho ha dit sense embuts - serà una gran cosa si ens fa sirgar pel bon camí .

Mirava endavant, cap als llumets que començaven a estendre's a l'altre extrem del port.

- Seria una cosa tràgica, per mi, que m'hagués equivocat, quan vaig casar-me amb Claudina. Perquè ella és la dona que més he estimat, l'única que he estimat de debò, després de la teva cosina, i allò, pobra Isabel, era un festeig de criatures. Ara tinc por de topar-me amb aquest dilema: o resignar-me a perdre-la o haver de renunciar a tot el què ha estat la meva ambició i els meus ideals per poder-la conservar d'aquesta manera passiva, freda, com si ella fos una estàtua bellíssima i inert, que no vibra en cos ni en esperit.

Francesc callava. Endevinava que aquestes confidències doloroses havien de fluir com un monòleg; que no convenia intervenir-hi amb preguntes ni comentaris. Joan llançà una glopada de fum i continuà:

- Tu saps prou que jo sempre he tingut l'ambició literària, tant o més que la política. Alguna vegada penso que sóc un escriptor fracassat, però en altres ocasions em sento a dintre el convenciment que podria fer grans coses, només que trobés una dona que m'encoratgés, que cregués en mi, que em donés empenta en els meus defallliments i en les meves renunciacions. Si Claudina hagués volgut tenir aquest paper! Però ella sempre ha menyspreat la meva poesia, els meus articles, tot el que jo faig. No hi creu, en la literatura seriosa. Llevat d'algunes novel.les que la distreguin i que, de passada, siguin d'un autor de moda, recomanat per les seves amigues, no li agrada de llegir res. ¿Com puc esperar que ella m'encoratgi a fer grans coses, si les poques que faig gairebé haig d'escriure-ho d'amagat d'ella? M'he acostumat a no dir-n'hi res. La política li interessa una mica més, pel reflexe dels seus pares, però també és per criticar-me. Potser si que m'estima...

Semblava repetir-s'ho per tal de convèncer-se ell mateix d'una cosa que li costava de creure. Llançà amb ràbia la cigarreta a l'aigua i s'arrapà amb les dues mans a la barana. Francesc sentí la necessitat de dir-li alguna cosa.

- Escolta, Joan, encara que t'haguessis equivocat en el teu casament encara que això que dius fos veritat, no has de desesperar-te. Ets jove i no teniu fills. Podríeu refer la vostra vida, cadascú pel seu costat. Jo ho sé que t'estimes molt la teva dona. Malgrat tot, en penso que prou en trobaries alguna altra que sabés comprendre't i estimar-te tal com tu necessites.

- Qui? Mercè, oi? Vols dir ella?

- No te n'hauria parlat, però ets tu qui la treus a conversa. Recorda't que la vaig conèixer perquè tu vas voler-ho expressament. Va ésser una mena de complot entre tu i en Forcada per llançar-me-la als braços i perquè a tu et deixés tranquil. Ara, que jo sóc mal seductor, i r

he sabut aprofitar-me de l'ocasió que tu m'oferies. Estic segur de dues coses: que Mercè és una bona noia, i que t'estima de debò. Ella mateixa m'ho ha dit, això darrer, i tinc el convenciment que no m'ha enganyat. Si no fos per això, potser hauria estat jo qui li hauria demanat aquest amor que tu li rebutges.

- Bah! No hi has entès mai res en dones, tu! Mercè sap coquetejar molt bé, fa bonic i és bastant intel.ligent: t'ho concedeixo. No li devia costar gens de conquistar-te, doncs. Vas fer malament de no llançar-te a fons. Segurament això li hauria esbandit aquestes preocupacions que té. Diu que m'estima, que sempre m'ha estimat. També me l'he estimada jo. Potser fins i tot encara me l'estimo ara. Es un amor que duraria mitja hora, el temps just de ficar-me al llit amb ella. No et molestis, fes el favor! Es curiós que tu, que de jove semblaves el cínic de la colla, ara t'hagis tornat un romàntic en questió de dones. I que jo, que me les mirava com a éssers sobrenaturals, en parli d'aquesta manera.

Féu una pausa.

- Menys de Claudina. No sé el que he dit. Però no és veritat: Claudina m'estima, sí! Claudina!

Semblava com si la cridés entre les tenebres que envaïen el port. Com si volgués trobar-la en un dels llums parpellejants que posaven una estela allargassada a dintre de l'aigua.

VII.- XAVIER DUBTA

Cette bourgeoisie a connu la terreur. Malheur à ceux qui la font trembler, s'ils ne sont pas victorieux!

Julien BENDA.

- Suposo que vostè deu creure's un gran psicòleg i un home molt moral, no és això? - insistia Mercè.

Estava asseguda al davant de la taula de Xavier i se'l mirava amb rancúnia. En la seva bata blanca, amb el seu bigoti retallat i la seva clenxa impecable, galtavermell, inquiets els ulls grisos darrera les ulleres de conxa que es posava, més que per corregir una miopia incipient per augmentar el seu aire professional, el doctor Forcada era un fitó perfecte per a la ràbia que aquella dona sentia a dintre seu i que volia esbravar, fos com fos.

L'havia anat a visitar amb el pretext de consultar-lo sobre uns dolors que l'amofinaven. Potser era un punt de pleuresia. Un cop havia

entrat al despatx, totseguit renunciava a explicar els símptomes del seu mal i es llançava a aquell torrent de recriminacions.

-¿Es pensa que salva la moral, procurant que en Joan torni a viure amb la seva dona, que segueixin la comèdia d'aquest casament que només serveix per fer-lo desgraciat? Està convençut que, ja que el seu amic li està repetint de fa quatre anys que està enamorat bojament de la seva dona, és que és veritat. I que jo no pinto res en la vida d'ell. Que faig només el trist paper d'esbulla-felicitats, perquè sóc una mala dona una viciosa, que vull atrapar el pobre xicot en les meves xarxes de vampiressa. Digui que no!

- ¿Què vol que li digui, jo, si vostè ja s'ho diu tot? Cadascú té el seu concepte de la moral i de la felicitat i del deure. A mi em va semblar que feia un favor a Joan ajudant-lo en la seva resolució de mantenir-se fidel a la seva dona. Si ell em diu que n'està enamorat, bé me l'haig de creure.

- I el que jo pugui pensar o desitjar no té cap importància per vostè, és clar. El record dels nostres amors és una cosa que no compta, segons sembla, per ell ni per ningú. Per mi, sí. Però no és això: és que jo vull fer-lo feliç, i sé que ell, amb Claudina, mai no ho podrà ser. ¿Es pensa que si vull recuperar-lo ho faig per egoisme? De sobres sé que amb ell no tindria mai una felicitat segura, que sempre hauria de conformar-me amb el paper esborrat de l'amant irregular, i resignar-me a les seves infidelitats. Però sé que, en canvi, jo el comprendria sempre, que l'ajudaria en les seves lluites i no el voldria mai ajupir a una feina estúpida de fabricant, ni pretendria fer-li renunciar a totes les seves il.lusions. ¿Per què ha hagut d'interposar-s'hi, vostè? ¿Que es pensa que no el vaig veure de seguida, el complot que havien tramat? Van pensar-se que en Vilà em distreuria i que jo el trobaria encara millor com a víctima, perquè per ell valia la pena de deixar tranquil en Joan. Es clar! la dona fatal havia d'obrar així!

Va riure nerviosament. Per damunt de la taula, els ulls de Xavier veien les cames fines, enfundades en la mitja transparent de color de carn, més sensuals que si es veiessin nues, creuades damunt els genolls. Alta, amb tot de plenituds que no desfeien aquella sensació d'esveltesa gairebé assexuada, coronada per l'aurèola d'or blanquinós dels cabells rutllats, era un àngel terriblement seductor, que ara esgrimia l'espasa flamejant de la seva ira.

- Li asseguro que jo no he tingut cap intervenció en aquests plans maquiavèlics que vostè s'imagina. La felicitat de Joan Portabella m'interessa perquè és un parent i un dels meus millors amics. No vingui

ara vostè a donar-me la culpa de les seves contrarietats.

- Si l'hagués volgut, el seu amic Francesc ¿què es pensa que no hauria sabut prou fer-me'l meu? Però ell és massa noble, massa decent. No hauria estat bé d'oferir-li un amor convencional i uns sentiments que ja estan dominats per un altre home. No, no es pensi que em sap greu d'haver-lo conegut, en Vilà. Ni li tinc ràbia a vostè, per això. Allò que no puc perdonar-li és que, en una cosa que només ens afecta a en Joan i a mi, hagin volgut intervenir-hi en nom de l'amistat i de la moral. L'havien d'haver deixat a ell tot sol, que es defensés, que lluités, que sabés descobrir on era la seva felicitat.

Féu un gest las. De cop, la seva excitació l'havia abandonada. Era una pobra dona sola, vençuda, que ho ha perdut tot i sent venir la vellesa i tem la crueltat de la vida sense amor.

- Mentres que ara...

S'aixecà, amb un somriure forçat:

- Dispensi'm que li hagi vingut a fer aquesta escena. En tenia necessitat i no sé per què em creia que m'alleujaria. M'havia equivocat, jo també. Quan tens una tristesa, ningú no te la pot compartir ni cap esbravament pot curar-te-la.

Quan li allargava la mà, Xavier sentí escrúpols professionals.

- I aquella punxada del costat? No vol que l'ausculti?

- Tant se val! No s'hi amoïni. D'una cosa o altra s'ha de morir! Perdoni'm. A reveure.

La veié sortir a través de la sala d'espera, acomboiada per la minyona. Sota la seva desimboltura habitual, una mena de feixuguesa imperceptible desfeia l'arrogància del seu caminar. Xavier sospirà. Era ben possible que hagués estat sincera. Ara que Mercè havia sortit, es sentia una mica culpable d'aquella explosió de dolor femení. Però també es sentia alliberat de l'angúnia d'escoltar aquelles implacables recriminacions i, sobretot, aquelles confidències de la dona que vou rebutjat el seu amor.

Tornà a seure al seu despatx, examinant distretament les fitxes que anava a completar amb les anotacions del dia. Pel balcó entreobert arribaven les remors del carrer, els cops de campana dels tramvies, les clàxons dels automòbils que tombaven per la Diagonal, els crits de la mainada que passava pel mig del passeig, sortint del col.legi del davant amb la cartera a la mà. De tant en tant, entrava una bafarada d'aire tebi que duia el perfum de llessamí d'algun jardí amagat dintre les illes de cases. La primavera era present a tot arreu, dels til.lers florits de

Rambla de Catalunya fins a les pulsacions de sang jove que sentia batre, renovades en llur tirme, en les seves venes. Trenta-tres anys. Havia arribat a la plenitud de l'edat, al tomb de la joventut d'on ja es veuen les cimes serenes de la maturitat. Dintre la tèbia felicitat que el voltava i el penetrava, en un bany-maria de sentiments i comoditats, ara sentia alguna vegada el corc rosegador del dubte. No tenia cap mèrit de fer el bé, de seguir una regla moral, de vessar paraules de consol i remeix guaridors damunt de la pobra humanitat sofrent, si et trobaves cobert contra l'atzar advers, si eres feliç com ell hó era. Pensà en aquell personatge de Dickens que sempre està content i que cada vegada vol empitjorar de situació, fins a trobar-se tan malament que l'alegria sigui un mèrit autèntic del seu esperit. Tal com ell estava, protegit per totes aquelles capes de felicitat i de benestar, a redòs del seu amor conjugal, i de la seva satisfacció de pare i de la seva vocació de metge, preocupar-se de la felicitat dels altres no era més que un sentiment egoista. Des d'aquell principal de la Rambla de Catalunya, habitat per les rialles dels seus fills i per la joventut radiant de Carme -feta més tendra i amorosa per la maternitat - li semblava que les onades de la tristesa i de la crueltat humanes es s'obrien per respectar l'illot de la seva felicitat. La dels altres, en canvi...

Pensà en Mercè i Joan. I en Claudina. Si ell havia intervingut durant aquells mesos de detenció del seu amic, si havia treballat pacientment prop de marit i muller per aconseguir que tornessin a emprendre sense malentesos ni recriminacions la vida conjugal, ho havia fet, sobretot impel.lit pel seu afecte per Joan Portabella, i perquè estava convençut que per a aquest la felicitat només tenia un nom: Claudina. No ho havia pas fet per una preocupació moral ni per cap respecte fetitxista de la santedat del matrimoni. Almenys, bé l'hi semblava. Les acusacions de Mercè havien fet trontollar aquesta seguretat. El matrimoni, per a ell, era aquella felicitat sense sotracs que gaudia i que tenia tots els prestigis del sagrament de l'amor. Entre Joan i Claudina, ara ho veia clarament, hi havia una incompatibilitat de caràcters que feia impossible tota comprensió. Entestar-se a lligar més forts uns nusos que només mantenia l'amor decebut del marit i la santedat del vincle matrimonial era una bona acció? En parlaria amb Carme. ¿No havia col.laborat la seva muller amb tant d'entusiasme a aquella tasca?

Es preguntava també com Mercè l'havia pogut acusar del complot per a allunyar-la de Joan i tirar-la en braços de Vilà. ¿Qui devia haver-li-ho dit? Potser Francesc mateix. De feia un quant temps, Xavier veia com Laura s'il.lusionava amb l'amor de l'enginyer i considerava amb un

mica d'inquietud aquella flamarada capvespral de la joventut de la seva germana. ¿Qui sap si aquella unió seria afortunada? Homes i dones se li presentaven ara, no pas sota l'aspecte simple i assolellat de la seva vida i la de la seva muller, sinó com a enigmes trasbalsadors, que mai no acabaven de veure's clars. Li semblava conèixer bé la seva germana. I també creia que Francesc no tenia cap misteri per a ell. Feia uns mesos, una tal unió l'hauria il.lusionat i li hauria semblat un encert admirable i una sort per a tothom. Ara no sabia si aquell company sensat i ple de franquesa dels anys de batxillerat, si l'home que creia en l'esdevenidor del seu país i en el progrés de la civilització i que es llançava a l'acció, sense reparar en els riscos, per provocar l'eclosió de les seves il.lusions, seria un amant feliç i un marit satisfactori. I Laura, què sentia, què volia? ¿Quin rostre havien deixat els anys dilatats de joventut sense externs trasbalsos sentimentals, però amb no sabia quines aventures i quines decepcions purament internes?

El seu pensament tornà a ajuntar Francesc i Mercè. I, entre ells dos, ¿què hi havia hagut, què hi havia, encara? Sabia que la secretària de Portabella havia anat algunes vegades a l'"Uruguay" per visitar els dos amics. Ara que Joan feia dos mesos que n'havia sortit i que Vilà esperava per a molt aviat el seu alliberament ¿quines relacions lligaven aquella dona enamorada de Joan i l'home que havia fet mirallejar davant de Laura la il.lusió trasbalsadora d'un amor que donés, al capdavall, un sentit a la seva existència de verge prudent?

Procurà d'arreconar aquells pensaments i enllestí les fitxes. Mirà el rellotge. Encara tenia un parell d'hores per anar a fer visites. I ara, amb el cotxe, la feina es simplificava molt. S'aixecà per treure's la bruna i vestir-se pel carrer. Trucaren a la porta.

- Es pot entrar?

- Endavant.

Era Laura. La veié excitada, radiant d'una satisfacció que li il.luminava la cara.

- Que no ho saps? Demà sortirà en llibertat en Francesc! Estic més contenta! Figura't que el senyor Vilà m'ha telefonat aquest matí si jo volia anar a recollir uns papers a casa de l'advocat, perquè ell està molt refredat. Hi he anat, i en Carrió m'ha dit que la petició de llibertat provisional havia estat acceptada pel jutge i que demà mateix, a mitja tarda, en Francesc podria sortir del vaixell. Quina sort, oi? Després de més de sis mesos de presó, tornar a ésser lliure deu ser com passar de mort a vida.

Xavier es mirava la seva germana i somreia, contagiat de la seva joia. ¿Havia de torbar-la amb les seves preocupacions? Valia més veure-hi clar, de totes maneres, ara que encara hi estava a temps.

- I, un cop surti en Francesc, què?

- Què vols dir? ¿Que no n'estàs content, tu?

- Es clar que sí! Molt content. Però vull dir que entre tu i ell, què passarà? Encara que no m'hagis dit res, ja pots suposar que alguna cosa he endevinat.

Laura envermellí de cop.

- No m'he amagat pas de res,- replicà.- No me n'haig d'amagar, tampoc. No sé què deus haver endevinat. La veritat és que jo me l'estimo i que ell també em diu que m'estima. I jo me'l crec.

Ho havia dit precipitadament. Als seus anys, ni que fos davant del seu germà, li era difícil de fer aquella confessió. Però es sentia l'esperit desbordant d'aquell sentiment de joia i d'impaciència i necessitava expansionar-se. Amb la seva mare i amb la cunyada li havia estat fàcil d'entrar en la via de les confidències. Amb el seu germà no ho era tant. S'estimaven, però entre ells no hi havia hagut mai una completa intimitat. També Xavier havia hagut de fer un esforç per a provocar la declaració de la seva germana. Ara volia clarir-ho tot, encara que només fos per a calmar els seus dubtes.

- ¿Esteu promesos, doncs? Us heu de casar?

- No n'hem parlat, encara,- confessà Laura.- En la seva situació, era tan difícil fer projectes! I Francesc és un home molt escrupulós, molt formal, ja ho saps...

- Se't deu haver declarat, doncs...

Laura es posà a riure.

- Que n'ets d'antiquat! Com si ara algú es declari perquè la dona sàpiga si l'estima o no! No són pas les paraules allò que val.

La il·lusió amorosa l'encenia, feia més saborosos els seus records. Però Xavier no en tenia prou.

- Perdona'm que sigui tan pesat i que, per antiquat que et sembli, arribi fins a la indelicadesa i tot. Sóc el teu germà, i em sembla que tinc el dret i l'obligació de vetllar per tu...

- ¿Què són aquests preàmbuls tan solemnes? Què em vols dir? ¿No deus pas voler criticar en Francesc?

- No. Ja saps que me l'estimo com un germà, i que és un dels homes que més admiro. Però ara fa un quant temps que tinc dubtes de tot. ¿Ja n'estàs ben segura, que ell t'estima i que es vol casar amb tu? ¿Ja

saps del cert que amb ell seràs feliç? Que sereu feliços tots dos?

- Es clar que sí, que n'estic segura! En tinc el convenciment. Jo sóc gran, ja ho sé. Tinc els mateixos anys que ell, i són massa anys per a una dona. Però ell no ha estat mai un home jove, en el sentit de tots els altres que he conegut, de Portabella, per exemple. El treball, les seves il.lusions polítiques han estat les úniques coses que l'han interessat. En relació amb ell, em sento prou jove. No sé com dir-t'ho. Ell no ha estat mai home d'aventures amoroses. Jo tampoc n'he tingut. El nostre cor està intacte, doncs.

No volgué insistir. El paper de Mercè era encara una incògnita. Xavier es recordava de l'estiu passat, unes setmanes després d'haver-se conegut Francesc Vilà i la secretària de Portabella. Aleshores havia tingut la impressió que el seu amic es sentia molt atret per aquella noia. ¿Havia estat sincera Mercè quan li havia dit que, si ella hagués volgut, hauria sabut fer-se seu Vilà? Per esbrinar-ho, hauria hagut d'interrogar el seu amic, i no s'hi veia amb cor. Tampoc s'hi veié per a comunicar a Laura les seves temences.

- Desitjo de debò que tinguis raó. Suposo que aviat ho sabrem. ¿Quan surt de l'"Uruguay", has dit?

- Demà a la tarda. Jo l'aniré a esperar al moll. Vindràs, tu?

- Ja miraré de combinar-m'ho. ¿Vols que et passi a recollir amb el cotxe?

- Està bé. Ja et telefonaré al matí perquè no te n'oblidis. ¿Que no hi és la Carme?

- Ha sortit per unes compres. Deurà tornar de seguida. Jo també haig de sortir per visitar un parell de malalts. Espera-la.

El cotxe era un Ford prou confortable, a pagar en terminis, i comprat pensant més en les excursions dominicals d'una família que anava augmentant a un ritme segur que no pas en les exigències de la seva carrera. De vegades li trobava un aire excessiu d'autocar. Quan anava a pujar-hi, al Paral.lel, sortint d'una de les visites, una veu femenina va cridar-lo:

- Senyoret Xavier! Que contenta estic de veure'l!

Va girar-se. Era una dona de mitja edat, amb mocador al cap i carregada amb dos cistells. Els ulls negres i petits li brillaven a la cara brunsolcada d'arrugues.

- Com va això, Felicieta? Què fèu per aquí?

- He vingut per veure el noi, el gran. ¿Que no ho sap, que el tenim agafat al "barco"?

- Qui? En Manuel? No en sabia res.

- Sí, amb tot allò del sis d'octubre, resulta que es va apoderar de l'Ajuntament, amb uns altres companys del Sindicat, i ara me l'acusen de "rebelión militar" i què sé jo quantes coses més!

- ¿Que va passar alguna cosa més, al poble?

- Què li diré, jo! Va haver-hi uns quants trets, i un mort, el Quim Ferreter. Ningú no sap com va anar la cosa. Però li puc assegurar que el meu Manuel no hi era ni es va ficar en res. Una mala animeta me'l va denunciar i la Guàrdia Civil se'l va endur lligat com un Sant Crist. Hi ha molt mala gent, en aquell poble, creguí'm. Déu me perdoni, però jo juraria que el pitjor de tots és el senyor rector. Un dia o altre ens pagaran la mala passada, estigui tranquil! Com que ara manen ells, es pensen que això durarà tota la vida. Deixi que surti el noi del "barco"!

- Bé, dona, tampoc no s'ha d'ésser venjatiu. Si no, mai no acabaríem de barallar-nos. Aviat el deuran deixar anar, el vostre noi. Ara van bastant de pressa a veure les causes.

- Ens fa molta falta, creguí'm. Aviat vindrà la sega, i al camp sempre hi ha feina per a un bordegàs. Tot està tan car! ¿I què fan els seus pares, senyoreta? Si haguésTingut temps hauria anat a veure'ls. Avui no puc, de cap manera. Haig d'anar a l'estació per agafar el tren de les vuit. La vegada que vé ja els duré un cistell d'ous i una mica de verdura. Me'ls estimo molt, els seus papàs. Sobretot la senyora. No vol dir res que ens hàgim "esbarallat" una mica per la qüestió de les parts del vi. Ja se sap: una cosa és el sentiment, i una altra els interessos.

- Es clar, dona, és clar. Bé, Felicianeta, que tingui força sort el vostre hereu! I records a tots els de casa.

Pujà al cotxe i la veié com se n'anava, amb un cistell a cada mà, tota balandrejant. Aquella Feliciana! Deia que estimava molt la seva mare! I l'any passat havia discutit asprament les condicions de la parceria, havia rebaixat els comptes, fent fonedisses unes quantes càrregues de vi, havia dit que "ja estaven cansats que els senyorets els explotessin", entremig de protestes d'innocència. "Són els altres, que ho volen així. Tots fan el mateix; què vol que li digui, jo, pobra de mi?"

Ara el noi estava a la presó, i els contraris devien manar al poble i devien fer-se pagar els atrassos i les vexacions. A tot arreu passava igual. La República havia passat a les mans dels que se'n consideraven enemics o es sentien perjudicats per les seves reformes. I els altres estaven a la presó. Li tornà a la memòria aquella matinada tràgica d'octubre i es sentí novament encesos de vergonya les galtes.

Va seguir les seves visites i es trobà prop de la Rambla quan

tot just eren les set.

- Potser que vagi a l'Ateneu a passar mitja hora,- va dir-se.- Segurament en Joan hi serà.

Li comunicaria la imminent alliberació de Vilà. Travessà amb esforç, per a deixar arrambat el cotxe al carrer de la Canuda, el corrent espès de passejants que aprofitaven els darrers llustres de l'hora vesperal, dependentes que plegaven de les botigues i magatzems, empleats de banca i oficina que anaven a badar, a discutir de futbol o a empaitar mossetes en les estretors perfumades de la Rambla de les Flors.

A l'Ateneu les tertúlies ja s'havien traslladat al pati, entorn del brollador minúscul i de la palmera domesticada que posava una nota oriental en l'interior barceloní voltat de terrats i galeries. Els balcons de la biblioteca estaven oberts i, al darrera dels pupitres, abocats sota la claror dels pàmpols verds, els intel.lectuals treballaven. Xavier s'assegué en un sillló de vímet i va entretenir-se a identificar aquells perfils distants o les espatlles corbades dels que, al pis de dalt, llegien o feien literatura. En coneixia molts, si més no de vista, i els admirava per llur heroisme entere i mal recompensat. Era aquell infatigable Alfons Maseres, mai desvagat, que devia estar acabant un nou llibre de versos, o una novel.la, o l'encàrrec d'una traducció del francès. O l'enciclopèdic Feliu Elias, amb la seva fesomia rosada d'angelet i les seves caricatures tan mordaces com les rèpliques que donava als que gosven polemitzar amb ell sobre dansa, art oriental o cubisme. O aquell obtinat Esclasans que es barricadava darrera una muralla de llibres i revistes, a la taula travessera del fons, rumiant ofenses imaginàries i indignant-se amb crítics ineptes, tot perdut en la pompa marmòria dels seus ritmes. Li agradava de veure de la vora aquells homes que escrivien articles de diari i llibres que havia llegit, i descobrir, en llur manera d'agafar la ploma o en els plecs que els feia el front, la generació de pensament i l'esforç de la creació artística.

A la vora seva, els cadirals s'ordenaven en cercles i òvals, seguint les amistats i les professions. Xavier era amic de tothom i no tenia intimitat amb ningú. Estrenyé unes quantes mans de nouvinguts i preguntà a un:

- ¿Sabeu si ve algun vespre, en Portabella?

- Alguna vegada l'hem vist per ací.

-¿Es possible que el meu benemèrit col.lega no sàpiga encara que el nostre eximi consoci i atenciata, ex-empresonat conseller municipal de Barcelona, s'ha retirat amb tots els ets i uts de la política?

Ja coneixia aquella veu. Era la de Martí Llop, que dirigia les

farderies amb les quals es nodria la penya d'aprop seu. De feia uns quants mesos, Martí Llop exultava visiblement. Havia trobat en la desfeta dels polítics d'esquerra un combustible magnífic per a la rancúnia que feia temps covava a dintre seu. El seu esperit incisiu es llançava a burxar els vençuts amb sarcasmes i crítiques severíssimes. Xavier no volia gaires discussions amb l'altre metge. En Recordava encara les seves intervencions, en els temps llunyans de la seva iniciació política. Com havia canviat Llop, d'ençà d'aleshores! O potser no. Potser només era que cadascú havia desenrotllat els caràcters que duia en germe, amb tots els defectes i les qualitats que aleshores eren amb prou feines perceptibles. Passà revista als coneguts d'aquell "Centre Universitari Nacionalista", del qual tants polítics havien sortit. Marinor, que n'havia estat president, s'havia fos en la grisor d'un càrrec de regidor de Barcelona i havia estat escombrat pel general Lossada l'any 23. Ara només s'ocupava del seu despatx d'advocat mercantil, i era una figura de tercer rengl de la Lliga. Lluís Baldó s'entollava en una lluita constant a favor d'un partit revolucionari que mai no seria popular i que volia dominar els obrers, sense aconseguir de captar-se llur confiança. Cluselles... ¿Què devia haver-se fet d'aquell Cluselles tarambana que els havia iniciat en els misteris dels cafès de cambreres? Devia estar de farmacèutic en un poblet de mala mort. Qui sap si havia arribat a alcalde. O potser s'havi fet de l'Esquerra i ara s'estava a les bodegues del "Uruguay", com el no de la Felicianeta. I aquell Martí Llop, brillant orador, que aleshores r presentava el catalanisme burgès i governamental, s'havia tornat un ateneista mordaç que no es barrejava en política per egoisme i per poder criticar més lliurement tots els polítics, amb el seu llenguatge despietat de cul de café intel.lectual.

- Home, tant com retirar-se de la política... Què voleu que faci? El diaris on escrivia estan suspesos; els centres del seu partit estan clausurats; no el deixen anar a l'Ajuntament a fer de regidor... Bé deu tenir dret, almenys, a exercir del seu ofici d'advocat.

- Es clar que sí! D'advocat i de marit d'una dona rica. Ai! perdoneu M'havia oblidat que vós i ell sou tan amics.

- Amics i parents - afegí, amb sequedat, Xavier.

- Perdoneu-me, carissim col.lega. I això de carissim no ho dic pas pels preus que acaneu als pacients: ja sé que no feu com en Carbonell, q diu que s'ha arrepenjat de debò en el compte que ha presentat al vell Banyeres, el banquer, per l'operació que va fer-li. Aquell sí que és un collega carissim! En canvi vós i jo només arrepleguem els saldos. I ara hi ha una passa de salut que esgarrifa.

- Ja convé, per reposar dels trasbalsos de l'any passat - comentà un altre de la penya.

- Allò va ser una passa de ximpleria, que és diferent. Aquesta vegada, almenys, els culpables del contagi general se l'han carregada.

- Hi ha molta gent que creu que no se l'han carregada pas gaire.

- Ui, ui! Es clar: voldrien penes de mort i altres excessos. Com a Astúries. Ja ho sé. No diré que algú no s'ho hagi ben guanyat, i no parlo pas per cap dels nostres consocis, perquè sento molt viu l'esperit atenetista.- Martí Llop digué això fent una inclinació de cap i un somriure a Joan Portabella que entrava al pati,- però en conjunt trobo que les coses han rutllat de la millor manera que podien anar.

Joan s'havia assegut al costat de Xavier.

- ¿Com va això? Res de nou?

- Sí. Demà surt en llibertat en Vilà.

- Ja era hora! Quan vàrem separar-nos, en marxar del vaixell, li vaig dir que estava segur que no triguria gaire a seguir-me. Quan fa? Un mes i mig, ja, em penso.

- No ho sapo de segur? Passa de pressa el temps quan s'està en llibertat, oi?

- I tant!

A llur costat seguia la conversa. El doctor Llop duia la batuta, però un dels que intervenia amb més vehemència era un home de galtes fofes i esblanquefdes i cabell oliós que era, segons ell mateix explicava, un gros propietari del Penedès.

- ... U s asseguro que al camp no hi regnarà mai més la confiança. ¿Com voleu que jo cregui a un rabassaire que l'any passat va robar-m'ho tot, després de molts anys d'estafar-me en els comptes, i que per l'octubre em volia prendre la casa i tot? I així, tothom es troba amb casos semblants. L'únic avantatge del sis d'octubre ha estat que ha obert els ulls a molta gent i els ha ensenyat que amb aquella púrria no s'hi pot anar amb contemplacions. Que hi hagi república o monarquia, tant se me'n fum. El que jo vull, i em penso que tota la gent decent ha de voler-ho igualment, és que l'amo sigui l'amo, que els tractes es compleixin a l'ra de les parts i que al que no pagui el pugui fotre al carrer. Ah! i ni que el lladre sigui castigat com es mereix, digui's com vulgui. Jo us as seguro que si les coses haguessin anat així, d'altra manera ens trobaríe tots.

- No creieu que tota aquesta gent que està agafada en faran alguna d cresp, si un dia surten al carrer? - preguntà Llop.

- Que ho provin! Jo us asseguro que aquesta vegada se'n faran l'

lla. No ens trobaran pas amb les mans a la butxaca.

Portabella va aixecar-se i digué al seu amic:

- Sortim?

- Anem-nos-en, si vols.

Saludaren, tot passant, uns quants coneguts.

- No m'hi sé estar, sentint com s'esbraven aquesta colla de ximples -exclamà Joan.

-¿Saps què m'ha dit en Llop, abans que tu arribessis? Que t'havies retirat de la política. ¿D'on dou haver-ho tret?

- Ja m'ho suposo. Del meu preciós germà o del sogre, o de qualsevol altre d'aquests éssers admirables que s'han entestat a redimir-me.

Baixaven en silenci l'escala. El carrer de la Canuda estava fosc, però els fanals de la Rambla llufen entre els arbres.

- Explica'm què fas, ara,- prreguntà Forcada.- ¿Està contenta Claudina?

- Bé m'ho penso. Només faltaria que encara no n'estiguésl Em passo hores i més hores al despatx, estudiant assumptes que em faciliten els meus protectors i entretenint-me fent dictamens i escrits per als jutjats. Mai no hauria dit que el meu ofici em fes tant de fàstig.

- Potser t'hi acostumaràs. Tot és agafar el séc professional. A més ¿què voldries fer, ara? No hi ha cap vida política possible. Cal esperar que passi la repressió, i ningú no sap com poden anar les coses. Estem com a l'època de Primo de Rivera.

- Podria tornar a fer de periodista. Podria escriure llibres. Tinc una novel.la començada fa anys i ara sento que podria acabar-la i fer-ne una cosa bona. Però tot això no serveix per guanyar diners. I jo m'he proposat de guanyar-ne, tal com la meva dona vol.

Les seves paraules tenien un accent amarg. Allò que feia era un sacrifici, prou que Xavier ho veia.

- Els sacrificis sempre troben una recompensa,- murmurà.

- Creu-t'ho! Això em penso que és una de tantes superstifions cristianes per mantenir resignada la gent que pateix en aquest món. Tu, com que encara creus, tens la sort de refugiar-te en aquestes idees consoladores. Tens tantes sorts, tu!

Havien arribat al Ford.

- Puges? Et duré allà on vulguis.

- Avui vaig a sopar a casa dels sogres. Claudina ja hi serà. Es una mica amunt, ja ho saps. Un taxi o un vulgar cinquanta-vuit també m'hi durien.

- Apa! No diguis beneiteries i puja!

Voltaren la plaça de Catalunya i van enfilar el Passeig de Gràcia.

- ¿Has sentit què deia aquell home? - preguntà Xavier.

- ¿Qui vols dir? En Freixinals? Es una bèstia bruta. Només pensa en els seus rabassaires i en el preu del grau de vi.

- Es que justament aquesta tarda he trobat una dona que té el fill agafat a l'"Uruguay" i que m'ha dit el mateix, però de l'altre costat de la barricada. Em fa molta angúnia que sigui aquest esperit de revenja, aquest odi de rics i pobres el que inspiri la vida del nostre poble.

- Són coses tristes, però molt humanes. Hi ha moltes injustícies i del cantó que ha guanyat es cometen molts excessos...

Joan estava una mica distret pensant en Claudina. Però Xavier seguia exclamant-se:

- Quan em penso que a tot Catalunya hi ha avui aquesta divisió a base de coses materials i sense cap ideal, m'esgarrifo. D'ençà d'aquell maleït sis d'octubre sento que tot d'il.lusions i de creences que tenia trontollen i amenacen desfer-se. Per exemple, em sembla que el catalanisme s'ha desviat del seu camí, que en lloc d'ésser una doctrina constructiva, una força que neix de la terra i ens uneix a tots com a germans, ha esdevingut una llavor de revolta i de violència. I em temo que la collita se'ns presenti massa ufanosa. Sentia la il.lusió de seguir uns ideals de pau i d'alliberació, i ara em temo que els resultats siguin la guerra i l'esclavatge de l'odi. Hem perdut moltes coses, però la pèrdua més terrible per a molts ha estat la de la fe.

- No, per molt que diguis, no et crec. Tu no has perdut la fe. No la pots perdre. Aquests pensaments depriments tots els tenim, un dia o altre. Però si la fe està posada en un ideal superior, no hi ha perill que s'esborri. Es com l'amor...

La Diagonal estava una mica fosca, molt ampla, amb els seus rengles de palmeres i de plàtans atapeïts de fulles que atenuaven la claror dels fanals elèctrics. En algun dels bancs hi havia encara una parella que s'agafaven les mans, embadalits. Joan recordà aquell banc on havia begut, amb Isabel, feia tants anys, un matí assolellat de diumenge. ¿Quin banc devia ésser? El paisatge havia canviat tant! Aquelles cases noves no entraven en el clixé esgroguejt del seu record. Segurament seria aquell d'abans d'arribar a Muntaner. O potser el de més enllà. ¿No era ell mateix, aquell minyó amb boina, de cabells desordenats desmanegat per l'adolescència, que voltava amb els braços una noia de trenes d'un ros castany? O bé eren unes fantasmes que només existien en el record?

Pel seu pensament començaren a passar, en un carrossel desen-

rat, les dones que havia conegut i que havia estimat. Veié els cabells ardents de Grècia, els rulls oxigenats de Mercè, el ros daurat de la cabellera de Claudina, entremig d'un esplet de caps voltats d'atzabeja lluent, florits els rostres pel somriure dels ulls i el plec sensual dels llavis.

- Es allò que haviem dit algunes vegades - continuava Xavier, amatent a conduir el Ford i sense mirar la cara del seu company - que el nostre benestar ens incapacitava per a comprendre molts problemes i ens treia tot mèrit dels nostres esforços per ~~xxxxxx~~ millorar el país. Perquè, en el fons, no ens agrada gens de sacrificar la nostra comoditat. Això no puc dir-ho per tu ni per Francesc, ho reconec. Parlo per mi, només. Les bones intencions serveixen per empedrar l'infern, i ben poca cosa més. ¿No és per aquí que viuen els teus sogres?

- Això mateix,- contestà Portabella, arrencat a les seves evocacions - Es aquesta reixa d'allà. No cal pas que entris al jardí. ¿Què més haviem de dir-nos?

- Si demà vols venir a esperar en Francesc quan surtà de l'"Uruguay".

- Es clar que sí! A quina hora és?

- Jo sortiré de casa a les quatre. ¿On serès, tu, al despatx o a casa teva?

- Al despatx. I ja estaré a punt. Té raó. Al matí hauré d'arribar-me a veure la mamà. Avui en Jaume m'ha telefonat que està una mica empiocada. Apa, noi. Adéu i gràcies.

Saltà del cotxe i estengué la mà a Xavier. Després s'allunyà, alt i robust, cap a la casa que s'aixecava, amb una ostentació de pedra picada i ferro forjat, al capdavall del jardí.

Forcada posà en marxa el Ford. Aleshores es recordà que no havia fet cap indicació a Joan se la visita que havia rebut aquella tarda. Els dubtes sobre la felicitat del seu amic es barrejaren, fins a confondres'hi, amb els dubtes sobre la seva pròpia felicitat i sobre el seu dret a ésser feliç. O a creure-s'ho, perquè era probable que la felicitat només existia en la imaginació dels homes.

VIII.- P E R T R O B A R D E U

L'âme n'est sans doute que le plus beau désir de notre intelligence, et Dieu n'est peut-être à son tour que le plus beau des désirs de notre âme.

MAETERLINCK - "La sagesse et la destinée"

- Aquesta etapa de República passarà a la història sota el senyal del Estraperlo. No en dubteu. Nosaltres, amb el nostre modest sis d'octubre, els asturians amb llur setmana heroica, serem sempre davant de tothom els anti-estraperlos, els que ens hem oposat a la corrupció governamental, a la transformació del poder en una ruleta preparada per fer guanyar sempre els amics. Podem dir ben bé que som nosaltres que hem jugat amb sort.

Baldó somreia davant l'entusiasme de Portabella. Els discursos d'Azaña, a dintre i a fora del Parlament, les crisis inacabables de govern, el desprestigi dels radicals i l'afebliment de la CEDA eren presentats per l'advocat com a fets demostratius d'aquella reacció tan esperada del poble contra les dretes que ocupaven el poder.

Ara ells dos es veien sovint. Tornaven a funcionar comitès secrets com en temps del Govern Berenguer. En un d'aquests, el que s'ocupava dels empresonats, Joan va trobar-se amb el seu antic conegut.

- Tu t'ho penses així,- replicava Baldó,- perquè et mires tots aquests episodis com una senzilla batalla electoral, encara que es lliuri a fora de les urnes. Jo ho considero d'una altra manera. Per mi, una revolució és una cosa que sempre està en marxa. Els fracassos, com les victòries, serveixen per a enfortir-la o per donar-li una profitosa experiència. Aquesta vegada vàrem perdre, no pas perquè l'enemic fos gaire fort, sinó perquè les mans que volien dirigir el moviment eren febles i la demagògia les paralitzava. Veu quins papers més galdosos han fet els principals protagonistes d'octubre: Dencàs fugint per la claveguera, Largo Caballero, amagant-se, vestit amb una bata blanca, i després negant que ell hagués pres part en res i carregant el mort als herois d'Astúries. Lerroux devia trobar que el seu exemple de la Setmana Tràgica, quan va deixar que afusellessin Ferrer i Guàrdia, ha fet escola. Vàrem perdre, també, perquè els anarquistes ens van trair. Amb llur hostilitat, cap moviment popular no és possible. Els murcians de la FAI són uns energúmens, ja ho sé, però ens hi hem d'entendre per força, perquè sense ells mai no podrem fer res.

Lluís Baldó deia aquestes coses amb un to sentenciós. Molta gent que havia hagut de sofrir-lo en reunions en les quals el lleidatà

desenvolupava la seva argumentació flexible i oportunista, deien que en el fons Lluís Baldó era un ambiciós, dominat per l'obsessió de governar i que, si un dia ho aconseguia, faria totes les evolucions que calgués per mantenir-se al poder.

- Rieu-vos de Briand i de Clemenceau! - exclamava Bartolí, que no el podia veure.- Aquest Baldó arribarà a ésser més conservador que en Cambó, si un dia el deixen manar.

Joan caminava al costat del teoritzant comunista. Havien sortit de la reunió, mig marejats de tant discutir uns comptes que mai no sortien ben clars i uns programes d'actuació que, segons uns delegats, havien d'ésser exclusivament benèfics, mentre que d'altres asseguraven que havien d'ésser, sobretot, polítics. Els que defensaven aquesta darrera tesi tampoc no estaven ben d'acord entre ells, perquè per a cada un la política que calia seguir era la de llur propi sector, amb exclusió total dels altres. Baldó volia que fos revolucionària, el delegat socialista es decantava per la fórmula social-democràtica i els delegats de les quatre o cinc fraccions del nacionalisme radical exigien un programa patriòtic amb matisos socials més o menys avançats segons el sector. A cada reunió es produïa una nova escissió o la desautorització d'algun delegat. Aquell vespre, al cap de dues hores de reunió, havia pujat el cambrer a avisar-los que no fessin tant de soroll perquè, des de baix de la plaça, el vigilant i els policies ho sentien tot.

- Ja ho saben, que ens reunim, és clar,- assegurà Baldó.- Però tant se'ls en dóna.

Havien sortit, de totes maneres, amb precaucions d'aquell restaurant que tenia tres entrades diferents i tot de reservats ocupats generalment per solles xoroloses d'amics o per parelles que cercaven la discreció. Van dividir-se en grups de dos o tres i sortiren a interval cada grupet per una porta diferent. Portabella i Baldó es trobaren al mig de la Rambla, que a aquella hora estava poblada per la seva fauna nocturna. Passaven donas que es balandrejaven com un vaixell en alta mar, amb l'enorme moneder penjat dels dits i una estela torbadora de perfumeria de poc preu. Entre els cabarets dels volts de la Plaça del Teatre i els prostíbuls del carrer Nou i de l'Arc del Teatre s'establia una corrent compensadora de clients. Feia fred, però això no era obstacle perquè els taxistes circulessin molt poc a poc, en corrua, a l'aguait del client noctàmbul, ni perquè les venedores de dàtils seguissi inconsables al davant de l'Orient desbordant de claror i de fumerel.le de café exprés i de ressopons de fantasia. Els quioscs de diaris tenie encara uns clients que devoraven de franc totes les primeres pàgines En un, una xicota emboligada en unes pells excessives triava un p

de llibres que pagaria el forasterque anava al seu costat, tot mudat i ple de joies. Al carrer de la Unió i entre les ombres del davant del Liceu, els minyons que volien conèixer per poc preu les sensacions trasbalsadores del vici passaven revista meticulosament a les dones que voltaven els fanals i regatejoven amb tenacitat, emparats en l'hora tardana, propícia a les rebaixes.

Passà un tramvia mig buit, fent tentines damunt els rails.

- Què fas, tu? A peu o a cavall?

- Mig a peu i mig caminant, si et ve bé. Després de tantes hores tancat i discutint coses tan estúpides, tinc necessitat d'estirar les cames i d'esbargir-me una mica. Tens tard, tu?

Baldó rigué, menyspreatiu.

- Tard, jo? Cada dia me'n vaig al llit almenys a les quatre. No sabria pas colgar-me abans. I a mi, a casa, no m'hi espera ningú. Visc a una dispesa que ja estan curats d'espants i tant si hi vaig tard com si no hi vaig no passen mai cap ànsia. Sempre em llevo cap a migdia.

- ¿De què vius, doncs, si es pot saber?

- I tant, si es pot saber! ¿No et recordes que sóc funcionari municipal? Els teus correligionaris van tenir l'excelsa pensada de fer-me encarregat d'un servei molt poc cansat: sóc revisor de l'impost municipal dels teatres i cinemes. Aquesta feina té dues avantatges: que tant si la faig com si no, ningú no es queixa ni se n'adona, i que em permet d'anar de franc a tots els espectacles que em vénen de gust. Aquesta societat burgesa, que sense paràsits no podria viure!

- I tu t'hi trobes bé, fent de paràsit?

- Ni bé ni malament. El partit va creure que d'aquesta manera jo seria més útil que copiant escriptures a Lleida, i jo m'hi conformo. Tant era de paràsit una feina com l'altra. Suposo que tu no tindràs pas la pretensió de de creure't una altra cosa.

- Home! - protestà Joan.- Jo sempre he treballat d'una manera o altra. .

- Sí, allò que en diuen "treball intel.lectual". Una altra forma del parasitisme. El que passa és que hi ha un respecte supersticiós per a tots els ~~xxxxxxx~~ paràsits. Fa poc vaig llegir que la formiga en mantenia tants i de tantes espècies. Diu que particularment en passeja uns, una mena de pugons, que se li arrapen al cap, ben col.locadets, i es van nodrint amb el treball de la formiga, abans i tot que aquesta, que no gosa desprendre's-en ni tallar-los els aliments. Nosaltres, funcionaris o burgesos, polítics o intel.lectuals, també ens en duem els millors talls de la riquesa que ~~crea~~ produeix l'únic ésser que en crea

debò, que és el treballador. Fora de l'obrer, creu-me, tots som paràsits.

- Què caldria, doncs? ¿Suprimir-los tots?

- No. Sense paràsits, l'obrer no sabria viure. Allò que cal és que els paràsits tinguin consciència de llur missió, que és d'estimular el cos que els manté, servir-lo amb els seus moviments i amb la seva intel.ligència. Els membres del partit comunista rus que abans manaven a la Unió Soviètica eren uns paràsits d'aquesta mena.

- I ara no ho són?

- Qualsevol ho sap, el que són ara!

- Escolta una cosa. A Catalunya, els comunistes heu estat sempre vosaltres, els del Bloc. A Espanya, no: eren els oficials, els del "radi", no? ¿No teniu por que ells s'aprofitin del prestigi que ha guanyat llur partit, després del fracàs d'octubre i de les divisions socialistes, per imposar-se damunt les masses obreres espanyoles i estendre's fins aquí? Ja saps: el Front Popular, aquesta fòrmula màgica de l'antifeixisme, llançada pel Komintern i sobretot per Dimitrov.

- Fins ara, efectivament, les coses han anat com tu dius. Ja veurem, què passarà demà. Nosaltres tenim una feina feta de molts anys, uns sindicats ben addictes, uns quadres intel.ligents...Ja ho veurem!

Seguiren en silenci Rambla amunt. Baldó tornà a parlar:

- ¿I tu, què fas, ara? ¿Es veritat el que van dir-me, que volies retirar-te de la política?

- Ja ho veus! - Joan féu una rialla.- I em torno a deixar enredar en aquestes discussions inútils i interminables! No. Va haver-hi una temporada, en sortir del vaixell, que volia deixar totes aquestes vanitats i dedicar-me a allò que tothom considera com un deure sagrat de tot home que s'estimi: guanyar-se la vida. Però aviat me'n vaig cansar. No he nascut per a la vida d'advocat tal com ací l'entenen: defensar plets o liquidar heretatges, barrejar-se sempre en qüestions d'interès, mai en problemes humans. M'estimo més tornar a fer de periodista. Fins i tot m'estimaria més fer com tu, anar a revisar els impostos municipals als teatres!

- Bé, bé, no facis l'heroi, ara! Tu rai! Ets ric i t'has casat amb una dona milionària. Pots fer el que vulguis. Quina gran cosa, poder triar, quan saps que de l'encert de la tria no en depèn el teu viure!

Portabella tingué a la punta de la llengua una reacció violenta. De què serviria, però? No era pas amb Baldó que havia de discutir els seus problemes. ¿Amb qui, doncs, podria expansionar-se? La seva mare

s'havia mort sense fressa, com havia viscut, satisfeta de deixar dos fills, ben notables cadascú en el seu ram, i que sabrien perpetuar el nom dels Portabella, un nom que havia esdevingut sagrat d'ençà que el seu marit l'havia encimbellat en la prosperitat. Gens amoïnada per abandonar aquesta vida tan pròdiga en migranyes com en preocupacions, semblava com si pensés amb il.lusió en el nínxol del Cementiri de Sant Gervasi on, de feia onze anys, l'esperava el difunt. Fins al moment que la hi va deixar, i que es veié voltat d'una espessor de vestits negres i de cares distretes, no s'adonà Joan que, malgrat tot, aquella dona insignificant li havia fet costat i que, sense ella, es sentia desemparat, orfe de debò, com mai no s'havia sentit després de la mort del senyor Portabella. Si Claudina hagués estat més sensible a les vibracions sentimentals de les persones que la voltaven, hauria sabut aprofitar aquell moment per ocupar sense gaire esforç el lloc vacant i fer-se seu pels camins de la tendresa l'home que només ho era per la tenacitat del seu amor i el seu desig. Però Claudina no sabia ésser maternal, com no sabia ésser vencedora. Del seu esperit fluïa únicament l'aigua sense gust ni olor d'una avidesa mesquina de posició social, de riqueses, una avidesa que no tenia ni els horitzons ni la grandesa de l'ambició: només la pueril voluntat de superar sempre en tot les seves antigues condeixebles de les Dames Negres, de seguir essent entre elles la reina arrogant que les dominava totes per la bellesa i la fortuna.

Morta la senyora Portabella, qui li quedava? Joan pensà en els amics que, d'ençà de la infantesa, s'havia avesat a considerar com a germans i dels quals podia esperar i exigir més coses que d'un germà. Tant Forcada com Vilà ara estaven arrecerats en la cala segura del matrimoni. No seria pas aquella Carme, voltada de breçols i coneixedora de tots els ressorts que regulaven la vida del seu home, ni la dona de Vilà, aquella Laura que havia trobat, al capdavall dels seus trenta-quatre anys d'espera resignada el refugi que era el seu casament amb Ferran, i que s'hi havia llançat, trement de passió, resignada a ofegar-se en el seu cabussó en les aigües desconegudes de l'amor - no serien pas ni l'una ni l'altra d'aquelles mullers que plantejarien als marits els dilemes que Claudina es plaïa darrerament a proposar-li. No, per a aquelles dues parelles, lligades ara per tot de nusos invisibles d'afecte i parentiu, el matrimoni era un final i començament d'etapa, sense sorpreses desagradables ni problemes insolubles. Anar altra vegada a turmentar-los amb les seves preocupacions fóra d'un egoisme ben gratuït.

Seguien caminant. Baldó havia tombat pel carrer de Pelayo, i

Portabella el seguia mig d'esma. Tant se valia que aquell camí l'allunyés de casa seva. Ara arribava a témer el moment d'introduir-se en els llençols, al costat d'aquell ésser magnífic i distant que duia el seu mateix nom. De vegades tenia la sensació que la frescor del llit era la glacial desolació d'un sepulcre, en el qual anava quedant enterrat cada dia una mica més del seu amor. De sobte va plantejar al seu acompanyant una pregunta estranya:

- Escolta ¿tu creus en Déu? No em contestis, ara, sobretot, com a dirigent d'un partit de classe ni com a propagandista de les doctrines marxistes-leninistes. No et parlo com un capellà, sinó com un home que es troba molt lluny de les creences de la seva infantesa. Digues ¿tu creus en Déu?

Baldó féu una rialleta i llençà la punta de cigarreta que tenia als dits:

- Quines preguntes de fer, a les tres de la matinada, i amb aquesta fresca! ¿Si jo et contestés, com es fa molt sovint, amb una altra pregunta: i tu, que hi creus?

- Ja veig que m'has entès. Tant se val que parli jo com tu. Si t'ho preguntava a tu era més aviat per veure si la teva resposta podia il.luminar-me dintre meu. Perquè era jo em trobo així: el Déu que coneixia, el Déu amb les barbes blanques i el triangle lluminós per corona, i el Déu crucificat, i el Déu dels altars i els tabernacles, que m'havien ensenyat a témer i estimar fa molts anys se m'ha anat fonent poc a poc fins a esborrar-se totalment del meu esperit. Em penso que era a dalt de l'"Uruguay" que vaig adonar-me'n plenament. Sí, aleshores vaig veure que Déu s'havia mort a dintre meu, i no vaig trobar-hi ni el cadàver.

- Bravo! No en fa poc de temps que jo vaig adonar-me que Déu no tenia ni cadàver!

- Bé, però és que ara comprenc que aquesta mort m'ha deixat desemparat, amb un buit estrany. I de vegades sento que aquest buit interior em fa mal, com diu que fa mal als que han estat amputats d'un braç o d'una cama el membre fantasma que han perdut. Déu em fa mal a dintre, i sovint sento impulsos com els d'aquells il.luminats que es llançaven a la recerca de la veritat o de la saviesa absoluta. Voldria anar a la recerca de Déu. O de la raó de viure, o de l'enigma de tot el que ens volta, o de la clau que explica els nostres sofriments i les nostres joies. Un Déu que sigui diferent del que hi ha els altars o als tabernacles, però que per mi sigui més digne d'ocupar aquests llocs. Un Déu que no sigui venjatiu ni magnànim perquè en la seva justícia i en la seva perfecció ja trobis premi o càstig dels teus actes. No em deus entendre, és clar. Si ni jo mateix m'entenc!

- Potser sí que t'entenc, no et pensis. També els he tingut jo, aquests dubtes, fa molts anys, quan estava al Marroc entre militars ineptes i moros plens de males intencions. O bé a Lleida, quan em veia enfonsar sense remei en l'abisme d'escriptures i recursos. Simplificant molt el problema, et diria que he trobat la solució en el partit i en les seves doctrines. Jo ja ho tinc resolt. Per mi Déu és l'esperit humà que evoluciona d'una manera col.lectiva, valent-se de les individualitats, com el nostre cos es val de les diferents cèl.lules i dels òrgans i dels reflexos, però supeditant-ho tot a aquesta marxa cap endavant que mai no ha d'aturar-se. Per servir aquest avanç sense fites, va semblar-me que la millor manera consistia a destruir tots els obstacles que de feia segles se li oposaven. Destruir la societat burgesa, destruir l'egoisme individual i l'esperit de propietari, destruir les potències de les tenebres, si vols. De cop, vaig trobar Déu o, almenys, una religió i una església. Ja veus quina felicitat és, el comunisme! A un altre no li presentaria el partit i els seus ideals amb aquest llenguatge místic, perquè s'espantaria, si no em prenia per ximple. Amb tu és diferent. Home, té raó: ¿per què no véns amb nosaltres?

- No puc. El meu Déu no és encara aquest que tu has trobat. No em veig encara amb cor de substituir el Pare Etern per Karl Marx ni el Sant Pare per Lènin. Sí, Déu ha d'ésser una concepció sublimada de tota la humanitat; hi ha d'haver una unitat de l'esperit universal que ajunti tots els éssers humans a desgrat de llur ignorància, o de llur crueltat o de llur misèria. Però jo no he trobat per ara que aquest Déu hagi d'ésser servit amb la revolució permanent, o amb la col.lectivització de la banca i de les indústries - ni tans sols amb la dictadura del proletariat.

- No és gens estrany. Al capdavall, ets un burgès. No saps què és treballar ni patir

Les palmeres de la Plaça de la Universitat es movien amb una remor de veles inflades per la brisa marina. En un dels graons de l'entrada del Metro, arraulit a la paret, hi havia un home que dormia, formant una massa confusa. Baldó va assenyalar-la.

- Veus? Aquests homes que no tenen sostre, els famolencs que no poden menjar, els obrers sense feina i els infants sense pare tenen per a nosaltres dos un llenguatge diferent. Per tu només representen un infortuni individual, que pot ésser atès amb un acte de generositat material. Per mi són demostracions eloqüents i urgents de la necessitat de canviar les normes de vida que permeten que tals casos es produeixin.

- ¿I què saps tu del que jo penso en aquests casos? ¿Com ho saps que jo no sé comprendre el sofriment? Es massa còmode aquest costum vostre, de classificar la gent en burgesos i proletaris, i d'atribuir als primers tots els defectes i als altres les virtuts més heroiques, com a les novel.les de Luis de Val. Es molt fàcil de dir que els burgesos no coneixen el dolor ni el treball. Potser coneixen d'altres inquietuds que no es presentaran mai a l'esperit dels homes que treballen a sou, en el règim capitalista. Tots els grans reformadors, tots els revolucionaris eren burgesos. Tu mateix ho ets.

- Trobo que per defensar la burgesia t'has allunyat bon xic de Déu - bromejà Baldó.

- Qui sap! Totes les idees que em volten aquests dies pel cervell em penso que deuen acostar-m'hi, al contrari. Amb força marrades, potser, però el cas és arribar a aclarir els dubtes que em turmenten. La cosa és clara: als trenta-tres anys em trobo amb una suma tan gran de fracassos que redueixen al no res els èxits que m'havia il.lusionat d'aconseguir. Tots els ideals estan insegurs. Haig de revisar-los un per un, tornar-los a poser cada un al lloc que li escau. I comprenc que només la idea de Déu, d'un Déu perfecte i just, podria donar un sentit a aquest conjunt d'ideals desaparellats.

- Però trobar Déu vol dir trobar una religió, i tota religió suposa una església. Pensa en el que t'he dit.

- ¿Vols dir que entre Roma i Moscuà no hi ha una altra sortida? En tot cas, voldria cercar-la per mi mateix.

Baldó arribava a casa seva.

- Xic, moltes gràcies de la companyia. Creu que em sap greu de no haver-te pogut oferir un Déu més presentable que el que jo tinc a la meva disposició. Ja veus la bona voluntat. I jo el trobo ben pràctic, t'ho assegguro. Bé, ja deurem tornar-nos a veure un dia d'aquests. Té raó: què fa ara en Vilà? ¿Torna a dirigir les Construccions Metàl.liques?

- S'ha casat. Que no ho sabies? Amb la germana d'en Forcada, aquell xicot que estudiava medicina i que venia sempre amb Vilà i jo al Centre. Te'n recordes? Diu que la detenció i el procés d'en Vilà li han fet perdre la gerència de la Societat. Però hi segueix treballant com a enginyer en cap. Em penso que ell sí que està desenganyat de debò d la política.

- Com tothom! Espera que vingui una ocasió favorable! I no trigar pas gaire, em penso. Aquest inefable senyor Chapaprieta també està

condemnat al fracàs. I aleshores és quan es presentarà el moment de les esquerres. Ja m'ho sabràs dir! Bé, xic. Bona nit i a reveure!

La porta es tancà darrera seu. Portabella restà uns segons deturat en mig de la voravia dé la Gran Via. A aquella hora el carrer de les Corts Catalanes estava desert, només il.luminat pels fanals i per algun bar escadusser que ja posava les cadires damunt la taula. Havia arribat l'hora de tornar a casa. Allà, a dues passes, hi havia aquella escala on la senyora Gertrudis l'acollia un temps amb el seu somriure melós i on ell trobava en el cos vincladís de Mercè una joia sense complicacions. Sospirà. Pobra Mercè! Feia mesos que no la veia perquè temia que una topada amb ella pogués acabar de trencar el lligam cada dia més feble que l'unia amb Claudina. S'ho mereixia, ella? Recordà les confidències que li havia fet Vilà i els escrúpuls que un dia va tenir Xavier per insinuar-li que potser havia estat massa cruel amb ella. Tot d'una el colpí una idea maligna: ¿quina necessitat tenia de fugir aquella temptació? ¿Per què no se'n servia per a desvetllar la gelosia de Claudina? Només hi havia un perill: que l'experiència confirmés la indiferència de la seva dona i que la duplicitat del joc acabés de vexar [illegible] Mercè. Demà mateix la telefonaria. El record dels ulls blaus de la noia i de les seves cames afuades va dur-li una bravada de desig. Demà trucaria a l'Ajuntament per dir-li que tenia ganes de veure-la. La darrera vegada que li havia parlat havia estat pocs dies després d'haver estat posat en llibertat Mercè va dir-li:

- M'has fet molt de mal, però ja sé que tu no en tens la culpa, perquè tu no pots fer-hi res. Recorda't, però, que sempre seré la teva amiga. Potser encara em necessitaràs, un dia!

No sabia si aquell dia havia arribat o no. Mentre el taxi que havia passat per atzar el duia a casa, perquè s'adonava de sobte del fred i tenia ganes de ficar-se al llit, repassava les incidències recents de la seva vida conjugal. Els primers mesos que es plegà a les exigències de Claudina i va dedicar-se de ple al seu bufet d'advocat, deixant totes les altres activitats, va semblar com si la seva dona li tingués una major consideració, com si l'admirés d'altra manera que com al bell mascle que sempre l'havia interessada d'una manera estranya, més per la vanitat que pel cor o pels sentits. Era com si comencés a enamorar-se d'ell, del seu marit. Aviat vingué la desil·lusió. El malentès era massa profund perquè es pogués resoldre gràcies a un simple acte de voluntat de Claudina. Claudina en tenia tan

poca, de voluntat! El reflex de Joan havia pesat en les seves resolucions tot el primer any de llur matrimoni, però després ella havia tornat a estar sota la influència dels seus pares, sotmesa a tota llei d'influències externes que, paradoxalment, li donaven un semblant de personalitat. Més enllà de la indiferència, de la peresa mental, de la manca de sensibilitat i afecte hi havia el buit total. El misteri no existia, i aquesta dolorosa descoberta era l'única recompensa a l'esforç d'haver recorregut tot el laberint, seguint el fil d'Ariadna d'aquell amor que ara començava a esdevenir exigent, perquè li havien estat demanats uns sacrificis excessius.

- Aturi aquí mateix! Quan és?

- Dues trenta.

= Tornava a estar a casa seva. En traspassar el llindar, però, sentí altra vegada aquella fredor estranya. La calefacció central, les catifes esponjoses i els cortinatges allunyaven, tanmateix, tota ombra de fred del carrer. Allò que, com sempre, el sobtava desagradablement, era la manca de caliu en la ~~fi~~ seva llar: una llar que només havia consumit el foc que ell hi havia posat, i que devorava inútilment tota la llenya que ell s'havia esforçat de fer cremar en el redós d'aquell matrimoni sense fills ni tendresa.

Claudina dormia. Els cabells eren rossos i s'escampaven pel coixí sense perdre les ondes suaus, on es reflectia la claror del llum del capsal. El perfil era aquella mateixa línia purissima que tantes vegades havia contemplat amb emoció. Dels vermells llavis entreoberts sortia una respiració sense sotracs, llisa com la d'un infant. Joan la contemplà, forma fràgil i meravellosa sota la roba del llit. L'havia mirada tantes vegades mentre dormia, per veure si podia descobrir aquell secret que ara veia que era una simple bombolla de sabó! Davant la fallida del seu amor sentí més punyent encara la necessitat de trobar aquell ideal superior que havia de ~~fondre~~ guarir totes les nafres del cor i donar un nova virginitat a tots els vells símbols. Només Déu podia compensar-lo de la Dona.

La claror féu obrir els ulls a Claudina, la qual veié el seu marit dret als ~~ma~~ peus del llit.

- Ara arribes? - Féu un esforç per veure el rellotge de ~~sobre~~ la tauleta de nit.- Quines hores de venir!

- Sí, la reunió ha estat llarga.

No sentia cap desig ni necessitat d'excusar-se, com abans, amb detallades explicacions i protestes d'afecte. Quan havia decidit de t

nar als seus protectors interessats, el germà i el sogre, tots els assumptes de despatx que li havien encarregat, i va anunciar a Claudina que d'ençà d'aquell dia tornaria a fer la mateixa vida d'abans, sense renunciar al periodisme ni a la literatura ni tan sols a la política, va comprendre que havia trencat les hostilitats i que aquell episodi podia ésser decisiu en la seva vida conjugal. Les conseqüències serien les que fossin. Però estava decidit a no sacrificar el seu esperit a la tossuderia estúpida de la seva dona. La mort de la seva mare li deixava a Joan prou diners per poder-se permetre de renunciar a l'honor burgès de "guanyar-se la vida". I va renunciar-hi totseguit.

- Aquesta política, que te n'ha de donar, de disgustos! Com si no n'haguessis tingut prou amb els quatre mesos i mig d'Uruguay"! Ara, si algun dia et passa alguna cosa, pots estar segur que et trobaràs ben sol, perquè ningú no voldrà ajudar-te.

- Ni tu? - preguntà Joan.

- Ni jo,- replicà la veu que sortia d'arran del coixí, eppessa de son.- Ja t'ho vaig dir. Però tu no fas cap cas de mi. I tant que dius que m'estimes! Un dia t'ho trobaràs, i aleshores et sabrà greu de no haver-me escoltat quan hi eres a temps!

- Que és una amenaça, això?

- Pren-t'ho com vulguis! Res del que jo dic no t'interessa, de manera que tampoc val la pena que en facis cas.

¿Com era possible que aquells llavis arquejats i aquells ulls de vellut poguessin lligar amb les paraules agres i les mirades d'odi? Valia més callar i deixar que el son tornés a equilibrar aquelles faccions i a revestir-les de la seva externa bellesa. En ficar-se al llit va sentir novament - ara en els llençols - la fredor glacial del pis.

L'endemà, instal.lat al seu despatx on ara podia treballar tranquil.lament, lliure de la feixuga ombra que projectaven al seu damunt els plets complicats que li oferien els seus clients i parents, Joan Forta bella tornava a sentir-se l'home optimista de sempre. Tragué del calaix una carpeta amb tot un seguit de sonets en els quals treballava feia mesos i que eren el botí poètic del seu empresonament. Va acabar-ne u amb el vers que convenia, maldà inútilment per canviar el primer terset d'un altre sonet. Repetia en veu alta les rimes per a sospesar-ne la sonoritat. Li agradava sobretot una evocació de Montjuic vist del vaixell

tosc en la pedra nua com Adam en el fang.

Arrufà les celles en descobrir les aliteracions: com, Adam, fang... Sons massa semblants i massa pròxims. Adhuc aquell vers, caldria

Després es posà a redactar un article sobre aquell problema de les injustícies socials que havia evocat la vigília amb Baldó. La ploma rodolava pel paper en períodes fàcils, quan l'interrompé una visita. Era una família que enyorava tenia a la Model un noi detingut pels fets d'Octubre, i que l'anaven a veure per demanar-li consell sobre el procediment que calia seguir per a apel·lar contra la sentència. Va endinsar-se amb la mateixa satisfacció en aquella consulta, i fins després va anar a acomiadar els seus visitants fins a la porta.

Acabà l'article i el rellegí. Déu hi estava present? Joan ho veia clar, o almenys creia veure-ho tot ben clar, ¿Com podia parlar-se d'humanitat, del dolor i de la justícia, passant-se de Déu? La gent havia abandonat aquest mot com un concepte buit i sense valor de cap mena perquè el Déu que concebien havia oblidat les seves prometeences i es complaïa al temple protegint els mercaders, en lloc d'expulsar-los.

Déu havia d'ésser amor. Claudina, incapaç d'amor era per força, el seu home ara ho veia molt clar, una falsa devota, Recordà com resava Isabel, en aquells matins gloriosos de diumenge que van inaugurar els seus amors d'adolescent. Els ulls blaus d'Isabel, molt esvaïts en l'ombra del record, es transformaren al cap d'un moment en els de Mercè, llamoeguejants de voluptat i de malícia.

Què faria? Allargà la mà al telèfon i vacil·là. Veié una altra vegada la cambra de la senyora Gertrudis i un cos setinat i àgil que s'estremia de plaer sota la llum rogenca del llum de peu. Veié el rostre de la noia, molt a prop seu quan, a l'Ajuntament, li duia la signatura del correu, i els signes muts però evidents que li feien les trusetes transparents i els braços nus, la nuca que reclamava el bes o el coltell, ajupida humilment davant la màquina d'escriure... Una barreja de compassió i de desig va envair-lo. Va marcar el número. Al cap d'una estona hi havia a l'auricular la veu coneguda que deia:

- Qui és?

- Mercè! Sóc jo, Juan. Què fas? Jo també m'enyorava: per això et telefono.

A l'altre extrem del fil, la veu es feia més segura, triomfava. Encara hi era a temps. Però ara ja estava decidit a no recular.

- Què fas aquesta tarda? Tens oficines, també? I ara! prodries fer festa, trobo. Mira, si vols venir amb mi, podrem anar al cinema o a berenar, com tu vulguis. Què? Deixa estar, dona, les coses que pode dir els altres. ¿No t'he dit que tinc moltes ganes de veure't, que t'enyoro? En ~~qualsevol~~ què quedem, doncs? ¿Vols que et

vingui a cercar o vols que ens trobem en alguna banda? A casa teva, dí, dona! En què quedem, doncs? ¿Et vinc a buscar? Entesos, doncs: et vindré a recollir a casa teva a les quatre. Si tens café en prendré, és clar. Fes-lo bo. Fins a la tarda.

A les quatre trucava a la porta del piset del carrer de Vilamari. La mateixa Mercè va obrir-lo. La veié més prima, potser una mica envellida, però amb els ulls il.luminats de joia i els llavis tremolosos que ja se li oferien.

- Joan! - pogué només dir.

La va prendre en els braços. Que lleugera que era, i que profunds eren els seus ulls!

IX.- TRES DIUMENGES

Queia avall, avall, en un pou sense fons, tapissat de lletres incoherents. No estava pas asverut ni vaig sentir les temences de la topada final. Tenia la seguretat que abans que es produís la catàstrofe intervindria un miracle. Que tornaria a fugir contra totes les lleis de la física, o que es quedaria suspès a mig aire, flotant en un suau repòs. Aleshores, tanmateix, els ulls, en sentir-se pròxima la humitat de la terra. La sotragada fou violenta. Quan tornà a obrir els parpres va veure la claror que entrava pel balcó: un raig de sol que pintava sota d'or pàl.lid milions de corpuscles frenètics per haver estat revelats, en llur secreta dansa, a la mirada dels humans. Reconegué, després d'una dècima de segon, el llum de cristall de Murano i els grans miralls de l'armari i les perònies blaves del paper de la paret. Sobretot, podia ancorar-se en una realitat molt pròxima, que era aquell miracle que el seu subconscient esperava en la interminable caiguda. El miracle que ara li somreia amb la boca i els ulls de Carme, dreta al seu costat amb la seva bata blanca de seda i els cabells un xic embullats. A la cambra del costat sonaven crits i paraules sense sentit o petits singlots de satisfacció: era l'altra realitat miraculosa. Aquells dos minyons i aquella noia, que dintre la fragilitat de llur infantesa ja donaven testimoni de l'aliatge perfecte de l'equilibri dels Forcada i de la tendra fantasia dels Arnau. Refusà dí endinsar-se en un examen de les condicions físiques i morals que l'herència estamparia en els menuts; en aquell gest d'atenció abstreta que de vegades tenia Laura, com en la prodigali-

tat del borsista Arnau, l'avi, que reapareixerien un dia en el petit Jordi que ara cantava per ell tot sol una melodia amb paraules de la seva invenció; en la miopia de l'oncle Jaume Fuster, com en la fe cristiana sense escletxes ni complicacions de la senyora Forcada, que potser s'ajuntarien, en un fardell excessiu, damunt aquell Manuel que ara contemplava absort les cortines que el sol travessava com l'aigua un garbell; en la seva pròpia timidesa en parlar i el caminar precipitat de la mare de Carme, que ja veia units en una inèdita combinació en aquell petit ésser que meditava la realitat suprema del recent alletamen i del que, d'una manera tan inexorable com la vinguda dels cometes, tornaria a esdevenir-se aviat. I només escoltà els mots que deia la seva mare dona, portant-li el ressó de les realitats més immediates:

- Em pensava que avui no et despertaries! ¿Ja et recordes que has d'anar a votar aquest matí?

Xavier s'incorporà en el llit i allargà els braços a la seva muller:

- Bon dia.

El bes matinal era saborós com tots els altres, però la seva dolçor tenia un punt d'acidesa que encara el feia millor. El cos de Carme era fresc, olorós de sabó i d'espígol, més fi que la seda que el cobria.

- Té raó. Avui és diumenge i hi ha eleccions. Tu també has d'anar a votar, recorda-te'n.

Un guirigall de reptes i plors els interrompé. Carme s'escapà per anar a apaivagar la llocada. Mentrestant el marit es lliurà a les manipulacions acostumades de l'ablució matinal, que tenien un ordre i un ritme invariables cada dia, però que el diumenge s'allargassaven com per marcar la voluntat d'aprofitar-se dels ocis de la festa.

Quan sortiren de casa, amb els infants confiats a la cura mai prou perfecta de la mainadera, marit i muller havien arribat a un acord perfecte sobre l'acte que anaven a realitzar. Carme s'havia confeccionat una candidatura pròpia, després de profundes investigacions sobre la història i la moralitat dels candidats. Havia trobat una fórmula que li semblava el resum de la prudència política:

- No vull ni comunistes, ni radicals, ni monàrquics de cap color.

El seu marit es limità a esborrar algun nom de la llista, sense substituir-los. Les parets de les cases empaitaven els ciutadans amb llurs crits multicolors: Companys, vestit de presidari, ras el cabell; el rostre de Macià que només podia dir, de les profunditats del passat una sola paraula: Catalans!; les caricatures i les afirmacions rotundes dels dos estols enfrontats, que colpien els indiferents i encenien els convençuts.

Hagueren de fer cua per votar. En aquell barri el públic s'

va pacientment, sense fer comentaris ni averanys, que li arribés el torn. Alguns pares de família ja duien penjat a la mà el paquet circular del tortell dominical. Moltes de les dones sneven amb el vel i el llibre de missa, per poder combinar millor els preceptes de l'Església amb els de la ciutadania.

- Hi ha tants presos, pobrets! - Xavier sentí com deia una senyora de mitja edat, que duia a la mà, ben subjecte, el paperet blanc del vot.

Els empresonats eren presents a la lluita. Ells feien la balançada del sentiment i trencaven les disciplines de partit. Xavier en tingué la certitud interna. Com també comprenia que, per a ell com per a tants altres protagonistes de la nit inoblidable d'octubre del 34, vençuts abans de combatre, poder guanyar aquella batalla de les urnes era com revenjar-se de la desfeta soferta i esborrar-ne l'afront i les conseqüències.

- Vota?

- Vota.

La caixa de vidre estava plena dels petits plecs blancs. Aquesta vegada només podia destriar-se en el munt dos tons de blanc. El país s'havia dividit en dos grans blocs: el dels vencedors del sis d'octubre i el dels que aquella nit havien estat vençuts.

Els rites immutables del diumenge s'enduien després em llur engranatge la parella dels Forcada. La missa tardana, el dinar, amb tota la mainada, a casa dels pares de Carme, àdhuc una segona sessió de cinema al Fantasio, repetien involuntàriament els episodis d'aquell primer diumenge d'eleccions en què participava Xavier, ja gairebé feia cinc anys.

Només que aquesta vegada va anar sense Carme a saber els resultats, en una Rambla que vessava altra vegada de gent i d'excitació. Només, també, que aquesta vegada el seu vot havia pesat, havia estat un d'aquells milers i milers que quelen com una pluja a les urnes/ i havien d'obrir de bat a bat les portes de les presons i convertir l'amargor coent de la desfeta en episodi gloriós de la història. Davant de les pissarres i les seves xifres contundents, la multitud exultava.

L'escala d'aquella casa barroca del davant de la Virreina era una corrent continuada de gent que no volia acontentar-se amb els nombres de les pissarres i que volia més detalls de la victòria. Mirà d'esquitllar-s'hi per veure si hi trobava Portabella o Vilà, que havien intervingut activament en la preparació de les eleccions.- El meu cosí i el meu cunyat - pensà, i es sentí una altra vegada satisfet que el destí hagués sabut lligar les tres existències amigues amb lligams més

íntims encara. Un cop a dalt del pis, va renunciar a trobar-los. Una massa impenetrable omplia les sales, comentava en veu alta les xifres que hi havia a les pissarres i rètols de l'escenari i aplaudia a cada nova data inscrita. Era impossible passar cap a les oficines, separades de l'allau del públic.

- ¿On són els vencedors d'aquesta diada? - pensà Foreada.

La diferència entre aquella ~~victòria~~ electoral i la de 1931 va colpir-lo. Mancaven també els discursos, les abraçades, els cants i els visques. Semblava com si en el pensament d'aquell poble que tornava a constatar la força de la seva voluntat hi hagués una mica de recel, qui sap si una por confusa d'una manipulació misteriosa que li escamotegés el triomf.

-¿Ja heu telegrafiat a Cartagena i al Puerto de Santa María?- preguntà, cridant, una veu d'entre la multitud.

El pensament de la massa cercava també els vencedors i els trobava, d'una manera natural, en els homes que sofrien, en els empresonats, en els membres del Govern que ara estaven reclosos, en presidis llunyans d'Espanya.

Va trobar-se altra vegada al carrer, voltat de grups que donaven detalls de la jornada. L'aire fresc de la nit tenia, tot i estar tancades les parades de les floristes, un perfum suau de flors, barrejat amb un punt de salabror de la mar. A mig febrer, la primavera barcelonina rambé triomfava.

x
x x

Anava per un carrer ple de trànsit, en el qual el silenci regnava singularment. ¿Per què es comunicaven, amb gestos o amb grans moviments de la boca, tota aquella gent? ¿Per què les clàxons dels automòbils ressonaven en el seu cervell sense passar pel canal de les orelles? Mentre es llançava per la calçada, atent als perills que sortien per tots costats, preocupat per l'hora tardana que marcava aquell rellotge enganxat al fanal de la vorera, el silenci insòlit del carrer el colpí com una cosa inexplicable. Com no fos que, per un miracle fantasiós, el temps hagués reculat de set o vuit anys i tornéssim a trobar-nos a l'època del cinema mut. El pensament va fer-li gràcia. Però no pogué entretenir-s'hi, perquè les agulles del rellotge semblava que endevinessin la seva pressa i que saltessin de dos en dos els minuts. Les set menys un minut. I a les set havia d'estar, sens falta, allà. Esquivà, d'una correguda, un enorme Rolls gris, amb el capot niquelat capçat per una nedadora de cristall de roca. Cosa curiosa, no podia

precisar en quin carrer es trobava. Regent Street, el Bulevard Sebastopol, la calle de Alcalà, o simplement aquell bocí de Via Laietana on sempre s'ennuegava la correntia de cotxes i camions que anaven i venien del port i l'estació? Va sacsejar el cap, per esquivar aquelles absurdes distraccions. Es clar que sabia on estava? ¿Què n'havia de fer la memòria, del que el cor recordava prou bé? El rellotge ara ja marcava les set i entre la corrua dels automòbils i els camions no hi havia ni una clariana per travessar d'una vegada fins a l'altra voravia. Hagués passat al costat de l'agent, en el moment que s'encenien els fanals de color ambre! A les set en punt l'esperaven. Era curiós que tampoc no es pogués recordar de qui era que l'esperava i on era la cita. Travessar, sobretot! A la vorera, que ara ja es veia molt pròxima, segura i alterosa com un gran moll per a transatlàntics, podria pensar en tot i aclarir aquells misteris inquietants. Tornà a córrer, a frec de rodes d'un gran Cadillac silenciós, negre i lluent com els cavalls de la Guàrdia Civil. Només un salt i ja seria a dalt de la voravia. Les cames, tot d'una, se li tornaren de serradures, els musicos es fongueren, l'empenta fallí com un ressort massa tibant que es trenca. Mentre perdia l'equilibri i queia a ran de ~~xxxxxx~~ vorada, pensà que era una llàstima no haver pogut aconseguir aquell indret on l'esperava la solució de tantes enigmes. El cop fou violent i tot el seu cos va trontollar.

Ara es trobava en un llit ben tou i calent, i sentia una respiració imperceptible al seu costat. Avesat a aquell carrer poblat d'éssers silenciosos, el bleix finíssim arribava amb tota claredat a les seves orelles. Uns ulls negres se'l miraven intensament. Laura digué:

- Anava a despertar-te. Si has de sortir a les set, ja cal que t'espavilis.

- Té raó! Quina hora és, ara?

- Un quart.

Besà la muller i saltà del llit per precipitar-se a la cambra de bany. Laura assaborí encara una estona la tebior del llit immens que li era abandonat. El seu cos havia esdevingut més opulent, amb aquells mesos feliços de casament. I encara, més endavant, quan aquella corba que era ni s'afigurava arrodonís el seu ventre! Dugué les mans als seus flancs, posant-les planes damunt la pell com si volgués sentir els batecs d'aquella nova vida que començava a prendre forma a dintre d'ella. Aquella vida que seria després gloriós testimoni que la seva existència no havia estat inútil perquè els seus trenta-cinc anys encara eren capaços de fruitar. S'estirà amb voluptat, assaborint la seva felicitat, la satisfacció de la seva carn, les descobertes que el

seu esperit havia pogut encara fer. De la mateixa manera que el seu cos s'havia revelat capaç de generar noves vides, el seu esperit havia fruitat amb els records meravellosos del viatge de noces que l'havia duta a terres desconegudes i a ciutats famoses, mai encara no vistes per Laura.

Clar, arribava el xipolleig de la dutxa i el cantussejar incoherent de Francesc mentre es banyava. Després sentí el soroll dels estris de tocador, el dring de la fulla d'afaitar que queia a terra, com sempre, el doll de les aixetes del lavabo. S'arrencà a la flonja suavitat que l'embolcallava per afrontar un dia rúfol, sense sol, que presentava la llisor del cel com un llençol de dubtosa blancor, sacsejat pel vent. Ben embolicada en la bata, amb els peus ficats a les plantofes, sortí de la cambra per veure si la minyona ja preparava l'esmorzar per a Francesc. Tot estava en ordre. Quan tornà a la cambra, Francesc s'acabava de vestir.

-Torna-te'n al llit, que és molt aviat - li aconsellà, mentre acabava de fer-se el nus de la corbata.- Et convé, ja ho saps.

- No passis ànsia: prou pensava fer-ho. Deixa que t'arregli el nus: no en saps gaire.

No va protestar. D'ençà que era casat sentia una especial voluptat a deixar-se dominar en aquelles petites coses, a facilitar, per tot de portes minúscules, l'accès a la seva intimitat. I això, encara que hagués de donar penyores de feblesa o de descoratjament a canvi del nou lligam que s'establia entre ell i Laura.

- Aniràs a la Generalitat? Si hi vas, probablement ens hi trobarem. El meu pare ~~xxxxx~~ també deurà voler-hi entrar. I els teus?

- Jo hi seré, segur. Ja m'espavilaré amb la invitació que m'has donat, per situar-m'hi bé.

Al cap d'una hora es trobava dintre un cotxe de l'Ajuntament, formant part d'una caravana d'automòbils que enfilava la Diagonal i anava per la carretera de Pedralbes cap a Castelldefels. En el mateix vehicl anaven Bartolí i dos dels nous diputats, que Francesc només coneixia d nom: un rabassaire i un comunista. A cap dels tres no els havia provat de matinejar. El comunista era un xicot jove, que parlava amb accent tortosí i tenia uns ullets belligadissos sota la forra de les celles. La seva magresa contrastava amb l'aspecte confortable del rabassaire, gros de ventre i camacurt, que feia comentaris tècnics mentre ~~xxxxx~~ travessaven el Pla del Llobregat.

- Aquest any les verdures van bé. Quin camp més mal adobat! En aquest poble hi ha un Sindicat "Apricol" que treballa molt i molt b

De mica en mica, estimulats pel temps desagradable i pel fred que es filtrava per les finestretes, tots s'anaren eixorivint. Comentaven els resultats electorals, l'estada a l'"Uruguay" de Bartolí i Vilà, la declaració del Govern Azaña, el decret d'amnistia provisional, que només venia a sancionar un estat de fet, posat que la majoria dels detinguts polítics ja era al primer carrer més d'ençà de les eleccions.

- Qui ens havia de dir, aquell dia de Reis que van endur-se'ls del vaixell, l'any passat, que tan aviat tornarien a venir per ocupar els llocs que van deixar buits! - exclamà Bartolí, adreçant-se a Vilà, com per marcar que amb els altres dos no els unia la mateixa intimitat feta dels dies que havien passat plegats angúnies, privacions i desenganys.

- Ja els tornem a tenir ací. La nostra història, fa uns quants anys, sembla una rondalla meravellosa. Em recordo d'aquell viatge triomfal que vaig fer amb els membres del Comité Revolucionari que eren a Paris, l'endemà del catorze d'abril. La rebuda d'aquests homes que anem a esperar serà encara més triomfal, perquè llur odissea encara és més patètica. Nosaltres, al capdavall, només vàrem haver d'exiliarnos. Ara les coses es compliquen més cada vegada. Els Governs surten integrament, no pas de l'exili, sinó dels presidis.

- Prou que ho retreuen les dretes! Jo penso, des d'un punt de vista molt diferent, és clar, dels motius que al.leguen els nostres adversaris polítics, que posar en llocs aixi a homes que vénen d'un lloc on han patit físicament i moralment tant de temps, és un acte de crueltat. Es mereixerien millor un repòs de quatre o cinc mesos, amb tots els honors! - digué Bartolí.

- Ja veig que voleu ésser Conseller de la Generalitat,- exclamà el rabassaire.

- Jo? No és fàcil. Sóc massa vell i hi ha massa joves que donen empentes i fa el contacte de colzes perquè els altres no puguin arribar a cap lloc on pugui ésser útil.

El jove diputat comunista no deia res , però estava embadalit amb la companyia d'aquells homes, que per a ell eren il.lustres polítics burgesos, plens de l'experiència del poder. Francesc preguntà:

-¿Com creieu que evolucionarà l'actitud dels sindicalistes, ara?

- Depèn de moltes coses, - explicà greument el comunista.- A Catalunya,no pot negar-se, la força anarquista és preponderant. Però si podem fer la unió de tots els marxistes, com tenim projectat, existirà un partit obrer francament obrer, amb tàctica i quadres propis, que serà un factor preponderant en l'evolució dels Sindicats. ¿Ja sa

que hi ha hagut escissions dintre la C.N.T., i que justament aquests dissidents són els homes que tenen un prestigi més fort a uns quants llocs de Catalunya? L'anarquisme és un problema de pistoles. ¿No vàreu dir vós mateix una cosa per l'estil, fa un quant/ temps?

- Sí. No oblideu, però, que jo sóc un odiós burgès, i per tant, que té més valor que ho digui un proletari autèntic com vós, que representeu el marxisme-leninisme més ortodox.

Arribaven a Castelldefels. La caravana passà de llarg pel poble fins al Baixador, abandonat, en aquell març humit i fredorenc, de les germacions virolades i esvalotadores que l'envaeixen tot l'estiu. Enfront d'ells hi havia uns xalets de sèrie, voltats de pins que tapaven la vista de la platja. Al darrera es dreçaven les parets nues d'una pedrera. Ven baixar del cotxe i es posaren a caminar al llarg de la via, per fer-se passar el fred. Francesc veié Portabella entre un grup de regidors i s'hi apropà.

- Un altre dia històric, oi?

- I tant! Aviat tindrem el calendari tan empedrat de dates memorables que no ens hi cabrà un sol dia vulgar, d'aquells que mai no hi ha passat res d'important.

S'apartaren del grup tots dos. Veieron arribar els estols de periodistes que baixaven dels autocars, armats de quartilles i blocs, amb les màquines de retratar a punt, disposats a "prendre l'ambient". El tren encara no arribava. Trigaria encara cinc minuts.

- ¿Què hi ha de nou? - preguntà Francesc al seu amic.

- Res de bo. Tant se val que t'ho digui ara mateix. Claudina m'ha deixat, i ara sembla que és de debò. Se'n va amb els seus pares a fer un llarg viatge per Europa, de no sé quants mesos. Quan torni ens divorciarem. Ja hem convingut que jo prepararia tots els papers, mentrestant. Fins haig de donar les proves de la meva infidelitat. Es la única prova d'amor que, a hores d'ara, puc oferir a la meva dona.

- Ha d'ésser molt dolorós, per tu,- comentà Francesc, després d'uns moments de silenci.

- Sí, és dolorós, però al fons de tot sento com una sensació de llibertat. Es com si m'hagués tret del damunt un pes que no em deixava respirar. I això que estic segur que encara l'estimo. De totes maneres, tot ja era inútil. Cap esforç ni cap sacrifici, fora d'aquest darrer esforç i aquest sacrifici definitiu, haurien pogut resoldre res. ¿Ja ho saps que torno a veure molt sovint Mercè? Almenys ella m'estima tal com sóc, i no em vol redimir ni convertir en una màquina de fer diners!

Un xiulet estrident interrompé, de lluny, la conversa. Hi hagué un moviment d'expectació, corredisses per situar-se bé, i el tren que sortia del darrer túnel de Garraf es deturà, esbufegant, guarnit amb tot de garlandes i banderes que convertien la màquina en un vehicle de cavalcada. Les finestretes dels vagons es poblaren de caps encuriosits. Les portelles s'obriren per deixar passar uns homes que eren premsats a abraçades, victorejats, acrivellats pels dispars dels objectius i les preguntes dels reporters. El vent s'enduia els mots i les disposicions dels mestres de cerimònies.

Al cap d'una estona refeien el camí, entre pobles que deliraven d'entusiasme, arrafmats tots els habitants a cada banda de la carretera. A la Diagonal es toparen de ple amb una Barcelona que clamava la seva benvinguda per milers de boques, que agitava banderes i celebrava la seva victòria. Dintre el seu cotxe, al costat de Bartolí i dels dos diputats, Francesc somreia, emocionat per l'entusiasme popular. El comunista i el rabassaire contestaven a les aclamacions, com si els en correspongués una part, amb el puny dret clos i alçat en un gest desafiador.

- ¿Voleu dir que aquesta salutació del puny alçat no semila un gest d'odi? - preguntà Bartolí.

- Sí. És un gest d'odi al feixisme. És el símbol del proletariat antifeixista i del Front Popular,- contestà l'accent tortosí.

x

x x

Carles III, amb el seu nas borbònic i la seva perruca feta a mida per a ésser encabida en les unces, es lliurava a grans fantasies mitològiques, bo i decidint la creació de la Junta de Comerç i donant al port de Barcelona la llibertat de comerciar amb Amèrica. Verds, ors i roigs estaven mig descolorits i esmorteits en una simfonia sense ressonàncies. ¿I aquella olor de xurros i de bunyols, d'on devia venir? Potser rajava de la mateixa font inesgotable de la qual, feia unes hores, la veu del President havia anunciat que no passava res i que el Govern estava amatent. Colors, sons i olors es fonien en una mateixa calor espessa que s'enganxava a les tapisseries i es ficava a través de l'americana d'estam i la camisa de seda. Esperar, esperar fins que alguna cosa es produís, fins que aquella gent que entrava i sortia duguós "la noticia" que tothom esperava i temia. Carles III, cansat d'esperar, es posava en moviment, i tots els seus ministres el seguien. La Indústria, el Comerç i la Instrucció s'ajuntaven amb la matrona coronada que era

Barcelona i cridaven els indis romàntics i emplomallats perquè tot entrés en l'ordre. Envaïen la sala, baixant de les parets i, d'un a un, expulsaven els intrusos. Els balcons oberts de bat a bat rebien aquella neteja vigorosa i infatigable. Era el mateix sobirà, amb el nas borbònic i la casaca brodada, assistit pels seus ministres francmaçons i àdhuc per algun jesuïta que havia reeixit a romandre tot i l'expulsió, qui dirigia les operacions. Calia amagar-se darrera el dosser d'aquella enorme "bergère" i esquivar, arraulit en el recó, el perill que el sotjava. Si almenys coneguésmillor aquell enorme Palau! Però no sabia on donaven les portes de la dreta ni gosava passar entre els ulls vigilant i el caduceu amenaçador del Comerç i l'enorme bala de cotó de la Indústria, ferotge a desgrat del seu aspecte de matrona casolana.

Els ulls reials, tanmateix, l'aconseguiren en el seu arraulliment. Només un gest del nas borbònic, i Floridablanca i Jovellanos en persona van agafar-lo, incapaç de resistir-se, i el llançaren, pel balcó obert, a la nit xafogosa. La caiguda s'allargava, com si volgués deixar-li el temps de veure tota la seva vida en aquell darrer moment, tal com sempre diu que s'esdevé en aquests casos. La memòria, en canvi, el traí i només li presentà visions estúpides, sense grandesa ni transcendència Al capdavall, la topada es produí amb un sotrac que féu trontollar alhora els seus ossos i les llambordes del Passeig.

Sonà un telèfon amb un truc imperiós. Totalment desvetllat, i amarat de suor, Joan Portabella s'aixecà del sillò on seia. Va arribar-se fins al balcó entreobert, d'on venien els sons desdibuixants de la nit del dissabte. D'ací a un parell d'hores l'estació de França seria un formiguer d'escursionistes que envaïrien els trens per anar-se'n a Badalona, a Montgat i a Castelldefels. D'ací a un parell d'hores, però ¿què hauria passat? Corrien molt pocs automòbils, i només de tant en tant un tramvia arrossegava un llumet trist més enllà de Llotja. El vell edifici de l'altre costat de la plaça del Palau va recordar-li la seva fama de solidesa. Les parets d'aquest casal on ara es trobava també eren prou espesses. Joan ho comprovà amb una certa sensació de seguretat. Mesurà a ull el gruix i vuitanta centímetres o un metre? Ja era prou per resistir bé.

A l'interior del gran saló hi havia enraonaments. S'apropà a un home que entrava, atrafegat.

- Res de nou?

- Sí. Diu que de Pedralbes han sortit soldats.

- I a les altres casernes, què fan?

- Tenim vigilants a tot arreu. La Guàrdia Civil està amb nosaltres.

El general Aranguren n'està segur. La policia i la guàrdia d'assalt, també.

- I a Capitania? ¿Què pensa el Capità General?

- Està totalment al nostre costat.

Calia esperar, doncs. Hom improvisava, mentrestant, preparatius de defensa. Al davant dels balcons, una barricada de matalassos deixava just el lloc per passar els fusells. Funcionaris, visitants i guàrdies es rellevaven en la tasca.

- A la Diagonal ja hi ha hagut una topada dels soldats amb un grup de xicots dels nostres. Ara la columna baixa per Muntaner.

Davant de la taula fou estès un gran plànol de Barcelona. Les casernes rodejaven la ciutat i encara tenien unes taques a l'interior del casc antic: carrer del Consell de Cent, Drassanes, a Sant Andreu, al darrera del Parc, al capdamunt de Gràcia, a Pedralbes, les noves construccions militars eren interrogants amenaçadors.

De mica en mica, al mateix ritme que venia el dia, les notícies arribaven, precises. Els soldats sublevats eren a la Plaça d'Universitat. De Gràcia en baixava un regiment. Les casernes del Poble Nou acusaven una gran agitació. La Guàrdia Civil i la d'Assalt s'havien distribuït la feina de vigilància. Sonaren uns trets molt llunyans. Després uns altres. El cel es tenyia de vermell, com si aquells dispars l'haguessin aconseguit. La ciutat es desvetllava i es trobava amb els carrers envaits per dos exèrcits hostils, uniformats i emparats tots dos en els mateixos colors, que s'atacaven amb fúria.

Els telèfons no paraven. Josa respongué a unes crides. La Generalitat i l'Ajuntament estaven tranquils. A la Comissaria General d'Ordre Públic estaven disposats a resistir. A la plaça de Catalunya hi havia forces d'assalt.

De totes les casernes sortien ara, com a corrents irresistibles, els soldats manats pels caps rebels. Després de les Canàries i del Marroc, a desgrat de la vaga general i de les nombroses preses pel Govern, la insurrecció s'estenia i ara arribava a Barcelona. Aquesta vegada, la cosa era molt seriosa. Recordà aquella desfilada nocturna d'obrers que volien armes i que les reclamaven a la Generalitat. Hi havien armes, per a oposar-se a les que els militars encaraven contra la República que els les havia donat per a servir-la.

- I pensar que molta gent no volia creure en els feixistes! - exclamà una veu a l'altre extrem del saló. - La mort de Calvo Sotelo va escandalitzar-los, i ja ho veuen ara, si tenien raó els que van suprimir-lo!

Els sentiments sortien nus a la superfície, barreja d'odi i de por. El diumenge d'estiu ja havia desclòs totes les seves lluminàries i ara esperava l'exhibició que els homes volien oferir-li.

Joan tornà a pensar en el sis d'octubre. Almenys aquesta vegada la lluita seria amb claror de dia, i els enemics no vindrien de sorpresa, com aleshores.

Els trets s'apropaven encara. Un destacament es dirigia/, travessant el Paro, cap a l'estació de Franca i Governació. Aviat crepitaven les metralladores i de cada balcó sortien les boques flamejants dels fusells. Les bales xiulaven per tot arreu. Joan es trobà amb un fusell a les mans, en mànegues de camisa, darrera un matalàs, disparant contra aquella massa que s'acostava. La batalla durà. Quan va acabar-se, amb la victòria dels defensors del palau, i Joan veié com entraven, fets presoners, aquells comandants i capitans que manaven les forces assaltants, va creure que tot estava llest. En el silenci relatiu que va fer-se, d'altres estrèpits envaïren el diumenge. Els fusells responien als fusells, les pistoles a les metralladores/, les carcasses dels tramvies servien de barricades contra els canons. A tot Barcelona es lluitava. A tota la ciutat el poble s'oposava com podia, al costat de les forces de l'ordre públic amb les quals tantes vegades s'havia enfrontat, a les temptatives dels militars sublevats.

Portabella no pogué romandre més estona en aquell palau. La Plaça de Catalunya l'atreia, amb els seus edificis erissats de fusells i metralladores. Quan hi arribà, la Telefònica havia estat ocupada pels guàrdies d'assalt. Amb tres companys recorregué tots els teatres de la lluita. A la tarda va trobar-se en un cotxe al davant de Capitania. Tingué la satisfacció de tornar-se amb els mateixos procediments contra els seus enemics que un dia l'havien atacat. El canó que disparava, no gaire lluny d'ell, contra l'edifici, havia estat arrabassat aquell mateix matí a les forces insurrectes d'artilleria. Ara atacava l'edifici des d'on el general Goded havia volgut dirigir la rebel.lió. Mentre disparava, genoll en terra, damunt dels coixins del cotxe, prop de la reixa dels "tinglados", va veure Pere Bartolí que s'apropava amb una pistola a la mà, acotant el cap quan sentia que les bales xiulaven massa a la vora. Arribà al costat de Portabella amb una estranya llumassor als ulls

- Ara sí que començo a veure-hi clar! Més clar que el catorze d'abril, no te'n recordes? Allò no podia ser!

El tutejava instintivament, perquè el perill unia totes les voluntats i suprimia les distàncies. Nu de cap, amb els cabells blanquinosos esbullats, disparava sense ajupir-se, dret al darrera del capot del

cotxe.

- Acoteu-vos! - li cridà Joan.

- No cal! Ja acabo les bales. ¿No teniu pas carregadors del sis trenta-cinc?

Es tombà per esperar la contestació i Portabella el veié canviar de cara i esfondrar-se amb una mà al pit. Deixà el fusell i corregué a recollir-lo en els seus braços.

- Què us passa? Esteu ferit?

Però la sang que fluïa sense fressa d'aquell esvoranc de la camisa fou l'única contestació que va obtenir. Al balcó de Capitania, en aquell moment, sortia una bandera blanca i entre els assetjants esclatava un enorme clam de joia, que cobria els darrers espetecs de la fusellería.

X.- UN ALTRE EXILI

> Sóc un home que no serà feliç si no veu lliure i assenyada la França; que sospira per l'instant en què tots els homes coneixeran tota l'extensió de llurs drets i de llurs deures; que plora de veure la veritat sostinguda com una facció, els drets més legítims defensats per mitjans injustos i violents, i que voldria, en fi, que hom tingués raó d'una manera raonable.
>
> André CHENIER - 1792.

La carretera feia tot de meandres que els roures i els pollancs, pel costat de la muntanya o per les marges del riu, omplien d'una ombra inquietant, només foradada per algun estel. El cotxe anava poc a poc, i dos fusells sortien per les finestres de vidres trencats. Joan conduïa, atent als més petits senyals dels controls i parlant de tant en tant amb Francesc, que ocupava el seient del darrera, al costat d'aquell xicot desconegut, d'ulls encesos i cabells esbullats, que encanonava el mànser a les ombres del camí. Vilà va recordar-se de sobte d'aquell revolt, d'on tan bé es veia Montcada, amb les xemeneies de la fàbrica de ciment. Havia estat en un altre viatge nocturn, ben diferent del d'ara, tot i que aleshores les circumstàncies semblaven també dramàtiques. No pogué estar-se d'evocar-lo.

-¿Te'n recordes, Joan, d'aquella anada a Camprodon amb Fornells? ¿Vàrem passar per aquí mateix, oi?

- Què en fa de segles, dóllo! Era en un altre món i amb una altra gent. Ara tot s'ha simplificat molt.- Assenyalà el minyó espitregat

que duia al costat, i que l'escoltava sense dir res, arrapat al gallet del mauser, i al que tenia al seu darrera, fent companyia a Francesc.- Aquestes xeringues simplifiquen molt les coses i canvien tots els sistemes coneguts. Allò encara era política. Això d'ara és Revolució. I amb majúscula, no te n'oblidis.

- Creu que he passat un parell de dies terribles! Diumenge ja hauria vingut, si no hagués estat que la primera cosa que va fer el Comité Local fou requisar el cotxe de tots els estiuejants. ¿Et sembla que estarà tranquila, a Viladrau, el meu pare i Laura?

- N'estic segur. I si calgués, els aniríem a cercar. Bé. Què és aquest llum? Un control?

Una claror fosforescent s'estacionava a un revolt del camí. El cotxe relentí la marxa i la clàxon sonà tres cops seguits. Joan repetí un parell de vegades el senyal. Tot d'una esclatà a riure.

- Només eren els ulls d'un gat!

Una mica més avall, a l'entrada de Santa Coloma de Gramanet, la barricada era ben real i les boques de les metralladores sortien amenaçadores d'una paret de sacs de sorra. La clàxon repetí els tres tocs de ritual.

- Preparau els papers, nois,- ordenà Portabella, tot frenant

- Els millors papers, ara, són això - presumí el xicot del costat d Vilà, donant un cop a la culata del fusell.

- No marquis set, tu, que no és el moment de fer el valent.

Un home hirsut, amb un fusell que encarava el vehicle, s'aproparà. Hom endevinava d'altres ulls inquiets que els acompanyaven del darrera del barratge, els dits crispats damunt dels gallets, a punt d'atacar tots e "cotxes fantasmes" que es posessin a tret - aquells misteriosos vehicle que sembraven la mort i el feixisme per les carreteres i carrers.

- Salut, company! Aquí teniu els papers. Comité de Milicies Antifeixistes. Viatge de servei.

Conscienciosament, els papers eren examinats del dret i del revés. Cap per avall i tot.

- <u>I este culo?</u>

- No el coneixes? És el de la Federació Local de Barcelona. I aci hi ha la signatura de Manuel Pérez Farràs.

- <u>Està bien. Pasad por aquí, compañeros.</u>

Els guià fins que hagueren passat el control. Allà, un altre xicot més jove tornà a mirar-se els papers.

- Va bé. ¿Qui és aquest? - assenyalava Francesc.

- Comité Central de Milicies,- repetí amb seguretat Joan.- Missió especial.

Tan podia tractar-se d'un detingut important com un personatge de la revolució naixent. El minyó acotà el cap amb respecte.

- Si voleu, us acompanyaré fins que hàgiu passat tots els controls de Santa Coloma.

- Gràcies, company.

Amb el fusell al coll, el minyó del control s'enfilà a un marxapeu. Mentre seguien les darreres voltes de la carretera i s'endinsaven en un poble adormit, amb els carrers ben il.luminats, llur guia els explicava amb entusiasme que havien detingut un dels cotxes que figuraven a la llista considerable de matrícules reclamades de la pissarra penjada a un costat del control.

- El més pràctic, de totes maneres, és disparar així que veus que no volen detenir-se. Amb els feixistes no s'hi poden tenir contemplacions. Feu bé d'anar amb els fusells.

A les dues de la matinada entraven a Barcelona. Els carrers estaven completament deserts i tots els llums encesos. A Francesc li semblà, en venir de les tenebres de la carretera, que mai els fanals havien brillat amb aquell esclat. Tots els balcons d'aquell barri estaven plens de papers blancs quadrats, com si anunciessin que estaven buits.

- Què vol dir això? Són pisos per llogar?

- Ja veuràs, com que abans d'ahir aquests carrers eren camps de batalla, la gent volia demostrar que ells eren neutrals, i per això posave papers blancs. Una pensada com una altra. Haguessis vist els canons rodant per aquí, i la gent tirant-s'hi al damunt, sense ni una arma! - exclamà el fuseller del costat de Francesc, amb orgull.

- Sí, tot plegat va ésser bastant animat,- comentà brument Joan.

No es veia ningú, ni tan sols els vigilants i "serenos". On devien haver-se ficat?

- Han estat desarmats, i ara es passen la nit refugiats a les farmàcies. Tampoc ningú no surt. No fan falta.

Passaren davant d'una església que encara fumejava, amb tot de bigues cargolades i una paret que semblava sostenir-se contra totes les lleis de l'equilibri. Al carrer de Claris veieren un tramvia encallat entre un amuntegament de cables i d'arbres caiguts. Un obús havia enfilat al llarg tota una vorera, destroçant els rètols d'una farmàcia i les tanques de la terrassa d'un cafè.

A prop de la casa on vivia Vilà hi havia una altra església. Per excepció, no estava cremada. Tots els bancs eren al carrer i una gran bandera blanca amb la creu vermella penjava davant de la façana. En-

front de l'improvisat hospital de sang, dos milicians, amb el fusell al braç, feien guàrdia. En deturar-se el cotxe, els encanonaren.

- La consigna! - va cridar un d'ells.

- Ja està bé! - rondinà el xicot que anava al costat de Joan, mentre aquest davallava del cotxe.

- C.N.T.- F.A.I.- cridà, resignat, l'altre fuseller.

Aviat els reconegueren com a gent de confiança.

- Adelante, compañeros! - els saludà, amb el punt enlaire, el que els havia ~~xxxxxxx~~ donat l'alerta.

- Bé, ja ets a casa. Ja veus que hem complert la paraula de dur-te sense entrebancs que hem donat a Laura.

- I què faràs, tu, ara?

- Jo? Anar-me'n a dormir, cap a casa. Aquests companys deuran anar-se'n a acabar de passar la nit a la Catedral. Ci, Miquel?

El xicot dels ulls encesos assentí, amb la rialla als llavis.

- Som els guardians del patrimoni del poble.

- ¿Per què no et quedes amb mi, a dormir al meu pis? No et deu pas esperar ningú a casa, i tinc moltes ganes de parlar tranquil.lament de tot això amb tu. Aquests dos dies d'afollament han estat insuportables. Mai no m'havien pesat tant les hores. Et quedes? Bé deurà haver-hi alguna ampolla per destapar, encara.

Asseguts al menjador, amb la galeria oberta a l'obscuritat d'aquell interior d'Eixample, Joan anava explicant la situació.

- Bé, ja deus haver seguit per ràdio el curs de les coses. El diumenge es va veure ben aviat que la insurrecció també tindria lloc a Catalunya. A la matinada els militars van llançar les tropes al carrer. El general Goded va venir en avió de Palma de Mallorca per dirigir l'alçament. Però tothom estava a l'aguait, i la guàrdia civil, els d'assalt i una part dels militars els van fallar. Tot diumenge es va lluitar i el dilluns queien les Drassanes, després de tots els altres reductes dels sublevats. Ja devies sentir per ràdio el general Goded com confessava la seva desfeta.

- I ara, què?

- Ara? Tot aturat, les forces obreres al carrer, mestresses de la situació, un comitè de Milícies que suplanta en tot el Govern de la Generalitat, que el va crear per salvar les aparences, i la indecisió més absoluta en quant al que passa a Espanya. El mateix diumenge van ésser alliberats tots els presos de la Model. El més bo del cas és que fins i tot uns quants pistolers del Lliure que hi havia tancats es van aprofitar del jubileu. Pots comptar com ajuda tot això a animar les coses.

Avui ja s'han pogut veure algunes colles que es dedicaven a saquejar botigues de queviures, que són les úniques obertes, amb consentiment de l'amo, no cal dir-ho. Hi ha una gran tirada als pernils! Les armeries ja van ésser buidades el diumenge.

- I totes aquestes armes, d'on diable han sortit? Dilluns al matí ja hi havia metralladores a Viladrau, i vaig veure uns xicots que fins i tot duien sabre. ¿Tan plenes estaven les armeries?

- Les armeries i les casernes. ¿No veus que ahir van buidar la de Sant Andreu, que estava atapeïda d'armament? A hores d'ara, tots els Comitès de tot Catalunya tenen més armes que les forces del Govern.

Francesc pensà en aquells mossos d'esquadra que havia vist, desarmats i una mica inquiets, dintre de llur casa, a Viladrau.

- ¿Qui mana, doncs? ¿Aquest Comitè de Milícies format per desconeguts? ¿Què feu a l'Ajuntament i a la Generalitat?

- ¿Què fem? Passem por, ve-t'ho aquí. Avui em deia un conseller que ja li han pintat dues vegades a la carrosseria del seu cotxe oficial les lletres CNT- FAI, amb pintura blanca. No mana ningú, en realitat. És la pura Anarquia, amb majúscula. Fins d'ací a uns dies, quan la cosa es vegi clara, no hi haurà govern ni direcció, ni res més que la voluntat d'oposar-se al feixisme. En això sí que cal reconèixer que el poble s'ha guanyat aquesta autoritat que ara té a les mans i que encara no sap com utilitzar. Haguessis vist diumenge, a la plaça de Catalunya, al davant de Capitania, a les casernes! I ahir, a les Drassanes! Morts, morts, molta sang. Però quant d'heroisme! Quina bogeria, en aquells xicots que es tiraven damunt dels canons! Ja ho saps que Pere Bartolí, el diputat, va caure mort als meus braços? Segurament era la mort millor que hauria pogut somniar.

-'Pobre Bartolí! - Francesc seguí preguntant, després d'una pausa:- Moltes esglésies cremades?

- Totes, pot dir-se. La feina que hi ha hagut per salvar-ne alguna, com la Catedral, o Sant Just o Sant Sever! Quan cremaven el Pi i Santa Maria del Mar, vaig sentir més que mai la meva impotència. ¿Saps de qui va venir que calessin foc a totes les esglésies de Barcelona? Diumenge als Carmelites de la Diagonal, van refugiar-se molts militars dels que venien de la caserna de Numància. Hi va haver un setge terrible, amb molts morts. La resistència fou acarnissada. Quan els assaltants van entrar al convent, van matar tothom que s'hi trobava, fins els frares. Després van cremar l'església. I aquell incendi va escampar-se en un parell d'hores per tot Barcelona.

- Per tot Catalunya, diràs! A tots els pobles diu que han vist

hi arribaven camions amb homes que anaven a cremar-hi esglésies. Fins ermites de dalt de les muntanyes, han anat a incendiar! Es veu que ha estat pitjor que la Setmana Tràgica.

- Aquesta vegada la gent té la sensació que es tracta d'una guerra a mort, i que la religió, tal com s'entén per ací, es troba al costat dels militars i els feixistes. Potser tenen raó. Si haguéssim guanyat en Godet, no n'hauríem pas sortit tan barats com el sis d'octubre, ten-ho per ben segur.

La nit es clotia damunt d'ells amb un interrogant angunigós. L'endemà, amb Fornells, Vilà pogué confirmar la impressió que li havia donat el seu amic. No calia pensar a reprendre el treball en molts dies. L'enginyer socialista vivia unes hores alternades de depressió i entusiasme.

- Ens hem unit totes les forces marxistes i hem format un partit socialista unificat. Estem instal.lats al Colón. Ens hi passem la vida. Jo no tinc temps ni d'anar a casa. I, sobretot, no t'oblidessis mai del papers ni d'aquesta companyia.

Assenyalà la pistola que tenia damunt la taula.

- Per què? No hem vençut els feixistes? Quin perill ens amenaça?

Francesc s'arronsà d'espatlles.

- De vegades hi ha amics més perillosos que els mateixos enemics. Recordeu-vos de Miquel Badia!

Un rumor sinistre començava, pocs dies després, a escampar-se per la ciutat, entre les notícies del curs de la sublevació i de la formació de columnes de voluntaris per anar al front. La Rabassada era esmentada amb insistència. Hom assegurava que en els seus revolts cada dia hi havia cadàvers. ¿Qui eren aquells morts? Francesc sentí parlar de provocadors feixistes. D'altres asseguraven que eren monges i capellans, amb els hàbits i les sotanes, esdevinguts mortalla.

¿Podia ésser que l'assassinat esdevingués un sistema? Xavier Forcada, que amb prou feines es movia de l'hospital, ple de ferits i desbordat en tots els serveis, dubtava, quan en parlava amb el seu cunyat. Tenia la dona, les criatures i els pares a Sitges, i només pensava en la feinada que li havia produït la lluita dels dies passats.

- Ja veuràs com d'ací a uns dies tot estarà calmat!

Aquell dia, després de deixar el metge, Vilà va anar cap a la Generalitat, refiat de trobar-hi Joan Portabella.

- Tot va bé,- va dir-li el seu amic, que estava en un dels des-

patxos, convertit en una mena de vestíbul d'estació, d'on tothom entrava i sortia sense cerimònies. Una sola unanimitat s'havia produït, la de la indumentària. Corbates i capells havien desaparegut. Substituint els vestits burgesos, les granotes, les camises de mànega curta, les americanes blaves, les boines, donaven un to proletari a tothom.

Joan explicà les notícies més recents. Albacete havia estat reconquistat. Barbastre igualment. L'estret de Gibraltar estava ocupat per la marina republicana i no hi havia possibilitats de comunicació entre els sublevats del Marroc i Queipo de Llano, que era a Sevilla fent la guerra per ràdio i depurant a cop de metralladora els barris obrers.

- A Catalunya també van bé les coses. Aquesta setmanada la pagarem els patrons, ja està decidit. Probablement la setmana entrant es reprendrà el treball. Els tramvies tornaran a sortir un dia d'aquests. El Govern decretarà la setmana de quaranta hores, com a França, i apujarà els sous de quinze per cent. Tots els conflictes socials que hi havia plantejats es resolen automàticament, per converses directes entre patrons i obrers. Es molt natural.

Francesc es sentia vagament escèptic davant d'aquest optimisme. L'anava envaint aquella inquietud sense nom que planava damunt Barcelona. ¿Era ell tot sol qui tenia aquella sensació de malestar? Les persones que el voltaven en aquell despatx, a despit de llurs pistoles i de les granotes blaves que lluïen, no semblaven pas estar gaire més segures de llur autoritat. Les tres notes de les clàxons, les tres lletres de tots els cotxes tendien a simplificar-se. En aquell inextricable embull d'inicials diferents, dintre les quals alguns iniciats sabien desxifrar els noms dels nous organismes poderosos, unes lletres dominaven i es repetien fins a l'obsessió: CNT - FAI.

Un xicot excitat entrà al despatx:

- No ho sabeu? Al davant mateix de Governació, aquesta tarda, s'havien reunit els membres de la Junta de Consignataris amb el Sindicat dels obrers del port. Havien de discutir les bases del treball. Diu que la discussió no anava tan llisa com esperaven i que els del sindicat han fet sortir del local els set components de la delegació dels burgesos i se'ls han endut no se sap on. A Governació s'han posat de seguida en moviment, però no poden convèncer els de la Federació Local que manin a la seva gent que deixin anar els burgesos.

Avmat es va aclarir la cosa. Els set cadàvers de la carretera de Montcada eren una demostració palesa que l'època de les discussions de classes ja s'havia clos. Ara només hi havia un amic proletariat que manava i uns burgesos que eren tolerats provisionalment, però qu-

havien d'ajupir-se davant de la voluntat dels vencedors. Al despatx, la consternació es feia general. La impotència del govern s'havia manifestat amb esclat. ¿Qui podia deturar ara l'audàcia dels nous senyors?

Joan havia entrat a la peça del costat. En sortí molt aviat.

- ¿Vols venir, Francesc? El conseller vol veure- t.

Vilà va trobar-se davant d'un home preocupat, terriblement afeixugat per la noticia.

- Ja sabeu què ha passat, oi? Quan Portabella m'ha dit que éreu ací, he començat a pensar en vós i en els vostres antededents. El menys que em sembla que estic obligat a fer és recomanar-vos una extremada prudència. No us deixeu veure, no aneu mai sol. Sobretot, no compareigueu per les oficines de la Societat.

- Però, per què? Per ventura sóc sospitós de feixisme? ¿Dubteu que la meva empresa vulgui acceptar totes les reformes socials que decreti la Generalitat?

- No. No es tracta d'això. Només penso en la mort de Miquel Badia i en el vostre discurs del Palau Decoratives, i en la vostra participació en els fets del sis d'octubre.

Francesc es mirà, entre indignat i atònit, Portabella que estava dret al seu costat i el personatge oficial, aquell altre amic de tant de temps, que li recomanava de tenir ~~prudència~~ prudència, ara que els seus enemics havien estat esclafats i que triomfaven el poble i els ideals pels quals sempre havia lluitat. Recordà Fornells i la seva pistola, i els rumors alarmants sobre la Rabassada. Es revoltà:

- No pot ésser! ¿Voleu donar-me a entendre que corro un perill?

- Potser m'equivoqui. Tant de bo! Si no m'equivoqués, i ningú no pot assegurar-m'ho, avui com avui, creieu que no em perdonaria mai de no haver-vos previngut. Aquests dos morts de la carretera de Montcada són un primer pas. No sabem on es deturaran per aquest camí.

Joan intervingué:

- Ja saps que jo sóc optimista. De totes maneres, t'haig de recomanar prudència. No costa res d'evitar coses desagradables. Si més no, cal veure el curs dels esdeveniments. Potser això d'avui no passarà d'ésser un avis molt dur a una burgesia que no entén què ha passat. Mentrestant, però...

Van seguir uns dies enervants per a Francesc. Havien convingut que el lloc més segur per a estar-se era, fet i fet, el mateix Palau de la Generalitat. En una de les peces de dalt va fer-li posar un llit. Uns gubrdies d'assalt foren destinats per a la seva custòdia. Joan no parava de dur-li les impressions. El mes de juliol es clofa amb sinistres

averanys. La Rabassada i la carretera de Montcada assolien un relleu macabre a totes les converses i pensaments. Cada dia hi eren trobats nous cadàvers i el dipòsit del Clínic recollia l'endemà matí les deixalles de les expedicions nocturnes.

- El passeig, se'n diu ara d'això. Van a "passejar" els feixistes,- comentava un dels guàrdies d'assalt, sense escandalitzar-se'n gens.

Entre les llistes de morts hi havia pocs noms coneguts. I els diaris la publicaven sense comentaris. El nombre oscil.lava, amb tendència a augmentar.

- ¿Però qui són aquestes víctimes? ¿Què vol dir aquest terror clandestí? No funcionen ja els Tribunals?- interrogava Francesc a Joan, quan aquest li duia les notícies.

- Qui són? Alguns feixistes notoris i altres de ben desconeguts, uns quants pobres capellans, molts tramviaires, que sembla que es hagueu a canviar de Sindicat o que fa temps van resistir-se a fer vaga. Gent molt variada.

- La FAI, doncs?

- No ho sé. La FAI i els altres. Diu que en totes les revolucions ha passat igual. Tots els baixos fons de la ciutat i els dels esperits es remouen, i la criminalitat es desferma , disfressada de proselitisme o de sanció política. Cada Comitè té les seves armes, les seves presons i els seus tribunals, per combatre el feixisme, això sí, i cada milicià té el seu concepte personal de qui són els feixistes.

- ¿A mi se'm pot considerar feixista per ningú? Seria absurd.

- No t'hi considerem pas, és clar.

- ¿Doncs per què estic tancat així? Tinc la sensació que sóc un criminal.

- Tingues paciència. Jo també vaig passar-me una colla de dies tancat a casa dels teus sogres, després de Jaca, i en vaig sortir tranquil.lament. Deixa que passi el perill.

Però el perill no passava. Al cap de dos dies més, el Conseller tornà a cridar Vilà al seu despatx.

- Estimat Vilà,- va dir-li,- no vull anar amb embuts, amb vós. Heu de marxar, i aviat, perquè si no correu perill.

- ¿Com ho sabeu, vós? ¿Ha passat alguna cosa?

- Malauradament, n'han passat unes quantes. Ahir van anar a fer un registre a casa vostra uns milicians. Per sort, van acontentar-se amb requisar algunes coses i se'n van tornar. Avui al matí, una comissió d'obrers ha fet saber a Fornells que ja no us podrien acceptar com a gerent de la Societat. Ni com a enginyer, tan sols. Prou faran d'adm-

tre-hi el mateix Fornells. A més...

- ¿Encara no hi ha prou coses?

- Oficiosament, els representants de la FAI al Comité de Milícies ens han fet saber que certes persones republicanes que s'havien distingit en la lluita contra l'anarquisme corrien perill si no desapareixien bé aviat de Catalunya. Ells diu que es resisteixen a acceptar aquesta tendència, però parlen del ressentiment de la "militància", de la força de l'organització específica, què sé jo! Volen donar a entendre que si passa alguna cosa no serà pas culpa d'ells, perquè no poden controlar la seva gent.

Hi hagué un silenci. El Conseller mirava el tallapapers que tenia als dits, una mena de punyal lluent, amb mànec negre. Francesc se'l mirà també amb intensitat, com si aquell instrument li hagués de dur la clau de la seva situació incomprensible. Al capdavall, pogué exclamar:

- Però això és horrible! I el Govern, doncs, quina força té?

- Per ara, una, que no sabem quant de temps encara podrà durar: la de fer passaports a la gent. El Conseller de Governació en dóna a tothom que n'hi demana, perquè ell creu, i jo trobo que té raó, que ja que no pot garantir la seguretat de la gent, els ha de donar almenys la possibilitat d'escapar-se.

- ¿Així, tot el que m'oferiu és un passaport? ¿Creieu que me n'hai d'anar així, d'amagat, com un enemic, deixant la meva dona i el meu pare, i abandonant-ho tot? No em coneixeu, perquè estic disposat a lluitar. Ja he estat massa temps en aquest amagatall, i no vull fer-me còmplice de la vostra covardia. Que em vinguin a caçar, si gosen!

L'home que seia darrera de la taula se'l mirà amb ulls de compassió. ¿Què es creia, aquella trista criatura perduda en un temporal més furiós? ¿Volia encara triar la barca salvadora, refusar el salvavides que li era ofert? S'aixecà de la cadira, va acostar-se a Francesc i va donar-li un copet a l'esquena.

- No us exciteu, Vilà. Si voleu marxar amb la muller i el pare, us donarem passaports a tots tres. Portabella ja ha sortit aquest mateix dematí per anar-los a cercar a Viladrau.

- Sense dir-me'n res! No compto, es veu.

- No compteu vós, ni compto jo, ni comptem ningú de nosaltres. Estem vivint una hora terrible, com ho han estat totes les hores decisives de la història. ¿Sabeu aquella balada de Goethe, de l'aprenent de bruixot? Els feixistes que s'han sublevat a casa nostra han desencadenat unes forces misterioses que s'ho enduen tot, i ara ningú no sap el mot màgic que pot tornar-los a fermar. Govern, autoritat, ordre

policia, lleis, justicia: tot això no existeix o bé té un nou significat totalment diferent del que coneixiem. I vós voleu oposar-vos-hi? Què en traurieu, si us maten? Permetre que la vostra sang taqués aquesta revolució que neixia el dinou de juliol entremig de tanta sang, i privar-vos de poder tornar un dia a continuar la vostra tasca...

- La covardia no resol mai cap conflicte. ¿Que fugiríeu, vós, si sabíeu que un el vostre lloc d'ara esteu corrent un perill?

L'interlocutor de Vilà tingué un somriure amarg.

- No m'ho pregunteu massa; I no oblideu que jo sóc conseller de la Generalitat i que vós no teniu aquesta sort.

Pel pensament de Francesc passà el record d'un diumenge fred de març i d'uns homes fatigats que tornaven de presidi en tren i que baixaven en una estació solitària, per a entrar en una apoteosi d'entusiasme. Què distant semblava aquell dia!

- Sí. El destí ens exigeix a tots massa coses. I pensar que si m'hagués trobat a Barcelona el dia de la lluita hauria pogut morir-hi, com Bartolí, mentre que ara haig de fugir amenaçat pels mateixos que haurien estat els meus companys d'aquelles hores!

- Mireu: el millor servei que ara ens podeu fer a tots, a nosaltres com a ells, és anar-vos-en. Prou que tindreu temps de tornar! No hi ha cap exili que sigui etern.

- Ja ho sé. Però aquesta vegada, quan encara no hi ha res segur, i la lluita no se sap si serà llarga, em sembla que la meva marxa seria una deserció. ¿No puc ésser útil a Catalunya? ¿No puc ésser útil a aquesta mateixa Revolució que invoquen els que m'amenacen de mort?

- Molt útil, jo ho sé! Un dia, quan aquests febre i aquestes passions d'ara s'hagin calmat... Però ara, no. Ara heu de marxar.

Va allargar-li la mà.

- Quan arribin els vostres, no heu de fer més que avisar-me i m'ocuparé de seguida dels passaports. Treuré també els passatges per l'avió de França. Val més no perdre temps, creieu-me.

Es trobà sol, encara esclafarat per la impressió. Començà a entrar-li una por instintiva per Laura i el seu pare. Els detalls que li havien arribat de les sinistres expedicions dels comités per pobles i carreteres van tornar-li a la memòria. Dins que els veié arribar tots dos no es va tranquil.litzar una mica. Joan i el senyor Vilà havien parlat pel camí de totes les coses i havien pres decisions:

- Tu i Laura us en aneu, cóm més aviat millor. Jo em quedaré, perquè a la meva edat tant se val morir d'una manera com d'una altra, i jo estic convençut que no m'ha de passar res,-declarà el senyor Vilà.

Laura s'havia llançat als braços del seu marit. Deformada com la veia per la gravidesa avançada, Francesc sentí encara més tot el patetisme d'aquell abandó de tota altra cosa que no fos la mera voluntat de seguir el seu home.

- Marxem de seguida, Francesc! No vull que et matin.

- Matar-me? Què vol dir, això?

Era inútil voler fer el cor fort. Joan insistia en la conveniència d'anar-se'n com més aviat millor. Ell mateix s'ocuparia de totes les gestions. Al capdavall, Francesc consentí.

Laura i el seu sogre anaren a arrecerar-se al pis dels Forcada. A l'endemà emprenien la marxa cap al Prat, en un cotxe amb tot de lletres pintades i en el qual s'atapeïen junt amb Xavier i amb dos milicians, els mateixos que havien acompanyat Joan i Francesc en la vinguda de Viladrau.

- I el meu home? - preguntà Laura, inquieta.

- No s'amoini. El trobarem, junt amb Portabella, allà mateix.

L'automòbil es sacsejava pel camí, escalonat de controls. Els fusells dels milicians ja no tenien tanta força persuasiva. Calia parlamentar, ensenyar papers i timbres complicats, marcats en vermell al costat de la signatura. Però al capdavall es trobaren al camp d'aviació, amb Francesc que ja hi era. Joan somreia.

- Ja veieu com us l'he dut sense entrebancs! Almenys encara ens resta la possibilitat de fer marxar les persones que corren perill. Aprofitem-lo, mentre duri!

Francesc també somreia, però amb una expressió amarga. Es sentia irremissiblement abocat al fracàs pitjor de la seva vida. Havia lluitat sempre per uns ideals, i ara que hi havia entaulada una lluita decisiva, en la qual aquests ideals eren posats en joc, els seus mateixos companys l'obligaven a anar-se'n. Sentí a la butxaca, com un afront insuportable, el passaport amb nom fingit que li havia estat donat, com a duplicat del seu, per a ensenyar-lo al control que els anarquistes tenien al mateix camp d'aviació. Ni amb el propi nom tenia dret de fugir!

Mirà aquells éssers estimats que el voltaven. ¿No sentien tots ells igualment el dramatisme d'aquell moment? Veié el seu pare corbat com si de sobte li haguessin caigut deu anys al damunt, amb els seus escassos cabells blancs i la seva cara colrada pel sol, sense corbata, vestit amb unes robes velles i amb sabates de lona, com un mendicant. Veié Joan Portabella, alt i robust, lluitant per no deixar-se vèncer per l'emoció. Al seu costat, Xavier, consternat, els guaitava amb e

ulls molt oberts, com si tot allò fos un malson del qual hagués de despertar-se ben aviat. Laura se li acostà encara més, com per recordar al seu marit que ara tenia una doble obligació de vetllar per ell Francesc l'enllaçà amb un braç.

- El nostre fill no podrà néixer a Catalunya.

- Qui sap! - digué Xavier.- Potser podreu tornar ben aviat. Això no pot durar gaire.

- Recorda't d'aquell altre exili,- intervingué el senyor Vilà.- Vas estar-te a fora quatre mesos escassos. I això que ens pensàvem que qui sap quan duraria.

Pobre vell! Francesc endevinà que aquell home de prop de setanta anys era el que experimentava amb més força l'angoixa d'aquell comiat i totes les decepcions que representava. ¿Per què és quedava? Volgué encara insistir:

- Pare, per què no véns amb nosaltres?

- No, no me'n vull anar. No me'n puc anar, ara. Jo no corro cap perill, n'estic segur. I, en això estic ben decidit, vull morir a Barcelona, encara que sigui d'una manera estranya. Però no moriré pas, per ara. Us esperaré, i confio de conèixer aviat el meu nét.

Havia arribat l'hora de la separació. S'abraçaren, amb els ulls espurnejants.

- Xavier, vigila'm el pare. Ja saps que em refio de tu.

- No tinguis por!

Des de la portella de l'avió van girar-se per mirar els tres homes que agitaven la mà en un gest patètic. Per la finestreta pogueren veure'ls encara uns minuts. Poc a poc, les rodes començaren a córrer pel camp, fins que es desprengueren del sól. Aviat van veure, molt a sota d'ells, l'ombra minúscula d'un avió que els perseguia damunt la verdor dels camps.

Es miraren. Laura esclatà a plorar. Francesc l'agafà en els seu braços, com si fos un infant.

- No ploris. Tot això passarà. Aviat tornarem...

Però els seus ulls miraren per la finestra aquell paisatge del Pla del Llobregat, com si se n'acomiadés per sempre més, i al seu cor sentí una angoixa i una amargor que li pujaven gola amunt i l'ofegaven

---

XI. - PER CAMINS DIFERENTS

M'acuso d'aixecar i cloure el puny sense plaer, sense entusiasme. No m'agrada aquest gest com a resposta, inspirat per l'adversari.

Jean GUEHENNO.

Feia una estona que treballava quan se n'adonà:

- ¿Encara no ha vingut, avui, el doctor Gifré?

Els infermers mogueren el cap. No, no havia vingut.

- ¿No ha telefonat ni ha fet dir res? Potser està malalt.

- Potser sí. No t'hi amoïnis, company doctor. I treballa, que prou feina hi ha.

Xavier mirà de reüll l'home que havia parlat i que acabava d'entrar a la sala. Alt, voluminós, més bru per la barba d'una setmana que no pel seu to de pell meridional, amb la granota blava i el casquet negre i vermell de milicià, amb dues pistoles i un reguitzell de carregadors al cinyell, aquell membre del Comitè de l'Hospital tenia una fama considerable d'home ben situat. Posar-s'hi enfront no era gens saludable. ¿Què devia voler dir, amb aquells mots? Féu un gest amb el cap, com si volgués treure's del damunt aquella preocupació i tantes d'altres que s'hi acumulaven aquells dies, i va seguir la visita. No, la feina no mancava. A les víctimes dels primers dies s'afegien ara, en una corrent incessant els ferits que arribaven del front d'Aragó, tot just estroncada la sang en una cura sumària a l'hospital de campanya. Un per un, trobava en aquells cossos trocejats per la metralla tot l'heroisme i la generositat que no paraven de meravellar-lo d'ençà del primer dia de la revolució.

- Salut, doctor! ¿Què et sembla, podré tornar aviat al front? Recorda't que vull ésser el primer d'entrar a Saragossa. Si per culpa teva no puc estar-hi, et picaré, t'ho prometo!

Al darrera dels mots violents i dels renecs hi havia un somriure d'infant. Un a un, sí. Tots plegats, però, volien dir aquelles recollides ~~xxxxxxxx~~ macabres de cada matinada a la Rabassada i a l'Hipòdrom, volien dir la paret del cementiri de Montcada crivellada de bales i tacada se sang i bocins de cervell, volien dir les cunetes de totes les carreteres de Catalunya i d'Aragó, les esglésies i les catedrals que cremaven, els mobles i les imatges llençades daltabaix del balcó de les cases particulars. Tornà a pensar en la seva germana i en Francesc, que fugien com uns malfactors amb un passaport fals. Almenys per aquell costat, ~~jm~~ estava tranquil. Sense saber per què, l'absència de Gifré tornà a preocupar-lo.

Va afanyar-se a acabar aviat. A migdia pogué escapolir-se de les sales. Al pati de l'Hospital, enfront de la façana florida de pedra picada i rajoles de València, trobà el Ford, que ara duia, pintat amb lletres de pam, METGE i una banderola groga. Per les portelles i el capot s'empaitaven les inicials obligades: U H P, C N T - F A I, U G T, P O U M, E R C... No n'hi cabien més. Conservar el cotxe ja era prou i Xavier s'havia conformat de grat a l'escenografia cridanera de la revolució.

Abans d'anar-se 'n a casa passà pel domicili del Dr. Gifré. El coneixia molt perquè, ammés de company d'hospital ho era d'estiueig: tenia la família a Sitges, com els Forcada. Va trucar inútilment al pis. La portera el sentí i el cridà per l'ull de l'escala:

- ¿Que truca a casa del doctor? No hi és.

- No hi és? Sí que és estrany!

Quan baixà, la portera l'aconseguí, misteriosa. Volia parlar, però abans havia de tenir la seguretat de no comprometre's.

- Es un amic del doctor, vostè?

Xavier va fer-se conèixer. Aleshores la dona es posà a plorar. Entre sanglots pogué explicar-se:

- Pobre doctor! Tan bo! Se l'han endut aquesta nit! ¿Què li deuen haver fet? No vull pensar-hi!

Abans de mitja nit havia arribat un automòbil. N'havien sortit uns minyons armats, que s'havien fet obrir la porta de l'escala i havien baixat poca estona després amb el metge. La minyona explicà després que del llit estant havia sentit les discussions i les protestes inútils.

- En pijama i sabatilles se l'han endut, pobre doctor Gifré! La noia ha agafat por, és clar, i se n'ha anat del pis. Ja veurà, si tornen i l'hi troben, qui sap què li farien!

- ¿I no han avisat ningú?

- ¿Qui vol que avisem? La seva família és a Sitges, i aci no hi ha ningú més, ara.

- La policia, doncs. Què sé jo! Cal fer alguna cosa per mirar de salvar aquest pobre xicot. Ja me n'ocuparé jo.

- Sobretot, no em comprometi, oi, senyoret?

Quan tornar a estar a dalt del cotxe va adonar-se de les dificultats de la tasca que s'havia imposat. ¿Què podria fer, tot sol? Com sempre que es sentia desemparat, va pensar en Portabella. Anà fins a l'Ajuntament per trobar-lo. Per sort, Joan hi era encara.

- ¿Què passa, il.lustre gal.lèn? Com van els ferits?

De seguida s'adonà de la preocupació de Xavier.

- ¿Alguna cosa greu? Digues, què passa?

- Un amic meu, un company de l'Hospital, que ha desaparegut. Aquesta nit se l'han endut de casa seva. Es diu Eduard Gifré. ¿Què podem fer per salvar-lo?

- Ui, ui, salvar-lo! Si hi som a temps, rai! ¿Quina mena d'home era? ¿I quina gent se l'ha endut? ¿Anaven amb uniforme, o no?

- Ell deu tenir quaranta anys. No crec que estigués afiliat enlloc. Una mica dretà, però catalanista i liberal, em consta. Més aviat ric. La portera no sap quina mena de gent eren. Milicians amb fusell, diu, i no se'n pot treure l'aigua clara. Té por de veure's embolicada.

- Vés a saber per què l'han anat a cercar! Mira, jo me'n vaig de seguida al Comité de Milícies. Apunta'm noms i adreça en un paper. Tu ves mentrestant al Clínic, a veure si l'hi trobes. Potser ens estalviarem passos. De vegades, aquestes operacions són molt ràpides. Es el "passeig", ja ho saps. Si no el veus al dipòsit, encara ens queda una esperança. Una esperança molt prima, no et creguis. ¿Saps quantes presons clandestines hi ha, a Barcelona sol? Prop de cinc centes.

- No ho sé. Et demano que facis tot el que puguis. Jo me n'aniré al Clínic. ¿Em diràs alguna cosa de les teves gestions? Així que jo sàpiga alguna cosa, t'ho telefonaré. Seràs aquí?

- Si no hi sóc, hi haurà Mercè.

Forcada la veié a l'avant-despatx, asseguda a la seva màquina d'escriure. La trobà canviada. Era com si hagués madurat de sobte, com si s'hagués fet més dona. Mercè li va somriure amistosament. Xavier va dir-li uns breus mots i se n'anà rabent.

Sortí del Clínic un xic més tranquil, però trasbalsat per la visió d'aquella estesa de cossos nus, blancs com la cera, amb les ferides que els cosien o el tret encertat que els havia desfet el cervell. Homes, dones, vells i joves, damunt les taules i per terra, a tot arreu del dipòsit judicial, eren la collita d'aquella matinada. Al peu de cada un hi havia un número. Una olor fada i penetrant suravа damunt aquella reunió silenciosa. Sense gosar dir res, algunes persones neguitejades passaven, com ell, davant de les taules, cercant de trobar-hi un familiar o un amic desaparegut. Cada dia era així. Les llistes havien desaparegut dels diaris, ara. Però els cadàvers estaven allà, amb el rastre de la lluita desesperada o de la resignació davant dels executors. No es veié amb cor d'anar a dinar. Tornà cap a Sant Pau. Allà, almenys hi havia encara cossos vius, en els quals les forces del mal no havien aconseguit d'apagar la flameta misteriosa que ara semblava te

nir tan poca importància per a tota la gent frenètica que el voltava. En anar a entrar a la sala topà amb Nicasi López, carregat de pistoles i cofat amb el casquet que reproduïa la bandera negra i roja de l'anarquia.

- Què, company ¿ha vingut, ja, en Gifré?

- No, no ha vingut. Aquesta nit se l'han endut de casa seva.

El gegant féu una ganyota.

- ¿Se l'han endut? Qui? Les Patrulles de Control? El Comité d'Investigació? Devia ésser un feixista, un enemic de la causa del poble.

- No ho sé, qui se l'ha endut. ¿Però no trobeu que hauríem de fer alguna cosa, per veure si el salvem? Es un bon xicot, un metge competent, ja el coneixeu. Ens pot fer molt de servei encara. Estem tan carregats de feina, que un de menys ens destarotarà tots els serveis. I ¿com sabem que no és víctima d'una injustícia, d'una falsa denúncia?

- ¿Què vols que hi faci, jo, company? Si ens haguéssim de deturar per cada persona que desapareix! Encara que tinguessis raó, i que Gifré no fos cap feixista, sinó una víctima d'una injustícia ¿no saps que en aquests moments val més que morin cent innocents que no que quedi en vida un feixista? No. Si és culpable d'alguna cosa contra la Revolució o contra el Proletariat, que el piquin. Metges, rai! Ja en tindrem tants com voldrem! Ni metges, ni intel.lectuals, ni músics, ni artistes... ningú no és indispensable. No els necessitem, si estan en contra nostre. Només necessitem gent com aquests xicots que tenim als llits de l'Hospital, gent que no pensa que demà potser seran morts i que si cauen ho faran contents, perquè saben que amb llur mort la Revolució seguirà endavant. Ves, ves a la teva feina, company doctor, i no et preocupis de res més. Salut, company!

El puny enorme s'aixecà, clos, com una maça. Balancejant les espatlles, el gegant desaparegué en un despatx. Xavier sospirà. ¿Com podia lluitar-se contra aquella mentalitat? Es sentí las, com si hagués malgastat hores i hores per obrir una enorme porta tancada amb triple pany i cadenat.

Al vespre anà a trobar Joan. El seu amic acabava d'arribar al despatx de l'Ajuntament i l'estava esperant amb Mercè.

- Vina amb nosaltres, que anirem a sopar a la Barceloneta. ¿Estàs sol encara, oi? Estic molt cansat.

Pel camí va explicar les seves gestions. Havia anat al Comité de les Milícies, a set o vuit centres que es caracteritzaven per "controlar" un cert nombre de milicians dels que segrestaven i "passejaven" feixistes. Havia parlat amb gent important dels anarquistes i dels

comunistes de totes dues tendències, amb esquerrans i federals, i tothom havia declarat no saber res de la sort del metge desaparegut.

-¿No has sentit parlar de la Torra de la Mort, ni de la casa del Passeig de Sant Joan, ni del convent de Sant Elias? ¿No t'han explicat com funcionava el tribunal instal.lat aquí al davant mateix, a l'Escola de Nàutica? Hi havia un tuberculós, que té fama de no somriure mai, i que decidia de la vida o la mort de la gent que li duien al davant. ¿No t'han dit res dels centres de Patrulles que van pel seu compte, com els generals mexicans del temps de Pancho Villa, ni dels controladors que "s'incontrolen"? Ja n'ets, ja, de feliç, de no haver topat fins avui amb aquestes coses! Jo que hi estic ficat fins al coll d'ençà del 19 de juliol!

- ¿Què hem de fer, doncs? ¿Ens hem de creuar de braços, fins que aquest pobre Gifré surti a la Rabassada amb tres bales al ventre? - es revoltà Xavier.

- De moment, hem de sopar. Avui, voler trobar un home desaparegut a Barcelona és com cercar una agulla en un paller. Si almenys sabéssim per què se l'han enduit! Però cada Sindicat, cada Comité, cada patruller té els seus motius diferents, els seus criteris personals i de vegades contradictoris. Totes les venjances personals surten a flor de pell, i hi ha massa gent que avui veu convertides en possibilitats temptadores els seus desigs més secrets i més absurds. ¿No t'ha passat mai pel cap, davant d'una contrarietat o d'una contradicció vexant, que seria agradable de suprimir el contradictor, per tossut o de mala fe? Amb quin gust li esclafaries el cap! Però nosaltres tenim la moral que ens frena, la reflexió, la caritat cristiana o, en darrer terme, la por de les lleis. Tota aquesta gent, ara, no tenen altra norma de conducta que l'interès de la Revolució. I com que encara no s'ha aclarit ben bé de quina Revolució es tracta... Es molt còmode de pensar que el teu enemic, o l'home que et va deixar diners i no vols tornar-los-hi, o el que et va prendre l'afecte d'una dona, o el que un dia et va ofendre i no vas poder-t'hi tornar, que tota aquesta gent són feixistes i que mereix bé de la humanitat aquell qui el suprimeixi!

- Però això que dius és horrible! Així no hi ha ningú segur, a Barcelona!

- Ni a Barcelona ni a Catalunya. Prou que ells mateixos comencen d'adonar-se'n. ¿Saps quin és el terme de moda, avui? Els incontrolats. Es un mot que està a punt de suplantar en universalitat tots aquests verbs tan utilitzats fins ara perquè ho expliquen tot: requisar, incau

tar, passejar, picar, esterrecar, controlar, què sé jo quants més. Ara la culpa de tots els excessos se l'enduen els "incontrolats". I cal reconèixer que de vegades aquests famosos "incontrolats" també se la carreguen, a llur torn. Més d'un Comitè improvisat ha estat passejat perquè obrava pel seu compte. Els anarquistes diu que voldrien posar un cert ordre i una disciplina, però no en poden sortir. Aquesta és llur força i llur feblesa. Tenen un exèrcit nombrós i valent, però els manquen els cabdills i la disciplina necessària per que tothom els obeeixi.

Soparen en silenci. Mercè somreia de tant en tant, tímidament, a Xavier, com si volgués demanar-li perdó i silenci per aquella visita de feia uns mesos. Que distant semblava ara tot allò! Claudina i els seus pares estaven a Itàlia, i no era pas gens fàcil que tornessin a Catalunya. El divorci seguia el seu curs, i les noves disposicions el facilitaven molt més. L'amant tindria un triomf complet damunt la muller.

- Després de sopar encara haig de tornar a Capitania. M'han promès que mirarien si sabien alguna cosa o si hi havia alguna fitxa de Gifré en algun dels Sindicats o Comitès que controlen els de la FAI - explicà Portabella.

La nova gestió va resultar també infructuosa. Quan tornà a reunir-se amb ells, després de la ràpida visita, ho explicà:

- Ningú no en sap res, diuen. Com a única solució, m'han explicat que aquest Dr. Gifré era metge d'una companyia d'assegurances contra accidents que treballava pels consignataris del port. Ho sabies?

- Sí, em penso que sí. ¿I què pot tenir a veure, això?

- M'han donat a entendre que potser es tractava de la revenja d'un obrer que no s'havia conformat amb una alta prematura en cas d'accident, o bé que es creia que el zel del doctor a defensar els interessos de la companyia, quan ell s'hi presentava amb una ferida més o menys accidental, era perjudicial per a la classe obrera.

- Però això és monstruós! ¿No compreneu que amb aquest criteri no hi ha cap professió independent, ni cap càrrec que es pugui exercir a consciència? - Va recordar els mots d'aquell ferit del matí: "Si no puc ésser-hi, et picaré!".

- I és clar que ho comprenc, jo! Però les coses ara van així. ¿Et recordes, Mercè, d'aquell altre cas que ens van explicar? Era un altre metge, que li van fer pagar una indemnització perquè una vegada, en un cas greu i molt difícil, va veure's obligat a tallar a un malalt una cama que es gangrenava. L'home creia que la seva invalidesa era per

culpa de la intervenció del metge. I el pobre doctor va haver de pagar, perquè si no ja estaven a punt de dur-lo a prendre la fresca. Potser amb el teu amic passarà igual, i amb una forta penyora s'acontentaran.

-"S'acontentaran"! Qui, s'ha d'acontentar? Es això, aquest anonimat terrible, aquest no saber a qui adreçar-te ni com moure't, el que desespera! No comprenc com tu pots parlar-ne d'aquesta manera!

- ¿I què vols que faci, doncs?¿Que em desesperi, que me'n vagi com Francesc, malgrat que a mi no m'amenaça cap perill, només que per fàstig, per delicadesa d'esperit, per comoditat? ¿Vols que, perquè en el meu càrrec no tinc altra autoritat que la que em dóna la meva pistola, o la dels xicots que m'acompanyen, renunciï a tot i perdi la confiança en Catalunya i en la causa de la llibertat? Jo faig tot el que puc per salvar tothom que pot salvar-se, i ho faré tant de temps com calgui, i això tothom ho sap, perquè no me n'amago. He fet donar més passaports a amics meus de dreta que no he tingut amics en tota la meva vida. I em penso, no,n'estic segur, que aquest desori s'acabarà un dia o altre. Si no fos així...

Li donà un copet als genolls. Estaven a dintre el Ford, deturats al capdavall de la Rambla.

- ¿Vols dur Mercè a casa seva? La seva germana ja deu passar ànsia

- Sí, amb molt de gust,- balbucejà Xavier. I engegà el motor.

Abans de deixar-lo, Joan li va prometre que continuaria les seves recerques. L'endemà, tarmateix, va dur-los una certitud desoladora. El cos del doctor Gifré havia estat trobat a la Rabassada, cosit de bales. Al Clínic, davant del cadàver nu i desfigurat del seu company d'Hospital, Xavier hagué de sentir les explicacions tècniques d'uns empleats del dipòsit, que ja havien adquirit una experiència sobre els mètodes d'execució més utilitzats.

- Tantos bales, i al ventre... Això deu ésser un Comité una mica incontrolat. Els patrullers ho fan molt més net. Els "calcetins" de Sants els claven un tret al clatell, i avall que fa baixada.

Va sortir aclaparat d'aquella segona visita al magatzem de morts. A Sant Pau, el seu malhumor traspuà. Una infermera gosà preguntar-li:

- ¿Que li passa alguna cosa, doctor Forcada?

- No.- Però tot seguit es va penedir de la seva covardia.- Sí, estic indignat per l'assassinat del doctor Gifré. ¿Sap per què l'han mort? Perquè curava massa de pressa els malalts! Val més deixar-los morir tots, es veu!

Havia aixecat la veu i la infermera se'l mirava amb inquietud.

- Potser que no cridés tant, doctor. Amb tota aquesta gent d'ara, ja veurà, no se sap mai...

El deixà sol una altra vegada, sol amb els seus dubtes.i les seves inquietuds. ¿Com podia ésser que passessin aquelles coses? En un moment que les forces de tothom havien d'ésser aprofitades per anar contra l'enemic comú ¿per què havia d'haver-hi aquella follia destructora, aquell afany d'emular les gestes sagnants dels rebels de l'altre costat, d'anivellar la balança en aquella competència sinistra? Els d'enfront eliminaven els enemics en nom de Déu i de la pàtria. Els d'ací ho feien en nom de la llibertat i del poble. Un doll enorme de sang rajava dels flancs del país d'ençà d'aquell diumenge terrible de juliol.

- Tots hi passarem, tots. Tots ens veurem arrossegats per aquesta onada exterminadora.

A Sevilla i a tot Andalusia, barris sencers d'obrers eren "depurats", casa per casa, per tal de garantir l'ordre. Era molt senzill: treure'n els homes, dur-los al cementiri i afusellar-los en massa. A Badajoz, tota la gent que semblava que havia fet una resistència contra els invasors havien estat duts a la Plaça de Braus i, amb metralladores, des de les graderies, la resistència havia estat ofegada per sempre més. Obrers, homes d'esquerra, republicans, francmaçons eren liquidats sense contemplacions ni judicis. I ací? Capellans, fabricants, tramviaires, metges que no eren prou dòcils als clients i marits que feien nosa, propietaris que volgueren cobrar l'arrendament complet i usurers, obrers i soldats i policies, tothom passava en la terrible cavalcada que a les nits omplia les carreteres de sordes detonacions i gemecs ofegats.

Quan arribà a casa seva, al vespre, la trobà plena d'animació. La seva dona, amb els menuts i els seus pares, així com el senyor Vilà, que eren tots a Sitges, n'havien tornat.

- I ara! ¿Per què heu vingut, tan aviat? Jo pensava encara fer una escapada, el diumenge que vé.

- No ens hem volgut estar ni un moment més lluny de tu,- exclamà Carme.- ¿Que et creus que estàvem gaire tranquils, allà, sense saber com estàves tu?

En veu molt baixa, per mor dels infants, el senyor Forcada explicà al seu fill:

- Avui hem sabut la mort del pobre Gifré. Es veu que no estaven prou contents d'haver-lo assassinat, i li han buidat el pis, tirant-li els mobles al carrer, amb llibres inclòs. Després ho han cremat. Deixa dona i quatre fills petits, que es troben a la misèria. Es

horrible! No, no podíem estar-nos més a Sitges.

- Fa cinc dies que van desaparèixer vuit homes de Sitges,- intervingué la mare de Xavier.- Entre ells hi ha el nostre cosí, en Gaudenci Martí, i el fill de la senyora Comxa, aquell que estudiava farmàcia. Viure d'aquesta manera no és viure. Els masovers i els parcers ens han fet tornar tot el que ens havien donat per l'arrendament de l'any passat, i a més un impost de guerra de cinc mil pessetes. Haguessis vist la Feliciaeta, tan nyeu-nyeu, com va venir a demanar-nos-ho, amb el seu noi carregat de pistoles! Tot en nom del Comitè, això sí. Tot plegat, creu que feia fàstic. Almenys aci estarem tots junts. Tots no, però. Pobre Laura, tan lluny en aquestes circumstàncies!

Recolzat d'esquena a la barana del balcó, el senyor Vilà assistia a aquella manifestació de pors i d'indignacions. Què havia de dir, ell! S'havia quedat sense res, fet i fet. No tenia ni el fill, que era allò que més estimava d'aquest món, i que havia hagut de fugir perquè no el matessin. I malgrat tot, sentia a dintre seu, més arrapada que mai, la voluntat de viure i de presenciar totes les coses que passaven. No podia pas ser, ell no podia creure-ho, que tot allò que ell havia respectat i que va ensenyar el seu fill a estimar i servir es transformés ara en aquella orgia estúpida de sang i de pistoles, en aquella eclosió de monstres sorgits de totes les clavegueres i que ho envaeixen tot, No podia ser. Ni la llibertat, ni el sentiment de pàtria, ni el desig de de contribuir a edificar una societat millor podien degenerar en el podrimener de baixes passions que semblava escampar-se fins a cobrir tota la terra, en una escampadissa llefiscosa que res no podia detenir. Volia viure per saber com acabaria tot allò, com evolucionaria.

- Sí,- deia Xavier.- Jo també em sento desbordat, fastiguejat, horroritzat, tot el que volgueu. Aquesta nort de Gifré em sembla una ofensa personal, una bufetada a les meves galtes. Però ¿què voleu que faci, jo?

-¿No podríem anar-nos-en, com Francesc i Laura, com tanta altra gent? Fugir d'aquesta terra fins que passés la turbonada.¿No podríem, digues, Xavier? En Portabella ens donaria els passaports, segurament, - pledejà la senyora Porcada.

Abans que el fill respongués, el marit s'avançà a respondre:

- No, no poden fugir. Ni Xavier ni jo no ens en podem anar. Som metges, i en aquest moment tenim molta feina aci, i hem de servir, encara que ens repugni i encara que cada dia ens sembli més dur complir el nostre deure. No, Teresa, no. Si tu i Carme i els nens voleu anar-vos-en

- Allà on va el cos va l'ànima. Si Xavier se n'anés, jo me n'aniria amb ell. Si es queda, jo em quedo.

No hi havia ni plany ni orgull en la veu de Carme. El seu marit sentí el desig d'abraçar aquella doneta valenta, que sabia defensar els fills i l'home. Sospirà, resignat:

- Sí, el pare té raó. Ens hem de quedar, perquè el nostre lloc és aquest.

Ara es sentia més fort, més segur, més posseït d'aquella dignitat sagrada del seu ofici, que sempre l'havia sostingut, tant en els moments difícils de la carrera com un cop ja l'exercia i qualsevol contrarietat exterior venia a posar a prova la seva fermesa. Que el món seguís trajectòries sinistres, que les forces de la destrucció volguessin estendre llur domini damunt totes les coses, no volia dir res. Ell havia tingut l'honor d'ésser triat, com tants altres homes, per lluitar contra el mal i contra la mort. No podia desertar, no podia renegar d'aquell honor.

- Nicasi Lòpez es deurà suposar que segueixo treballant per por,- pensà. Tant li feia que ~~pensés~~ suposés el que volgués l'home del casquet negre i vermell. Era amb la seva consciència, amb ell mateix, que volia estar en pau. Repetí una altra vegada, amb el braç dret que enllaçava la cintura de Carme:

- El nostre lloc és aquest.

L'endemà mateix reberen la visita de Joan, que havia sabut l'arribada de la seva cosina. Els pares de Xavier ja havien anat a instal.lar-se a llur pis i, amb ells, el senyor Vilà, allunyat del seu per la por de noves irrupcions. Xavier i Carme estaven sols, després de sopar. Els menuts ja dormien i llur respiració acordada posava un fons de placidesa a llur vida. Aquella sensació de no estar sol, de tenir al costat una dona coratjosa i uns infants robustos compensava Xavier de totes les seves angúnies i tots els seus disgustos.

- ¿No em diràs res, si torno a dir-t-ho? - començà Joan, quan estigueren junts tots tres.

- Sí, ja ho endevino. Que l'enveges. Si tu no has estat feliç com en Xavier ¿de qui és la culpa?

- Calla, tu. No vinguis ara a pledejar la causa de les dones. Sempre sou vosaltres les que teniu la culpa de tot!

- Carme encara està convençuda que la teva separació de Claudina ha estat un disbarat.

- I tu?

- Jo, no tant.

- Solidaritat masculina, també? ¿Es dir que és millor que en Joan visqui amb una altra dona, amb la primera que es presenti - sí, perquè ja et conec, i tu no pots estar sense dona - que amb la seva, amb la que s'ha estimat tant i que, a la seva manera, també se l'estimava? No m'ho fareu creure mai ningú. Ni tu.

- Per als que només heu conegut la felicitat i l'amor sense núvols, resulta molt difícil, ja ho comprenc, de veure clar en les tristeses i els malentesos dels altres. Entre Claudina i jo hi ha hagut sempre només això, un malentès, però un malentès que ens ha fet desgraciats tots dos. Jo no he sabut entendre fins ara el seu caràcter; ella no ha volgut mai entendre el meu amor. Deixem-ho estar. Ara ella qui sap on deu estar. I jo m'estic ací, i d'ací poc qui sap on seré...

- ¿Què vols dir amb això?

- No ho sé, encara. Però cada dia em sembla més segur que en un moment donat, sense fressa ni marxes militars, ho plantaré tot i me n'aniré cap al front d'Aragó. Ací m'hi asfixio. Tinc el convenciment que la meva presència no serveix de res, que la meva feina és una pura fantasia. Tu mateix ho has comprovat, Xavier. La força de l'autoritat, l'eficàcia dels ressorts del poder, tot ha desaparegut dels edificis oficials i es troba trinxat en mig del carrer, repartit entre centenars de comitès i milers de milicians. Fins ara encara m'havia fet la il.lusió que la meva presència a Barcelona podia ésser útil, i que jo salvaria amb la meva autoritat personal molta gent d'una sort tràgica. Ja has pogut veure que tot això també fallava.

- No fou pas culpa teva si no vàrem poder salvar el pobre Gifré.

- No, no fou pas culpa meva. Però l'endemà ell estava a la Rabassada, estès en una cuneta. Ací no serveixo per res, t'ho repeteixo.

- I al front, ¿què hi faràs? ¿Que no saps com van les coses? ¿No t'ha explicat ningú les rivalitats de partit, les desconfiances i les traficions, les depredacions del país que ocupen i les "neteges" dels pobles de la reraguarda? Jo cada dia sento a l'Hospital nous detalls que m'escruixeixen.

- Sí, però malgrat tot, els rebels, que són militars d'ofici, no han pogut avançar, i nosaltres, en canvi, som a les portes de Saragossa i d'Osca. Deixem-ho córrer, si les coses rutllen bé o no, al front. ¿Van gaire millor, per ventura, a la reraguarda? Tu hi fas una feina útil, indispensable. Jo en canvi no hi faig res de profit. Potser al front seré un soldat més. Potser podré dur-hi uns pensaments i una acció que ara hi fa falta. El que sé segur és una cosa: d'ençà del dí

dinou de juliol que només tinc la impressió de perdre el temps. I, en canvi, aquell dia em va semblar que estava molt a prop de tocar la solució d'un misteri que em turtura.

Féu una pausa i va mirar-se la seva cosina i després Xavier.

- Tu, Carme, i tu també, no el podeu tenir, aquest problema. ¿Sabeu quin és? Trobar Déu. Vosaltres dos esteu convençuts de tenir-lo, perquè teniu la fe. Jo, en canvi, fa temps que l'he perduda. ¿Te'n recordes d'aquell dijous sant que en Francesc ens va declarar que ell no creia en Déu? No sé si ara ell conserva la seva incredulitat. Segurament, perquè ell no s'ha aturat mai a pensar en fantasmes, sinó en realitats tangibles. Tu has conservat la teva religió sense complicacions. La mateixa que té Carme. No, no tingueu por que us denunciï, de totes maneres, encara que se us acudís de recollir un capellà a casa!

- Gràcies,- contestà Carme.- ¿I per què aquell diumenge vas tenir aquesta sensació que dius d'estar a punt de trobar Déu? ¿Per què vols anar-lo a cercar ara a Bujaraloz o a Osca? Explica-ho-ho, si pots.

- Això és: si puc. No ho sé. Al costat d'aquells xicots descamisats que s'apoderaven dels canons, de la muralla de cossos humans que ocupava la Rambla i el Passeig de Colom, mentre crepitaven les metralladores i xiulaven les bales i passaven els avions, em va semblar que tota la meva vida només tenia sentit perquè desembocava en aquell dia. Quan el pobre Bartolí va morir-me als braços, vaig envejar-lo de la mateixa manera que t'envejo a tu. Vaig comprendre que hi havia homes que sofrien i que tota llur vida havien sofert, i que acceptaven el meu ajut i em prenien per company de lluita i de sofriments. Em vaig avergonyir del meu confort de sempre i de la vida sense dificultats que havia viscut, i de tot el que havia semblat que podia donar pastura al meu orgull, dels meus versos fins a les dones boniques que m'havien estimat. Si aquells moments haguessin durat una mica més, estava segur d'arribar a aconseguir el Déu esmunyedís que cerco, a trobar-lo perquè omplís la necessitat que en sent el meu esperit. No us en rigueu, encara que us sembli que això, dit així, faci riure, Per això vull anar al front, també: per veure si en la lluita i en aquesta contribució del meu esforç a la gran empresa de fer triomfar la causa del poble puc trobar, al capdavall, aquest Déu que em fuig de les mans quan més a prop em sembla que el tinc.

Xavier callava. Carme va insistir en la seva curiositat.

- I si te'n vas ¿què dirà aquella noia? Ja saps qui vull dir. No li tinc cap simpatia, t'ho asseguro, però em penso que bé deu tenir dret a donar la seva opinió, a retenir-te. ¿Vols dir que et deixarè

xar tranquil.lament?

- No li demanaré pas el consentiment! No em lliga ningú, a mi. Quan vaig trencar amb Claudina, l'únic lligam que em retenia es va desfer. No el vull pas deixar tornar a nuar per ningú més. Ni per Mercè. Ella ja ho sap i s'hi conforma. Si me'n vaig al front, també haurà de conformar-se.

Guardaren silenci una estona. Xavier el trencà:

- Sempre que em trobo amb tu o amb Francesc i que parlem de coses d'aquestes, que ens afecten tan profundament, sembla que del passat em surtin al pas totes les imatges de la nostra adolescència. ¿Te'n recordes de les nostres descobertes? Trobàvem a cada passa l'amor, les dones, la política, els ideals, l'ambició, totes les coses més belles i més excitants d'aquest món. I aquells castells que ens fèiem! Dominaríem la ciutat, seríem famosos, governaríem Catalunya. Tot ens semblava poc per a la nostra il.lusió... De vegades penso que els nostres somnis ordenats, plens de raó i de lògica, han infantat aquests monstres que pul.lulen al nostre voltant i que planen de dia i de nit damunt Barcelona. Francesc exiliat; tu decidit a anar-te'n a lluitar al front; jo treballant com un escarràs per curar xicots que m'amenacen si no ho faig bé i de pressa. ¿Era això, només, el que teníem dret a esperar del triomf dels nostres ideals d'aleshores? Una Catalunya gairebé lliure i en la qual la bandera catalana no pot exhibir-se si no va acompanyada de la vermella i negra i de la vermella amb la falç i el martell! "Els Segadors", seguits per força de "La Internacional", de l'Himne de Riego dels "Hijos del Pueblo" i "A les barricades", en un potpourri absurd! I amb el puny enlaire, això sí. Jo treballo, i aixeco el puny i desitjo el triomf dels nostres, però sovint em vénen ganes de plorar i m'avergonyeixo d'aquesta situació i d'aquest odi i aquesta crueltat que només sabem oposar a l'odi i a la crueltat dels enemics.

- Ja ho comprenc, tot això, perquè també jo en pateixo ben sovint. Veig aquests monstres horribles i degotant de sang que tu dius i també em sembla que són el trist producte dels nostres somnis i dels nostres ideals. Per això, torno a dir-t'ho, vull anar-me'n de Barcelona i servir al front. Per camins diferents, tu i jo arribarem sempre a un mateix lloc, perquè hem sortit del mateix indret i ens guia el mateix ideal. I Francesc també, encara que es trobi fora, perquè un dia o altre tornarà a Catalunya per seguir la lluita.

Joan s'aturà i es mirà el puny clos, nuós, cantellut com un roc.

- El puny enlaire! Tant com calgui, sí, fins que els braços puguin tornar-se a obrir per a abraçar tothom. I a l'altra mà el fusell

Sempre endavant, fins que una bala em deixi estès. Aleshores ja hi seràs tu, per curar-me, si tinc remei. ¿Ja ho saps que a ben segur fas més tu, amb la teva feina conscienciosa de cada dia, pel triomf de tots nosaltres, que tots els que ens llancem a defensar-vos de les trinxeres estant contra els invasors? No hi pensem, en les monstruositats ni en el mal, si no és per recordar que la teva feina és de combatre'ls i d'eliminar-los d'aquest món i que jo t'hi ajudaré tant com pugui. Cada dia que tu treballes ajudes a eliminar-los una mica més. Tens tanta sort, tu! Ets l'home afortunat, t'ho torno a dir!

S'aixecà de la cadira, amb els cabells més esbullats que mai, somrient amb totes les dents, llampeguejant-li els ulls.

- Jo, mentrestant, els combatré amb el puny enlaire i el fusell a l'altra mà!

XII.- EL SOMRIURE DELS MONSTRES

He is as disproportioned in his manners
as in his shape.

SHAKESPEARE (The Tempest)

La plana era immensa, infinita. ¿Com podia ésser que les onades de terra i de pedra de la creació s'haguessin calmat de sobte per deixar aquesta llisor uniforme, vermellé i ocre, que brillava sota el sol? Ni muntanyes, ni arbres, ni fonts. Només el terrer despullat, amb els rostolls cremats, aguts com a espines, i alguna olivera desesperada que retorçava inútilment els braços de cara al cel impassible i al sol de justícia que hi s'hi encenia. En la monotonia d'aquell paisatge, que la ratlla blanca de la carretera no arribava a alterar, perquè la pols s'hi confonia amb el rostoll i els terrossos ressecs dels camps, aquelles dues cases semblaven una contradicció. Havien sorgit del sól inert com una berruga maligna i ara treien foc per totes les finestres, barrant el pas a la columna. Els homes, ajaguts damunt dels camions o drets al darrera, aprofitant el tronc de les quatre oliveres migrades, encastats a les dures arestes que havien estat blat, disparaven amb els fusells, amb les pistoles, amb totes aquelles armes incongruents, tan poc uniformes

~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ com els homes que les disparaven.

Joan Portabella també tirava. Al seu costat, incorporat una mica damunt els colzes, amb els binocles a les mans, Oliver, el comandant, donava ordres que es perdien entre el tiroteig.

- Amb les bombes de mà! Volteu cap a la dreta, vosaltres, sense aixecar-vos per res de terra! Tu, Negus, cap a l'esquerra, amb cinquanta homes! Nosaltres anirem avançant per distreure'ls. Quan arribem a aquell arbre d'allà baix, entreu en acció amb les granades. ¿Tens rellotge, tu, Negus?

- Ja ho crec! - L'home barbut llui el canell voltat d'or amb un somriure que li badà tota la boca.

- D'ací a vint minuts exactes. ¿Has sentit, Ocaña?

- Està bien, compañero!

Els dispars crepitaven i es perdien en la buidor de la plana. Quan les bales tocaven a terra, s'aixecaven petits brolladors de pols i alguna pedra es partia a bocins. Arrossegant-se per terra, amb les granotes brunes que es confonien amb el rostoll, els dos petits destacaments s'allunyaren, descrivint un gran arc de cercle, amb les pinyes de les bombes a l'entorn del cinyell i el fusell a les mans. Les metralladores de les dues cases, a banda i banda de la carretera, seguien disparant, a ratxes que espetegaven i ressegueien en amples corbes les siluetes dels cotxes i el grup de les oliveres. El comandant es mirava el rellotge.

- Esteu a punt? Va, doncs, endavant! Ben separats, sobre tot!

Tot el grup s'aixecava, seguint l'exemple d'Oliver, i es posava en marxa, sense parar de disparar, darrera del comandant, que duia als dits la pistola metralladora.

- Cap a aquells arbres d'allà davant! Poc a poc. Acoteu-vos!

Les bales passaven amb un xiulet agut. Era curiós de veure com els cossos humans oferien poc blanc, pensà Joan, mentre avançava, ajupint-se instintivament cada vegada que sentia el martelleig distant de la metralladora. A dos metres ~~xxxx~~ d'ell, amb pas segur, Oliver caminava, tot mirant a dreta i esquerra i sense desviar-se de la recta que s'havia traçat, cap a les oliveres.

- Ben aixamplats, sobretot! No us ajunteu!

Al seu costat, Portabella sentí un gemec molt fluix, seguit d'un renec.

- Mecagom...!

El braç que sostenia el fusell caigué amb un gest d'autòmata. L'home cridà:

- No us amoïneu per mi! Tireu endavant!

Queien, com les bitlles d'un joc, els milicians. La metralladora cosia aquella ratlla confusa d'homes de color de terra. Les oliveres, poc a poc, s'apropaven. Els ulls del comandant miraven el rellotge del canell. Unes passes més, i ja hi eren!

- Vint minuts justos! ¿Què fan aquells xicots?

Al seu entorn, els cossos s'arrapaven altra vegada a la terra, s'encastaven als troncs de les oliveres. Passaren uns segons i un altre soroll s'afegí al de les metralladores i l'ofegà. Les bombes de mà saltaven, foradaven les teulades vermelles, entraven per les finestres. Un dels repiqueteigs s'aturà al cap d'uns instants. Després, un altre. En el darrer, uns intervals acusaren la sorpresa i les baixes dels defensors davant l'atac inesperat.

- Anem-hi, nois! - cridà Oliver.

Entraren per les finestres. Al seu voltant, els milicians cridaven amb joia, ferotgement. No restava ni un dels enemics en vida.

- Aneu a recollir els ferits - ordenà el comandant.

Havia passat una hora. Assegut al davant d'una taula, enfront de la finestra esberlada per les bales, Oliver examinava uns plans, mentre els milicians s'atrafegaven amb els cadàvers dels enemics i els cossos dels companys ferits. Només hi havia una cadira. Dret al seu costat, Joan el veia, vestit com un altre milicià qualsevol, sense cap estrella ni galó. Tanmateix, l'autoritat hi era. Estava en el front, llis i bombat que envaïa el crani, en el bigoti gris, en les mans grosses i ben fetes, en els ulls brillants.

- Ja en tenim una mica de fet! - exclamà de sobte, sense aixecar els ulls del mapa.- Ara, a esperar què decidiran els Comitès: seguir avançant o canviar de direcció.¿Heu telefonat abans a les altres columnes i al quarter general?

- Sí, comandant. D'ací un parell d'hores tots vindran cap ací.

- Us agradarà d'assistir a la reunió.- Féu una pausa.- ¿ No us sap pas greu que us tracti de vós? Arriba un moment que sembla que la millor prova d'intimitat és tornar a les velles fórmules de polidesa. Quan torni a veure els meus fills, si això passa algun dia, em penso que els tractaré de vostè, com els anglesos. Francament ¿us sembla bé, a vós, aquest tuteig universal?

- ¿Què us diré? De vegades em sembla una prova emocionant de confiança, amb el dret d'entrar en un món d'on fins ara havia estat absent. Jo sóc un burgès, no ho oblideu. I quan em tutejo amb un obrer

la primera vegada de veure'l, és com si aquest pecat original em fos perdonat.

- Jo també sóc burgès. I no me'n dono cap vergonya. Sóc un soldat català, que ha sabut mantenir-se fidel a la República i a Catalunya sense mai haver fet política ni entendre-n'hi un bri. Faig el meu deure com puc i em faig càrrec que les circumstàncies no m'afavoreixen. Ens han tret l'uniforme, ens han arrencat les estrelles i els sabres, ens han declarat que l'exèrcit no existia, que tot estava a l'altre costat de les barricades. Encara que jo trobi injustes algunes d'aquestes coses, i encara que les hi trobés totes, no vull ni puc fer altra cosa. Ara estem organitzant la indisciplina, segons sembla. El cas és organitzar alguna cosa. Algun cop penso que abans que tot això estigui ben organitzat m'hauran matat per dubtes de si sóc poc proletari o si he dirigit prou bé una operació. Els altres també m'haurien afusellat, de totes maneres. I qui sap si ja...

S'interrompé bruscament. Joan sabia que la dona i els fills d'aquell militar es trobaven a Saragossa quan va esclatar la rebel·lió. I de Ràdio Sevilla havien insultat i amenaçat moltes vegades Cliver.

El comandant s'havia aixecat. Es posà la boina, penjà la pistola al cinyell i exclamà:

- Anem a veure els companys, els camarades i els "compañeros", què han resolt. ¿No trobeu meravellós que, de la manera que fem la guerra, encara poguem guanyar posicions? Fixeu-vos que els militars professionals fem un paper mínim en la direcció de les operacions. Cada partit i cada sindical hi diu la seva. El "Consejo de Defensa de Aragón" també hi vol intervenir. Hem de dur al mateix temps l'avanç de les milícies i la depuració de la reraguarda. Hem d'implantar el comunisme llibertari als llocs que decideixen els "Aguiluchos" i tolerar que de tant en tant alguns xicots arborats facin una escapada a Lleida per incautar-se d'alguna cosa o cremar la Catedral, que s'havien deixat en un altre viatge, o per netejar uns quants pobles en els quals el Comitè de Vigilància no vigila prou i deixa viure capellans i feixistes. Mentretant, tot Europa i el món sencer s'esgarrifa del nostre heroisme i dels nostres disbarats i ens tanca les fronteres per que així Irún pugui caure a les mans dels nostres enemics. No, no feu aquesta cara. Aquests xicots no s'indignaran amb mi, encara que em sentin. Ja sabeu prou com penso i saben també que, malgrat tot, me'ls estimo i els admiro com es mereixen. Bé ¿i com està, tot això? ¿Ja estan llestes aquestes fortificacions?

Sortí de la casa, convertit de nou en el comandant que no necessita estrelles ni sabres per manar. Amb la barbassa negra estufada, suat s

ta l'ample capell, aquell milicià que havia estat batejat amb el nom de Negus, i que s'enorgullia del seu sobrenom (n'hi havia almenys un a cada companyia) aixecava un magall per cridar:

- Ja està bé! No ens vinguis a emprenyar, ara! ¿Per què no t'agafes tu a una eina, en lloc de xerrar tant?

- Quan estigui reforçada la posició, que s'hi quedin una cinquantena d'homes amb fusells i bombes de mà. Ja us enviarem reforços i municions. Ara me'n vaig al poble, perquè el Comitè s'ha de reunir. Salut, companys! Estic molt content de vosaltres!

Mentre el cotxe els sacsejava per la carretera plena de pols, Joan exclamava:

- Es absurd! Tota aquesta gent com el Negus, que no toleren que ningú els mani i són incapaços de manar! Un dia o altre els haurem de fer callar per força.!

- Un dia o altre? Potser sí. Però aleshores són capaços de perdre aquesta fúria, aquest cec heroisme que ara els llança damunt l'enemic, perquè es senten anarquistes o comunistes.

- Els comunistes rai! Comencen a imposar la disciplina entre la seva gent i aviat se'n sortiran.

- No tenen més remei. ¿Sabeu com van formar-se les primeres columnes comunistes? General ment eren xicots vistos de mal ull a Barcelona pels de la FAI o el POUM= Si no se n'haguessin anat, els hauríem pelat. Més d'un hi va caure. Almenys així, ben units i si no s'aventuren per cap indret on manin els anarquistes, es senten segurs. Per això, perquè són febles, els han d'imposar una disciplina que els fa falta= Són els únics que tenen aquesta preocupació de la disciplina. Un dia o altre en treuran el profit.

- Si els deixen viure per veure-ho.

- Naturalment! ¿Què feu algun pla, ara, sense aquesta restricció mental?

Arribaren al mas enorme, entre "parador" i hostal, on havien instal·lat el quarter general.

- Veniu vós també, Portabella, a aquesta reunió. També teniu dret a estar-hi. Tots hi tenim dret, al capdavall, perquè es discuteixen coses que poden costar-nos la pell.

Quan entraven al vestíbul ombrós, una veu els cridà:

-¿D'on surts, camarada? A l'últim, els representants conspicus de la burgesia també vénen al front! ¿I donc, l'Ajuntament? ¿I els versos? M'ho havien dit, t'ho juro, i no m'ho creia.

Era l'accent i la ironia de Lluís Baldó. Va reconèixer-los abans

de veure els cabells oliosos, ara gairebé arrapats, i la pell colrada pel sol. El cos fet d'angles, tot ossos i nervis, del lleidatà, desaparegut en la folgada granota, guarnida de corretjam, pistoles i carregadors. Portabella va replicar-li, somrient:

- Ja ho veus, els burgesos també vénen a combatre, com tu mateix. ¿Què volies que hi fes, a l'Ajuntament, si ni ens deixen cobrar les cadires de la Rambla? Tu no revises pas tampoc els arbitris dels teatres, am penso. I de versos, no cal parlar-ne. El millor poema és aquest, el de l'acció de cada dia. No podia pas deixar-te tota la glòria per tu tot sol!

- Per mi sol, no. Per tots els que lluiten per la Revolució. ¿Quants anys fa que jo t'ho pronosticava? Ni ho sé. El cas és que al fi capdavall ha arribat. Tu t'hi ajuntes, i està bé. D'altres no volen o no poden, i se'n van. Bon viatge. Malaurats aquells que vulguin oposar-s'hi!

Arribaven, amb llurs indumentàries pintoresques, els capitostos de les columnes. Tots seien al voltant de la taula. La discussió va iniciar-se després d'una exposició d'Oliver sobre l'acció que convenia emprendre. Joan no escoltava amb gaire atenció. A desgrat d'ell, no sabia estar-se d'admirar, com un meravellós espectacle, aquell home que, amb la família en poder dels enemics i sabent-se exposat a totes les desconfiances perquè era militar de carrera, servia amb coratge i intel.ligència la causa que havia acceptat com a legal i justa. Ara acceptaria igualment totes les objeccions, les contradiccions grolleres, els renecs i les rivalitats de cleda que feien alterar els seus plans i arreconaven les seves consideracions estratègiques.

Quan el pla estigué aprovat, encara calgué una altra hora per determinar la participació de cada sector en l'atac. Joan va pensar, sense voler, en la comèdia que havia estrenat feia temps al Novetats i en la lectura que n'havia fet al teatre abans de repartir els papers. Tothom volia el més destacat, i els que es creien postergats envejaven els protagonistes. Sinó que ara no eren simples amors propis de comediant els que es consideraven ferits, sinó grans noms sonors i reguitzells d'inicials voltades de màgics tabús i de defensors plens de susceptibilitat agressiva.

- La C N T no acceptarà mai que...

- La organización específica quiere mantener incólume su prestigio

- En nom de les milícies del P S U C haig de declarar...

- Malgrat totes les oposicions, , el P O U M no renunciarà al seu lloc d'honor...

- Els republicans d'esquerra volem...

- Els federals ibèrics afirmen...

Al capdavall, tot quedà ben determinat, àdhuc l'hora i el punt precisos on havia de iniciar-se l'atac en cada sector. Cada un dels actors tenia el seu paper. Ara només calia que se l'aprenguessin bé i que fessin l'entrada en escena en el moment que els corresponia.

- Baldó - exclamà Joan Portabella, quan sortien tots de la reunió,- ¿saps en què em feia pensar aquesta reunió? En aquelles del nostre comité per alliberar els presos del sis d'octubre. Sort que així no hi ha vigilants ni "serenos"!

- Calla tu, burgès reaccionari! I a propòsit: ¿encara no t'has decidit a venir amb nosaltres? ¿Què esperes? ¿No t'has convençut encara que els partits burgesos ja no tenen cap paper ni cap influència?

- Doncs mira, encara no m'he decidit. ¿Que et penses que he vingut per fer política, jo, com tots aquests "apolítics"? A Barcelona el govern només és una ombra i si a vosaltres - o a ells, millor dit, perquè tu tampoc no n'ets pas l'amo, si a ells els convé, ni aquesta ombra continuarà existint. Els consellers de la Generalitat, l'un darrera l'altre, es consideren en perill i emprenen el mateix camí que han aconsellat a tanta gent: el de les missions especials a París. I, malgrat tot, els que romanen a Barcelona fan un paper considerable. Mantenen una aparença, una legalitat. Els necessitem i vosaltres també. Jo no en podia ja fer cap, de paper.

- Per què? Podies ocupar el lloc d'algun d'aquests que fugen. Ara tot és questió d'arribar als llocs primer que els altres. Mira, a mi va venir-me d'un pel que no em fessin membre del Comité Central de Milícies. Si arribo al Pla de Palau abans que el company Rovira, hauria estat jo el personatge designat. ¿Ja no tens ambició, doncs?

- No ho sé. Em penso que no. Si de cas, la meva ambició ha canviat d'objectiu. I a tu ¿quina ambició et mena?

- A mi? La mateixa de sempre. Per la revolució marxista, conquerir tot el govern per al proletariat, o millor per al nostre partit, que n'ha d'ésser el portantveu. Ah! i esclafar els feixistes. Em penso que ja és prou. Ara la lluita va contra l'església, contra la burgesia, contra els terratinents, contra l'estat capitalista que, amb monarquies o amb repúbliques, manava en aquest país. Tot això ho escombrarem. Ja hem començat. Si el govern republicà es descompon, nosaltres ens aprofitarem de la seva desintegració per implantar el govern dels treballadors. Els republicans fugen, acovardits. Millor. Que se'n vagin com més lluny i com més aviat puguin. Els anarquistes incauten i passegen i cremen esglésies i col.lectivitzen i es fan matar al front. Molt

El dia que calgui ja els posarem a rotllo!

- ¿I els comunistes, doncs?

Baldó tingué una rialla de menyspreu:

- Aquests? Uns covards i uns renegats. Volen establir un ordre perfecte i salvar la República burgesa per dirigir-les ells segons les ordres de Rússia. Però no en sortiran. Ja t'ho asseguro.

Havien anat caminant per la carretera deserta. A un dels estrems de l'horitzó, on el sol es ponia amb un gran esclat de focs artificials es sentia algun dispar aïllat. Tota la resta era silenci.

- Sembla mentida que estiguem en guerra! - exclamà Joan.- ¿Qui no diria que vivim en un país sense conflictes de cap mena?

- Ves-te'n refiant! Llego, xic, perquè veig que els meus camarades se'n volen anar. Ens veurem demà?

- Demà? Potser sí.

- Molta sort, xic! - Va aturar-se, amb el peu a l'estrep del cotxe. - ¿I què, ja has trobat Déu?

Els companys del cotxe van fer una rialleda satisfeta, amanida de renecs. Trobaven exquisit, per bé que una mica obscur, l'acudit de llur camarada Baldó. Amb el puny enlaire, Portabella saludà sense contestar. L'automòbil s'allunyà, rabent.

L'ombra començava a estendre's. Només aquell fusell distant trencava el silenci. Déu! En aquella immensitat desèrtica d'Aragó, aquell desig de la seva ànima semblava eixamplar-se i omplir tota la volta perfecta del cel, cobrir les terres ermes i els rostolls eixuts. Ho havia abandonat tot: l'amor, l'ambició i àdhuc els ideals que havien il.luminat tota la seva joventut i que ara semblaven mesquineses esborrades en la gran commoció del terratrèmol que desfeia el país. Claudina era una ombra llunyana, perduda en aquella gran Europa que era un altre món enfonsat en el passat, on la gent vivien i s'estimaven i gaudien i pensaven. Aquelles rels del seu amor encara li feien mal a dintre del cor, però sabia, perquè el seu instint li ~~xxxx~~ ho deia, que el dolor desaparegueria insensiblement i es fondria en l'oblit. Mercè era un mocador blanc que li feia signes del moll d'estació estant, un cos vinclad's que alguna vegada s'entortolligava en els seus somnis, un refugi on anar a refer-se quan tota la tristesa del món i tot l'horror de la guerra l'hagussin deixat exhaust, buit de tendresa i de sentiment. El mocador blanc s'agitava intermitent en el seu record, igual que aquell far que passava de tant en tant la seva pinzellada enlluernadora per la coberta de l'"Uruguay". La claror del far, en les hores nocturnes del seu captiveri, li havia semblat una repetida afirmació d'esperança. La llibe-

encara era possible, si aquella claror viatjava per l'aire només per venir-lo a veure, si totes les veus de la mar cantaven al seu entorn llur salmòdia plena d'eloqüència per als que sabien escoltar-la. Ara el mocador, gairebé invisible en l'hora fosca, era una penyora que l'amor existia, encara que el seu cor l'hagués abandonat com un fardell inútil.

Havia abandonat l'amor. Com si aquests mots fossin un conjur màgic, compareixien al pensament de Joan les dones que havia estimat i les que, simplement, havia posseït. Isabel, amb les seves trenes de cabells castanys i els ulls blaus, esvanit del tot qualsevol altre detall de la fesomia, esborradissa com un vell retrat, sorgia de les tenebres de l'adolescència i suscitava un tènue perfum de violetes. La seguien tota una garlanda de llavis encesos, d'ulls rialleres, de cabells negres i rossos, de cames àgils i sines incipients, les amades de l'adolescència, companyes d'una tarda de cinema o d'unes setmanes d'embriaguesa sensual - aquella noia de Caldetes, colrada pel sol, nua en el seu mallot rosa, que li ensenyava unes dents molt blanques i uns genolls rodons com un préssec, ajaguda a la serra, a redós d'una barca, i aquella altra que no volia deixar-se besar i es lliurava sense resistència, tota ella, a l'audàcia del mascle. Tornava a passar Claudina, tal com l'havia coneguda al Liceu, amb el seu tipus arrogant de reina i els cabells rússets d'or i el cos aplomat sense defecte. I Mercè, vençuda pel plaer sota la claror vermella de la cambra suspecta. I Gràcia, amb la seva maturitat opulent i el perfum incestuós de llur abraçada. I l'actriu sudamericana, i la vedette madrilenya i la propagandista política. Somrigué a aquesta darrera evocació. Ajustament ara aquella noia s'havia fet comunista i anava vestida de milicià, després d'una temporada de dur l'uniforme de pana verd-marró dels patrullers. Deien que manejava la metralladora i la pistola amb tanta habilitat, inque havia donat proves d'una crueltat gairebé sàdica, que li feia una auréola sinistra. El record es fongué en la nit, amb els altres.

Llunyy, molt lluny totes les dones que havien poblat la seva joventut. Lluny com aquells estels que s'encenien d'un a un en el cel, com si acudissin al conjur d'una veu poderosa que pasés llista. Present el Carro, present l'Ossa Menor, presents les Cabretes, present Venus, la blanca i blava, present Mart, amb la seva lluïssor vermella. ¿Com podia mancar Mart, deitat honorada per tants de sacrificis humans, que devia ensumar amb delícies la flaire de socarrim i de pólvora i petroli, el tuf de sang i de podridura que pujava d'aquell recó [illegible] d'Europa?

- Véns a sopar, company? - li cridà un milicià, de la porta del ma

x

x x

L'endemà matí, de bona hora, Joan es trobava, amb tot l'armament que feia l'enveja i l'admiració dels companys, preparat per a la lluita. Havien anat amb camions fins més enllà del punt on, el dia abans, havien assaltat les dues casetes. D'allà marxarien, a través dels camps, per prendre el cementiri d'aquella ciutat que semblava tan pròxima i que tant costava d'abastar. Al mateix temps, a l'hora prevista, les altres columnes es posarien en moviment, per trobar-se totes a l'atac del cementiri, que sabien ben defensat, perquè dominava la ciutat i era una fortificació natural. Oliver es mirava el rellotge amb una abstracció total, mentre Portabella i el "Negus" distribuïen els carregadors i revisaven l'armament dels milicians.

- ¿Teniu les dues metralladores?

- Totes dues! - cridaren, orgullosos, una colla de xicots que voltaven amb il.lusió les màquines.

- Totes dues! - rondinà, com un eco, el comandant.- Tenen por que ens enfitin. Com que a Barcelona fan tanta falta, i a les carreteres també, no ens en poden enviar més!

- Pensa en els feixistes emboscats, company Oliver. La reraguarda també necessita defensar-se contra l'enemic de dintre. No critiquis l'organització, que ja sap prou el que es fa,- protestà el "Negus".

- Tiene razón Oliver. Nos sabotean. Ah, el dia que vaya a pedirles cuentas a estos holgazanes de Barcelona! Van a oirme! Dos jodidas máquinas! - comentava Ocaña.

Un al costat de l'altre, els dos homes eren una perfecta antítesi. El barbut era alt i gros, gravat del tros de cara que es podia veure entre el capell enorme i la barba espessa, amb el nas aixafat i els ulls petits i sense pestanyes, ribetejats de vermell. Quan reia ensenyava tot de bocins de dents negres i trencades. Les mans peludes remataven uns braços molt llargs i musculosos, que igual aixecaven un automòbil en pana que envestien com dos arietes. Ocaña, en canvi, era menut i desnerit, carregat de mala bava, sense pel a la cara, tuberculós i amargat, que no reia mai ni feia gaires exclamacions.

- Bé, xicots, s'ha d'avançar. Deixarem els camions ací, per no fer soroll. Vosaltres els guardareu...

- Si protestes, et fico tot un carregador al ventre,- advertí el Negus a un dels del grup que havia de quedar-se.

- I ara, endavant.

El sol encara no havia sortit. El dia cel deixatava els seus blaus

en una gamma delicada de grisos, que posaven perles i tèbies pitreres de colom i tòrtora en els llocs on feia poc parpellejaven els estels. L'aire era fred, com si ja pressentís la tardor entre la pompa assolellada d'aquells darrers dies d'estiu. El cementiri era allà lluny, taca blanca de parets pintades amb calç, quatre creus que sobressortien i les llances d'una dotzena de xiprers.

Caminaven sense parlar gaire. Joan anava molt a prop del Negus. Aquell home monstruós, que es gloriejava d'haver mort amb una metralladora una vintena de capellans, que cridava i esvalotava i a cada moment tenia la pistola als dits, li recordava una figura simbòlica del teatre shakespearià: aquell Caliban, fill de la bruixa Sycorax, que a l'illa deserta és l'esclau de Pròspero. Forçut i sense cap intel.ligència, sempre en revolta latent contra el seu amo i a punt de reconèixer com a Déu el primer vingut que l'embriagués amb una metzina desconeguda, desproporcionat de formes com de gestos, feixuc i violent. Podia ser un símbol del Poble, que sofreix sota els senyors de les riqueses i del poder, sota Pròspero el màgic i sota Trínculo el joglar, que és escarnit per Ariel, l'esperit de l'aire, intel.lectual pur, lleuger i mofeta, i que es veu sempre decebut en les seves il.lusions. Caliban, força enorme que s'ignorava i que vibrava en els muscles, a punt de sortir i d'esclafar-ho tot, de destruir-ho tot, encara que després no sabés crear res.

El Negus caminava, monstruós com un goril.la, negre i pelut i erissat d'armes, cap al cementiri, al costat de Portabella. I aquest l'havia vist la vigília, i altres dies encara, llançant les bombes de mà amb un crit gutural i abraonant-se amb el pit descobert, de cara a les bales de l'enemic, per arrabassar-li la metralladora o per prendre-li una posició. Després de la batalla aniria al seu poble a passar comptes a uns quants feixistes reals o suposats, encendria l'ermita secular de Sant Ponç, a dalt d'aquella muntanyeta, "passejaria" uns quants capellans. Monstres. Monstres per tot arreu, al front com a ciutat. Va pensar en els mots de Xavier, esfereït de veure com pul.lulaven al seu entorn els monstres sorgits de la runa de tots aquells somnis ideals de llibertat i de justícia. Pensà altra vegada en Francesc Vilà, allunyat de la seva terra pels seus mateixos amics, morfonent-se en l'amargor de l'exili perquè els monstres no tenien encara prou sang i volien la seva...

- Atenció! Detureu-vos! A terra, tots! - ressonà la veu clara del comandant Oliver.

El repic d'una metralladora havia començat a cantar entre el

rostoll, com un grill. Les bales rebotaven molt a prop. Uns menuts llam pecs vermellosos llepaven la paret blanca del cementiri.

- Tots ajaguts! No us mogueu! Munteu les màquines!

- Que tantes cabronades! Jo començo a tirar. A mi, els fills de puta no em saluden mai que jo no els contesti com es mereixen! - cridà el Negus, carregant el màuser i apuntant les flametes roges que s'encenien en la tanca.

Tots els altres imitaren l'exemple del barbut. Oliver s'arronsà d'espatlles. Era inútil oposar-s'hi. Amb els ulls seguia les manipulacions dels servidors de les metralladores.

- Una ací, a la meva dreta, que cobreixi tot aquell tros de paret. L'altra en aquell marge d'allà- pogué cridar entre els esclats de la fuselleria.

Adhuc Joan s'havia engrescat i disparava. Després de la metralladora, d'altres boques de foc s'havien obert a la tanca del cementiri, i es sentien alternar les ratxes trepidants de la màquina i els espetecs dels mausers.

Oliver mirava el rellotge i les dues metralladores, a punt de començar llur cançó. Tota la columna, ara, estava escampada, confoses amb la terra les granotes ocre. Les bales xiulaven entorn dels milicians, que disparaven un carregador darrera l'altre.

- Foc les metralladores! - dridà la veu clara.

Amb uns segons de diferència, les dues veus sacsejades respongueren al comanament i començaren a parlar. En la pau del matí, que el sol inaugurava amb una capa de vernís daurat, aquell soroll semblava una cosa aliena al paisatge i als homes, una mena de joc enginyós jugat per uns éssers vinguts d'un altre planeta.

- Que bé que es defensen, aquests morts! - cridà, obrint la boca per a una rialla immensa, el Negus.

- Vaya fiambres flamencos! - corejà Ocaña, uns metres més enllà, sense deturar-se de tirar.

Oliver seguia mirant-se el rellotge i escrutant de tant en tant els voltants amb els binocles. Joan tombà el cap per mirar-lo i va comprendre allò que el comandant esperava: l'arribada de les altres columnes. Fallaria l'operació? En tot cas, el seu dubte fou brevíssim. Oliver s'havia compromès a dur a terme una acció, i Joan Portabella endevinà en el gest per deixar anar els binocles i agafar la pistola metralladora, que, fos com fos, la duria a terme. El comandant s'aixecà. Semblava més alt del que era de debò. Potser ho feia el front tan ample

o la lluïssor dels ulls. La veu era clara com sempre.

- Nois, ha arribat l'hora! Endavant! A prendre la posició! Treieu les bombes de mà, els que en duguin. Els altres, que avancin amb precaució. Cada dos metres, us ajupiu i dispareu.

Donava les seves instruccions, convençut que l'entusiasme de la lluita faria molt més que la seva autoritat i que la mateixa noció de perill. Vindrien els altres? Si trigaven, tota aquella gent - la seva gent- serien sacrificats inútilment. Tenia dret a fer-ho, per ventura? Però tampoc no tenia dret a deixar de complir un pla que havien convingut entre tots, sota el pretext que els altres no el complien. Endavant, doncs!

Tots s'havien llançat a l'assalt. Les bombes descrivien una òrbita segura i queien al peu de la paret. Algunes esclataven a dintre mateix del cementiri. Els fusells seguien disparant i les dues metrelladores repassaven sense deturar-se la carena del mur emblanquinat. Endavant, endavant! Les boques que vomitaven foc semblava que es multipliquessin darrera la paret, entre les creus blanques i els xiprers negres Sempre endavant! Amb els enormes braços voleiant com unes aspes, el Negus feia giravoltar les pinyes de ferro, després d'arrencar-ne amb els dents l'espoleta. De tant en tant braolava:

- Fills de puta! Així ho teniu!

Avançaven de dos metres en dos metres. Segures, les metralladores obrien bretxes en aquella paret de carn viva que anava avançant, indeturable. Els cossos queien en un giravolt grotesc o es desplomaven, amb les mans al ventre. Sense mirar enrera, sempre disparant, calia avançar. Tota la paret del cementiri, de punta a punta, era un rengle de boques de foc que escopien la mort damunt d'aquells homes que caminaven.

¿No arribarien mai més, les altres columnes? Entre el retruny de les bombes, el repic de les màquines i l'esclat dels màusers, Joan afinava l'orella per si podia descobrir d'altres sons, vinguts de dreta o d'esquerra. Una bala li xiulà a ran de galta. Sentí com una cremada. Instintivament es dugué la mà a la cara, Sang. Endavant, sempre endavant. Al seu costat sonà un sospir truncat i un cos s'esfondrà com un ninot de serradures buid.

- Fills de puta! Ens pelaran a tots! ¿Què fan aquells cabronassos, que no vénen a ajudar-nos? - cridà, a l'altre costat seu, el Negus. Arrencà rabiosament, amb les dents, l'espoleta d'una altra bomba, i la llançà per damunt de la paret del cementiri.

- Aquí muere todo Dios! -exclamà Ocaña, més blanc i més desnerit que mai, amb la cara desfeta per una ganyota de ràbia.

Entre el terrabastall, l'orella esquerra de Portabella registrà un so diferent. Peülles de cavall. Arribaven els reforços? Mirà el rostre d'Oliver i veié que sí. El soroll esdevingué més fort, però les boques de foc de la tanca es reduïren, una de les metralladores desaparegué. Endavant, endavant encara!

-¿Què es pensen, aquests fills de .... ? - sentí encara la veu del Negus, interrompuda bruscament. Va tombar-se per mirar-lo. El gegant, amb els braços estesos després d'haver llançat la darrera bomba, vacil·lava, amb una taca negra al pit. La taca es tornà vermella i s'escampà per tota la pitrera de la granota. Amb els braços ben oberts, l'home de les barbes caigué endarrera.

No pogué estar-se d'acostar-s'hi. Ara les explosions sonaven de per tots costats. El cementiri era atacat per tres indrets a la vegada. Joan s'agenollà al costat del cos calent del Negus. Entre la barbassa, la boca somreia amb totes les seves dents negres. Els ulls estaven ben oberts i tota la cara irradiava felicitat.

- Negus! - va cridar-li.- Escolta'm!

Era inútil. Ho veié de seguida. El pit no batejava, però la sang rajava seguida, com en aquella ferida mortal de Bartolí. Mort, el monstre somreia, amb la cara il·luminada.

- Com si hagués vist Déu - pensà Joan, aixecant-se. Es posà de nou en marxa, arreplegant el fusell, amb la sang que li anava rajant per la galta esgarrinxada.

Endavant! Endavant! Entre les bales i les bombes, entre la terra vermella i la metralla i la sang. Els monstres somreien, eren capaços de somriure. Caliban havia vist Déu, havia descobert, més enllà dels seus crims i dels seus renecs, de la seva violència i la seva ràbia, un Déu que acceptava el seu heroisme i el seu sacrifici. Un Déu que existia que era allà, viu entre mig d'aquells milicians que es feien matar per la llibertat, entremig d'aquells homes que sabien què era l'esforç i el sofriment i la misèria, i el treball sense joia i la persecució, i que ara tastaven els fruits amargs de la revenja. Endavant, endavant! ¿Què hi feien les bales? Caliban somreia. Déu existia. Tots els ideals, passés el que passés, es salvarien, perquè eren ideals.

Un raig de sol es posà al capdamunt de les creus de marbre.

París, febrer-maig 1941.
Barcelona, juny-setembre 1950.

OFICINA CENTRAL:
BARCELONA

Organizaciones
Induco

Av. de la Puerta del Angel, 38, 4.°, 2.ª
(entrada por Almacenes La Innovación)
Teléf. 21 90 78

COMPAÑÍA GENERAL DE AFIANZAMIENTOS INDUSTRIALES Y COMERCIALES

SECCIÓN .....

ACREEDOR:

D. .....

Domicilio .....

..... Tel .....

DEUDOR:

D. .....

..... Tel. .....

.....

.....

..... Tel. .....

Domicilio de la operación

.....

Tasista: .....

Testigos .....

.....

Vencimiento: .....

Fecha de constitución de la operación

.....

CONTABILIDAD:

Libro ..... Folio .....

CUANTÍA: .....

OBSERVACIONES